
Людміла Рублеўская

...здараецца, варта пазбавіцца добрага,
разумнага, памяркоўнага караля,
каб яго народ змог паўстаць супраць ворагаў...

Скокі сьмерці

Гатычны раман

*Сьвет добры. Сьвет мяне паўторыць.
Ну а ня сьвет – дык Беларусь.
Мне досыць.*

Ул. Караткевіч.

Яны круціліся ў вар'яцкім карагодзе вакол ратушы ўжо дзясятую гадзіну. Неба зрабілася чырвоным, як распаленае жалеза. Цяжкі дым вогнішчаў, якімі адпалохвалі пошасьць, слаўся па бруку, нібыта душы, што дарэмна праглі перад сьмерцю апошняга прычасьця, не хацелі пакідаць зямлю...

— Ю-ры, Ю-ры, па-ра-туй!.. Ю-ры, Ю-ры, па-ра-туй!..

Выкрыкі былі ўжо мала падобныя да чалавечых. Анэта адчувала, што з яе надарваных грудзей выходзіць толькі хрыплы сьвіст. У моманты

прасьвятленьня ўсьведамлялася, якія халодныя рукі ў тых, хто побач: справа – худы і сьветлы, як трысьнэг, мніх-мінарыт, у бурым плашчы са сьпічастым каптуром; зьлева – сівагаловы мечнік Лаўрын, у якога нядаўна памерла ўся сям'я... І ў таго, і ў другога далоні – як ільдзяныя абцугі. Нібыта цябе трымае сама сьмерць... А хіба ня так? Нехта паспрабаў вырваць Анэту з людскога кола... Голас Богуша гучаў зусім побач:

—Ачніся! У імя Госпада! Пайшли дадому!

Не, ня ў змозе чалавечай спыніць гэтыя скокі... Імчаць, імчаць па коле... Але яна ня можа... Ня можа больш... Упасьці... Стаць зямлёй... Пылам пад чужымі нагамі...

На царкоўнай званіцы ўдарыў звон – няўмольна-ўладарна. І карагод закруціўся з новай сілай.

—Ю-ры! Ю-ры! Па-ра-туй!

Пашасьць прыйшла ў Старавежск з восеньскім ветрам, перавітым сівым павуціньнем, з горкім пахам верасу, і як павуцінкі бабінага лета, паляцелі лёсы ў невядомы вырай, пакідаючы жывым адчай збуцьвелей лістоты. Спыняліся млыны, пераставалі стукаць молаты кавалёў, абміналі горад шанюўныя купцы, і тыя, хто застаўся жывы, ня мелі чым прывязаць душу да цела... Вялікі князь абяцаў дапамогу. За гэта горад мусіў расплаціцца часткай волі. Але пра старавежцаў суседзі нездарма казалі: «Хоць лоб медны, але ж мур каменны», ды яшчэ пляткарылі, як старавежцы сеялі ваўчыныя зубы вакол студні, каб вырасьлі пакрытыя поўсьцю воі, ці пра тое, што ў падзямельлях гарадскіх цякуць мядовыя крыніцы, і што кожны старавежац умее апоўначы шапкай злавіць чырвоную мятлушку, каб смажыць блінцы на яе незгасальным агні. Пасланцы Вялікага князя атрымалі «гарбуза». Ды, пакуль яны ўгаворвалі ўпартых месьцічаў прымірыцца з князем, сталася яшчэ горш – за пошасьцю пачаўся шал... Карагод сьмерці.

Біскуп, дасланы ў Старавежск Вялікім князем, спалохана і трохі грэбліва назіраў з вакна ратушы за шаленцамі, трымаючы ля носу ладанку з зёлкамі.

— Прасьвяты Божа, што рабіць? Палова магістрату скача... Настаяцель храма! Цэлы дзень сядзім тут, як у аблозе... Можа, паслаць варту – спыніць іх?

— Бескарысна,— Гервасі Бернацоні, лекар Вялікага князя, што прыехаў разам з біскупам, абьякава скрывіў тонкія вусны. —Я бачыў падобнае шмат разоў. У Фларэнцы гэта называецца скокі сьвятога Гюі. У Эльзасе – скокі сьвятога Віта. У Кёльне шаленцы зьвярталіся да сьвятога Ёгана... Тутэйшыя, ліцьвіны, заклікаюць сьвятога Юр'я... Я называю гэта скокамі сьмерці. Звычайна такое здараецца, калі пошасьць забірае больш за палову хыхароў места.

Адна з жанчын шалёнага карагоду ўпала. Двое сьмельчакоў з варты падбеглі і адцягнулі кабету — яна была нібыта спруцяная, толькі ногі ў зьбітых да дзірак кабцях усё яшчэ тузаліся, усё яшчэ працягвалі сьмяротны танец, ды з вуснаў, на якіх засохла шэрая ад пылу пена, вылятаў ціхі хрып:

— Ю-у-у-ры-ы...

— Божы праклён...— пакорліва прашаптаў біскуп. Бернацоні скептычна паціснуў плячыма.

— Хто кажа — праклён, хто – наадварот... — лекар прымружыў чорныя жорсткія вочы, углядаючыся ў рух на пляцы. – Дзьвесьце гадоў таму маленькі пастух з Клоэ пачуў голас з неба і павёў тысячы дзяцей у крыжовы паход, адваёўваць Сьвятую зямлю... Яны гэтаксама скакалі

і крычалі, прарокавалі і круціліся да знямогі. А папа іх блаславіў, як абранцаў Божых.

— Дзеці – бязьвінныя істоты,— важка прамовіў біскуп. – Яны бліжэй да анёлаў, чымся мы, грэшнікі... Сьвяты Дух часьцей гаворыць праз іх.

Бернацоні паківаў галавой і прамовіў з перабольшанай ветлівасьцю:

— Праўда, мне нехта расказваў, тых бласлаўёных вашым папам дзетак генуэзскія купцы пагрузілі на караблі і завезьлі на турэцкія рынкі рабоў.

Біскуп зразумеў прыхаваную насьмешку, але змаўчаў. Адкрыта прэрэчыць Гервасію Бернацоні не наважыўся б ніхто: усе ведалі, што пры Вялікім князі ён больш чым лекар – таемны дарадца. Зьявіўся пры двары яшчэ тады, калі князь звязаўся з эрэтыкамі-гусітамі і нават пляменьніка паслаў па чэшскую карону... Тады й панаехала розных – мніхаў-раскольнікаў, худых, як бізун, з фанатычна палаючымі вачыма, вучоных шарлатанаў са зьмяінымі ўсьмешкамі... Прага ўяўлялася біскупу вялікім Бабілонам. Бернацоні шмат гадоў жыў у тым вяртэпе, і чым займаўся, добраму хрысьціянину лепш ня ведаць. Лекар сапраўды ён выдатны. І тлумач дзіўны, мабыць, нават на мове латафагаў гаворыць...

«Вось толькі на мове анёлаў табе, браце, не гаварыць», — помсьліва падумаў біскуп.

— І ўвогуле, чаго вы так пераймаецеся? – працягваў Гервасі.— Я разумею, у гэтай краіне такое ўпершыню... Вы ня ведаеце, што гаварыць новай пастве... Але каб ня скокі, было б горай. Пошасьць і шаленства – справядлівае пакараньне за гардыню. І своечасовае.

Біскуп з жахам зірнуў на смуглявы, у прыцемку бронзавы, твар лекара. Бернацоні холадна ўсьміхнуўся.

— Толькі не кажыце, сьвяты айцец, што ня ведалі пра невымерную гардыню гэтага гораду — стацца ліцьвінскай Генуей... Вялікі князь думае, як захаваць сваю дзяржаву, як прымірыцца з братам, як адбіць татараў і русічаў — яму не да выбрыкаў «вольнага места». Успомніце, як Вашая правялебнасьць паводзілася мінулым днём, калі добрыя месьцічы сабраліся пад гэтым вакном ды пачалі гарлаць сваё «Ганьба!» ды патрабаваць веча! Да таго ж, прыхільнікаў папы ў горадзе няшмат... Ці ня вы мяне прасілі неяк утаймаваць гарлапанаў?

Біскупа перасмыкнула.

— Я зусім не ўяўляў, што гэта станецца так... Гэта... больш падобна на жахлівае чараўніцтва.

Бернацоні раздражнёна запырэчыў:

— Калі б гэтыя людзі ўжо ня мелі ў сабе душэўнай хваробы, ім не пашкодзіла б нішто... І я, няварты, імчаў бы зараз з вамі да Вялікага князя з вялікай ганьбай...

— Але ў коле апынулася і некалькі нашых вояў!

Бернацоні холадна ўсьміхнуўся.

— Што ж, небаракам не пашанцавала... Але калі чалавек апынаецца ў нядобры час у нядобрым месцы, хіба й у гэтым няма праявы Божае волі? Гасподзь разьбярэ на Судзе, хто праведны, хто грэшны. І Ён сам выбірае інструменты, якімі выконваецца Ягоная воля. Так што не дратуйце сваё сумленьне, Ваша правялебнасьць, гэта было неабходна. Падайце знак, каб паставілі вакол пляца варту, абвясьціце скокі Божым праклёнам і чакайце.

Карагод трохі суцішыў рух. Яшчэ некалькі чалавек упала. Мніх заенчыў і паспрабаваў вырвацца з кола... Але зноў ударыў звон, і яму азваліся гадзіннікі ў ратушы – Бернацоні паўсюль вазіў за сабой сваю каштоўную калекцыю, нечуванае цуда для Старавежска. Тут нават на

ратушу гадзіннік не сабраліся паставіць, як зрабілі гарадзенцы. Не да гадзіннікаў было гарадской радзе – войны бясконцыя... Толькі адбілі русічаў – татары... Вялікі князь даніны патрабуе, кароль польскі зманьвае да Кароны... Усім патрэбны слаўны Старавежск, усе хочучь садраць з ягонае ратушы белы штандар з чырвоным, нібыта ўзыходзячае сонца, коньнікам...

А ў Бернацоні гадзіннікі, як у каралеўскіх палацах – падобныя да маленькіх храмаў, аздобленых рознымі фігурамі... І цэлых дванаццаць. Тахкаюць, нібыта кузьні хохлікаў. Калісьці біскуп ня супраць быў адзін займаець. Але хіба пражскі прыхадзень падорыць... Ня вымяняў і на велізарны аметыст у аправе з белага золата (у біскупа была свая слабасць да прыгожых рэчаў). Але цяпер, калі біскуп ведае моц гэтых гадзіннікаў, нізавошта не згадзіўся б трымаць такі ў сваім доме.

Між тым небаракі, апантанія скокамі, нібыта гукі падагналі іх, закруціліся з новай моцай.

Сонца зусім схавалася за цёмным вострым абрысам царквы. У водблісках вогнішчаў, якія гарэлі на ўсіх кутах пляцу, імкліва рухаліся злавесныя цені. Важкі залаты ланцуг, сьведчаньне доктарскага званьня, цьмяна пабліскаў на грудзях княжскага лекара.

— І колькі гэта будзе доўжыцца?— з распаччу прамовіў біскуп.

— Пакуль яны ўсе не памруць,— спакойна адказаў Гервасі.

— Анэта! Ачніся! Анэ-та!

Я страснула галавой, пазбаўляючыся шматкоў жаху. Зноў задрамала на працы. Ну не прывыкла я ўставаць а пятай раніцы, спадарове. І зноў гэты сон! Хаця рэальнасьць была таксама непрыветнай. Кнігі, якімі я гандлявала, стракацелі вакол, нібыта экзатычныя птушкі... Якія там птушкі – ня ўсе з іх маглі прыпадобніцца нават да чучала, на якое палюнічыя ловаць даверлівых крылатых ахвяраў...

— Анэта! Сьпіш, як на лекцыі! Вось дык сустрэча! А я думаю, чаго даўно тваіх артыкулаў ня бачна. У бізнэс падалася!

Аркадзь, колішні аднакурснік, гладкі і вясёлы, як новы парцаліанавы гляк, усміхаўся на ўсе зубы. Не люблю, калі знаёмыя бачаць мяне за новым заняткам. Была журналістка – стала гандлярка... Наймічка...

І тут стракатае царства кірмашу на хвілю для мяне абязгучылася, быццам я нырнула пад ваду. Прычынай таму быў спадарожнік Аркадзя, сінявокі брунет у чорным швэдэры, на погляд некаторых (а калісьці і мяне), досыць сімпатычны.

— Прывітаньне, Ганна.

— Прывітаньне, Юрась.

Спадзяюся, у маім голасе было дастаткова ільдзінак. З былымі мужамі трэба размаўляць голасам Сьнежнай Каралевы.

А Юрась здрава зьмяніўся... У плячах стаў шырокі, а вусны, калісьці па-юнацку пульхныя, усьмешлівыя, сурова сьціснутыя. На шчацэ зьявілася некалькі шнараў. І валасы коратка стрыжэ, гэтакі непаслухмяны цёмны «вожык» атрымаўся – а калісьці хадзіў з доўгімі валасамі, як паэт эпохі рамантызму. Толькі вочы па-ранейшаму сінія, і бровы прамыя, сыходзяцца ўпарта над пераносьсем. Недагледжаны нейкі... Рукавы швэдэру даўжэзныя, джынсы працёртыя... Але на руцэ блішчыць заручальны пярсцёнак (ператвараюся ў старую дзеўку, якая імгненна і зайздросна заўважае падобныя дэталі). Адзінаццаць гадоў, як апошні раз бачыліся. Дый колькі мы па-сапраўднаму былі разам – сьмешна прызнацца. Здараецца, букет хрызантэмаў даўжэй прастаіць... Студэнцкае вясельле, так бы мовіць. Ідыётка... Не, каб прыняць

заляцаньні Аркадзя, сына загадчыцы сталоўкі, была б сёньня такой жа дагледжанай і не стаяла б за кніжным прылаўкам.

— Нармальна, Анэта. Ты хоць кніжкі прадаеш, а я з унітазаў пачынаў,— Аркадзь, відаць, заўважыў, што я бянтэжуся. — Так-так, сем гадоў таму я сантэхніку вазіў з Польшчы. Пасьля магнітафоны з Нямеччыны... Потым аўто ганяў ажно з Галандыі.

— А цяпер што возіш? – змрочна запыталася я. Страшэнна злавала, што Юрась моўчкі глядзеў убок, нібыта баяўся падняць на мяне вочы. Аркадзь шчыра зарагатаў.

— Цяпер нічога вазіць ня трэба! Таму што нерухомасьцю займаюся. Не-ру-хо-мась-цю! Другім прадаю, сам купляю. Я цяпер усё роўна што князь – замак маю!

Юрась спадылба кінуў на сябрука скептычны позірк, і Аркадзь раздражнёна ўдакладніў:

— Ну ня замак, ня замак... Вежу. Але дзе? У Старавежску, на пляцы! У цябе яшчэ вялікі артыкул пра гэтае мястэчка быў, памятаеш?

Яшчэ б не памятаць! Пасьля гэтага артыкула мяне і пагналі з газеты. Аркадзь зьзяў, як дзіця, якому купілі дарагі канструктар. Кабета ў жоўтым мешкаватым пінжаку адсунула гасьцей ад майго прылаўка, каб пагартаць таўшчэзны том ілюстраванай «Энцыклапедыі эзатэрычных сімвалаў». Але я не расхваліла ёй «захапляльны трактат таемных ведаў», а пачала распытваць Аркадзя з былой журналісткай «хваткай»:

— Чакай, як табе маглі прадаць ратушу? Гэта ж гістарычны помнік!

— Вядома, гістарычны, — задаволена згадзіўся былы аднакурснік. — Чатырнаццатага стагоддзя пабудова. Але ты ж сама пісала, у якім яна жаклівым стане, развальваецца. Даху няма. Унутры – дрэвы растуць. Яшчэ крыху – засталася б грудка камянёў. Раённае кіраўніцтва радуецца, што збылі. Каму справа?

— Ну хаця б мясцовым кразнаўцам! – абурылася я. – Сама з імі сустракалася. Зацятыя...

Аркадзь толькі паціснуў плячыма.

— Знайшла сілу – «кразнаўцы»... Вялікіх падзей з той вежай не звязана, партызаны ў ёй штабу ня ладзілі... А я адрэстаўрую і адчыню шыкоўны гатэль і рэстаран. Турыстычны комплекс будзе! Вакол заповітныя лясы, на паляваньне ды рыбалку з усяго сьвету людзі езьдзяць. А ты, Анэта, дарэчы, ня думаеш працу мяняць? Мне добрыя менеджэры патрэбныя. А ты ж у нас на курсе «зорка» была. Самая таленавітая. Да таго ж мовы ведаеш... З тваёй польскай ды нямецкай можна хоць у пасольства перакладчыцай!

У былыя часы я б зацялася і пачала абараняць гістарычны помнік ад чарговага нуворыша... Але юначы рамантызм даўно сышоў з мяне, як пазалота з вокладкі забытай пад дажджом кнігі... Дый Юрась ранейшы нават рукі б не падаў чалавеку, які перарабляе вежу чатырнаццатага стагоддзя на турыстычны комплекс. «Вернем свае фальваркі, вернем лясы і паркі, і калісьці непазьбежна мы адродзім усю краіну...»

Ага, адраджаем... Забясьпечваем польскімі ўнітазамі і расейскай бульварнай літаратурай...

Кірмаш гуў, як мора ў ракавінцы, прыкладзенай да вуха, то сыціхаў, то мацнеў, і нельга было зразумець, дзе ягонае сэрца. Кабета ў жоўтым пінжаку адышлася, так і не адшкадаваўшы грошай на «Энцыклапедыю эзатэрычных сімвалаў».

— Дзякуй, Аркадзь, за прапанову... Але...

Аркадзь не пакрыўдзіўся.

— Добра, падумай. Вось табе мая візітоўка... І ты тэлефончык скажы,

а то зьнікнеш у сваёй звычайнай манеры – моўчкі і бяссьледна, як Сьнягурка.

Я атрымала з панскіх рук візітоўку з залатымі літарамі і... гербам. Вось табе і сын загадчыцы сталоўкі! У абрысе шчыта, падобнага да вакенца ў дэкарацыі малярнаўскай п'есы – вежа. Сапраўды заманулася Аркадзю Баркуну князем стаць.

— А ты, Юрась, таксама гандлюеш? – як мага больш абьякава спыталася я.

— Я рэстаўратар, — ціха прамовіў мой былы муж, нарэшце на мяне зірнуўшы. Мне не ўдалося схаваць здзіўленьня.

— Ты ж на журфаку вучыўся!

— На журфак мяне бацькі ўладкавалі, быццам ня ведаш, — Юрась усміхнуўся ранейшай юнацкай усмешкай. — Які з мяне журналіст. Гульнію ў словы я не люблю. Калі мяне адлічылі – я не сумняваюся, што правільна. Адслужыў у арміі, скончыў Віцебскую мастацкую вучэльню, працую вось...

— Ён проста занадта сыціплы, — дакорліва сказаў Аркадзь. — Юрась у нас – знаны спецыяліст. Я і сам з ім раюся, і кліентаў сваіх скіроўваю. Дарэчы, пра птушак... А ці не пасьпяшацца нам, сябра? Спозьнімся... Ну, Анэта, рады быў пабачыцца. Тэлефануй!

Юрась прамовіў сваё «бывай», і ўладальнік вежы пацягнуў яго ў бок лесьвіцы, дзе быў антыкварны салон. Апоўдзень там чакаўся аўкцыён.

Я зноў уладкавалася на сваё крэсёлка за прылаўкам. Прыйшла восень, самотная, пакрыўджаная, адгарадзілася ад сьвету халоднымі кратамі дажджоў і лістабом. Рудых заўсёды крыўдзяць, а я – таксама рудая, як восень... І такая ж самотная. Хацелася схавацца, скруціцца клубком, як кацяняці... Што я зрабіла са сваім жыцьцём? Вось – зьявіўся чалавек, які – маё першае каханьне, і нічога асаблівага ў душы... Вядома, нешта зварухнулася, абарвалася ў грудзях – але разьбітае вакно выклікала б болей эмоцыяў.

Прыкмецілі мы адно аднаго яшчэ на першым курсе. Я была гэткай самаўпэўненай дзяўчынкай з рудой касой да пояса і страшэнна баялася выявіць сваю «правінцыйную», як я лічыла, сарамяжлівасьць, нешта зрабіць «не па-сталічнаму» (і колькі глупстваў зроблена з-за гэтага!). А Юрась Дамагурскі быў трохі няўклудным гарадскім юнаком з доўгімі кудламі, старасьвецкай выхаванасьцю ды начытанасьцю. Усе ведалі, што Юрасёў бацька — мовазнаўца, і не дзіваліся, што Юрась размаўляў паўсюдна на мове. А я вырасла на раманах Караткевіча, маці мая выклдала беларускую літаратуру і як найвялікшыя рэліквіі зьбірала кнігі з аўтографамі беларускіх паэтаў... Таму калі на лекцыях выкладчык пачынаў расказваць, напрыклад, пра гераічнае змаганьне беларускага народу з Напалеонам, Юрась гучна згадваў пра Радзівілаў, якія былі на баку французаў, а з другога кута аўдыторыі я задавала сваё пытаньне пра вызвольны полк Княства Літоўскага, які французы набіралі на нашых землях. Выкладчык нерваваўся, а мы лічылі сябе ледзь не інсургентамі.

На другім курсе паслалі нас «на бульбу». І неяк вечарам Юрась павёў мяне на ўскраіну вёскі – з кім яшчэ мог падзяліцца адкрытым цудам? Над зарасьцямі шпшыны ўздымаўся чорна-сівы ад часу слуп, намерсе якога, нібы трохкутны капялюш васемнаццаціга стагоддзя, красаваўся разьбяны дах. Ніжэй мацавалася круглая рама з расьлінным узорам — птушачкі на галінках, драўляныя ружы – нібы вянок. Майстар дзівосны... Нават счарнелая, патрэсканая разьба ўражвала.

— Гэта аброчны крыж! – усхвалявана распавядаў Юры. – Тут калісьці праходзіла дарога... На крыж навязвалі рушнікі, каб шлях быў лёгкі.

Папярочную перакладзіну адламалі... Бачыш, тут яна мацавалася. І расьпяцьце садралі, барбары... Толькі абрамленьне засталася. А гэта ж сямнаццаце стагоддзе, не пазьней!

Юрась гладзіў, нібыта жывое, счарнелае дрэва.

— Аднавіць можна! Якая прыгажосць!

Я таксама дакранулася да слупа – яго паверхня была цёплай і шурпатай, нібы спрацаваная даланя...

Юрась паклаў сваю руку на маю... На небе запаліліся першыя зоры...

— А яны цалуюцца ў кустах, смаркачы!

Выкладчыца рускай літаратуры, нашая «бульбяная куратарка», захлыналася ад абурэння.

— Ганна! Я думала, ты сьціплая прыстойная дзяўчына! А ты – распусьніца! Косы, бач, запляла, а сама...

Словы ляцелі ў мяне, нібы камякі бруду і, здавалася, пакідалі відочныя сляды. Ды яшчэ тут, каля старажытнага крыжа, на які малілася столькі пакаленьняў вандроўнікаў! Я залілася сьлязьмі ад зьнявагі. І тады Юрась цвёрда прамовіў, што я – ягоная жонка, і ён нікому не дазволіць мяне абражаць. Пазьней аказалася, што гэта былі ня проста словы, а план помсты і ўратаваньня майго гонару. Як Юрасю ўдалося ўгаварыць мяне на авантуру – мусіць, я была надта зьнерваваная... Але я аддала яму свой пашпарт. Назаўтра Юрась пайшоў у сельсавет, ня ведаю, у колькі яму гэта абышлося, але... нас расьпісалі. Увечары мой нечаканы муж зьявіўся да выкладчыцы з нашымі пашпартамі, у якіх стаялі новенькія штампы. Дзеля словаў прабачэння, якія мая крыўдзіцелька, высахлая да сьвісту старая дзеўка, выціснула з сябе, варта было згаджацца на гульню ў нявесту...

Але гульня зацягвалася. Нас чакала вяртаньне ў горад, вучоба, гаворка з бацькамі... Напачатку гэта было нават весела – бацькі Юрася, «пераварыўшы» навіну, перасялілі да сябе ягоную бабулю, і мы апынуліся ў ейнай кватэры. Як я пасья зразумела, сваякі майго мужа былі пэўныя, што гэтакі маланкавы шлюб мог адбыцца толькі з прычыны цяжарнасьці нявесты. Сваёй маці я нават ня стала нічога паведамляць – абавязкова захацела б зладзіць у нашым мястэчку вясельле. Мы з Юрасём па-сапраўднаму сталі мужам і жонкай, гэта было цудоўна... Для першай шлюбнай ночы купілі пунсовага атласу – прасьціны з казачных ветразяў! А яшчэ Юрась прачытаў, як рэжысёр Параджанаў упрыгожваў пакой для Марыны Уладзі і Уладзіміра Высоцкага – і гэтаксама выклаў усю падлогу апельсінамі, а між іх расставіў запаленыя сьвечкі... Шчасьлівы ўзрост, калі аздобы даюць адчуваньне шчасьця. А яшчэ — воля! Незалежнасьць! Можна ўсю нядзелю валяцца ў ложку і есьці цукеркі. Можна тыдзень складваць нямыты посуд у кошык. Можна ўсю ноч дзе-небудзь блукаць.

І не спаслала Неба нам ані каханьня, ані цярплівасьці...

Ды й завошта былі б нам тыя вялікія дарункі? Юрась штовечар бавіўся то ў рыцарскім клубе, то ў майстэрні знаёмага мастака. А калі заставаўся дома, то вагдаўся з нейкімі старымі жалезькамі, падабранымі на сьметніцы, каб потым урачыста запаліць іржавы прымус або завесьці будзільнік, які тахкаў, быццам трэсьлі гарох у жалезным вядры. Асабліва Юрась ганарыўся памятым, парэпаным гадзіннікам-«цыбулінай», які рамантаваў цэлы месяц, і які, па словах майго мужа, належаў калісьці Вацлаву Ластоўскаму... Чаму менавіта Вацлаву Ластоўскаму – уцямных доказаў я не атрымала, але Юрась толькі зважаўся, калі я выказвала сумніў, і прычапіў да гадзінніка ледзь ня якарны ланцуг, які зьвешваўся з кішэні ягонай джынсоўкі, нібыта адтуль зьбіраліся ўцякаць

зьявольеныя карузьлікі. А я хадзіла па літаб'яднаньнях ды тэатрах, а пад'есьці бегала да цёткі Алі, мацінай стрыечнай сястры, якая жыла непадалёк і апекавалася «беднай студэнткай»... Восеньскія дажджы закрэсьлівалі вокны празрыстымі кратамі, ноччу болей не было відно зорак... А старажытны гліняны кубак, з тых, што Юрась прыносіў у дом і прымушаў піць гарбату толькі з іх, каб адчуць повязь са шляхетнымі продкамі, трэснуў у маіх руках, і я абварыла калена. Мянцаца, прырастаць адно да аднаго не было ні жаданьня, ні сэнсу. Пасля чарговай сваркі – Юрась занёс мае ўлюбёныя касеты нейкаму сябруку, ды яшчэ на мае крыкі па-хлалачы тузануў за касу – я запхнула рэчы ў сумку і вярнулася ў інтэрнат. А назаўтра падала на развод... Калі мы разышліся, на падваконтніку нашай кватэры яшчэ ляжала некалькі падвялых апельсінаў нашай першай шлюбнай ночы.

Пад канец году былога мужа адлічылі з журфаку. Юрасёва абыякавасьць да маёй улюбёнай прафесіі злавала яшчэ больш, чым ягоная звычайка паўсюль насіць з сабой уключаны дыктафон, з якога чуліся хрыпатыя сьпевы Шалкевіча або лірычныя трэлі Данчыка. «Мне чужых краёў ня трэба...» Яшчэ на ілбе сабе зрабіў бы татуіроўку: «I love Belarus». Легкадумны ёлуп! Не хачу мець з ім нічога агульнага! Сяброўка ўгаварыла мяне «згубіць» пашпарт. Я заплаціла штраф і атрымала новенькі дакумент, без аніякае згадкі пра «памылку жыцьця». Мяне паслалі на год на стажыроўку ў Польшчу, потым я выйграла ў конкурсе на лепшы краязнаўчы рэпартаж і патрапіла на два месяцы ў Германію... А па вяртаньні мяне запрасілі ў прэстыжную газету. Карацей, удалая творчая кар'ера дапамагла забыцца на ўсе колішнія захапленьні.

А цяпер я спрабую забыцца на ўдалую творчую кар'еру.

Як добра, што няма пакупнікоў... Залы амаль пустыя. Вядома, выручкі ня будзе. Затое можна яшчэ падрамаць. Толькі б зноў жахі сярэднявечныя не прымоіліся.

— І шмат ты, даражэнькая, такім чынам нагандлявала?—голас Кацярыны Пятроўны, гаспадыні маёй «гандлёвай кропкі», дрыжэў ад праведнага гневу. Я ўсхапілася.

— Ды пакуль нічога...

— Ня дзіўна, — Кацярына Пятроўна, падцягнутая брунетка ў белым джынсавым касцюме ў ружовыя кветачкі, маладзейшая за мяне на два гады, агледзела прылавак. — А чаму ня выклала «Энцыклапедыю эзатэрычных сімвалаў»? Яе добра купляюць.

Я зірнула на кнігі і схаладнела. Шыкоўнае выданьне зьнікла. Няўжо кабета ў жоўтым пінжаку пастаралася?..

Гаспадыня, відаць, заўважыла мае хваляваньні і дзелавым тонам спытала-сьцьвердзіла:

— Скралі?

— Ня ведаю...

— Затое я ведаю, што ты працуеш у мяне апошні дзень.

Дома я заварыла гарбаты з шыпшыны. Гарбата з адмысловых пакецікаў з выявай ружовай кветкі на цэтліках атрымлівалася бяглай, як дым, і нясмачнай. Але за словам «шыпшына» шч мяне ўзьнікала столькі прыемнага, хвалюючага, значнага, што я не зьбіралася пераходзіць на іншыя напоі. Цяпер можна было сесьці ў мой улюбёны фатэль, падкурчыўшы ногі, і ўявіць, быццам нічога, акрым гэтага фатэлю, кубка з гарбатай і рэпрадукцыяў старажытных гравюраў на сьценах у сьвеце не існуе.

На адной з гравюраў быў увасоблены тыповы для 15 стагоддзя матыў – з вакна вежы высунуўся шкілет, у адной руцэ яго – каса, у другой –

вагі. І маладая вядзьмарка з валасамі, распушчанымі па ветры, ляціць у начным небе, пад поўняй, чый круглы твар падзелены на дзве паловы – цёмную і сьветлую....

Дарэчы, трэба зьняць гэтую карціну – з-за яе, відавочна, мае жахлівыя сны. Павешу Рэнуара і буду сьніць парыжскія кавярні.

І жыцьцё трэба зьмяніць таксама. Правільна маці гаворыць – нельга жыць у ракавінцы, калі ты ня смоўж. Кажуць, характар чалавека выяўляецца толькі ў экстрэмальных сітуацыях. Вось у вас падае з рук кубак з гарбатай. Адны яго маланкава падхопяць, няхай і абальюцца пры гэтым, другія зьнерухомеюць на імгненьне, дазваляючы кубку разьбіцца, а некаторыя – адразу ж адскочаць убок, як ад гадзюкі. Ды яшчэ і з пакою ўцякуць, запэўніваючы сябе, што там ніякага разьбітага кубка на падлозе няма, і ўвогуле сёньня яны гарбаты не пілі.

Я належу да апошніх.

Не было майго шлюбу, не было журналісцкай працы, не было «гандлёвай кропкі» з кнігамі...

«Мяне няма», як сьцьвярджае адзін філосаф.

Чаму ж тады мне так дрэнна?

Таму, спадарыня, што табе трыццаць гадоў. Што ты ўсё жыцьцё кідаеш тое, што варта ратаваць. Таму што можна пачаць з унітазаў, а скончыць вежай чатырнаццатага стагоддзя. А можна пачаць з вежы, а скончыць...

Няхай маім першым крокам з ракавінкі, у якой я замкнулася ад непрыветнага сьвету, будзе гэты тэлефонны званок... Я набрала нумар, напісаны на візітоўцы з залатым гербам з выявай вежы.

— А хто пытаецца Аркадзя Мартынавіча?

Голас дзелавы, ані жывой ноты. Напэўна, патрапіла на сакратара. Я назвалася. Потым давялося тлумачыць, па якой справе тэлефаную... І пра тое, што сустрэла Аркадзя Мартынавіча выпадкова, першы раз за дзесяць гадоў. І што ёсьць сьведка размовы, наш аднакурснік Юрый Дамагурскі. Паступова я пачынала раздражняцца. Бач, якая служба бясьпекі ў Баркуна пільная! І ўрэшце рэшт — Аркадзь Мартынавіч падысьці ня можа! Але я не пасьпела абурыцца, як прагучала тлумачэньне.

— Баюся, што працу вы не атрымаеце. Аркадзь Мартынавіч памёр.

— Як... памёр?! Я ж з ім уранку размаўляла!

Мой суразмоўца пагардліва засьмяяўся:

— Бывае, грамадзяначка. Для гэтага адной хвілі хапае. Быў чалавек – няма чалавека. Дарэчы, скажыце на ўсялякі выпадак свой тэлефон.

Я не зусім зразумела, навошта, але паслухмяна прадыктавала.

«Он выбыл первым из круга нашего. Поэтому в молчанье мы выпьем за него». Аляксандр Сяргеевіч Пушкін. «Маленькія трагедыі», «Баляваньне ў час пошасьці».

Гудкі тэлефоннай трубка змусілі мяне ачомацца. Пасьля належных філасофскіх разважаньняў я – такая ўжо эгаістычная чалавечая прырода – вярнулася да сваіх праблемаў. А я ўжо настроілася, што буду мець грашовую працу... Добра хаця, за кватэру наперад за год заплочана. Канец жніўня, а праз чатыры месяцы...

Адрынуць дурную ганарлівасьць, забыцца на крыўду і вярнуцца ў журналістыку? Гэта ўсё роўна што ў дрыгву... У дзяржаўнае выданьне больш не пайду. Палітыкай займацца таксама не хачу. Хіба ў якую-небудзь забаўляльную газетку, дзе можна схвацца за псеўданімам, і аніхто з былых знаёмых, і тым больш чытачоў не атаясаміць мяне з колішняй скандальнай журналісткай Ганнай Барэцкай... Буду шчаслівіць беларускага чытача зьвесткамі, які чарговы лімузін купіў расейскі

папсовы «зайчык»-пераростак Кіркораў... Можа, гэта і ёсць мой сапраўдны ўзровень? Мой апошні каханак, мастак-марыніст, гэтак і лічыць. Якая там «скандальная журналістка»! Не перабольшвай сваё значэнне, даражэнькая. На сапраўдны скандал ты здольная гэтак жа, як варона да грымотаў. А можа, падацца куды-небудзь перакладчыцай? Выкладаць нямецкую або польскую не возьмуся, а вось турыстаў вазіць...

Я ўявіла сябе з нейкай турыстычнай групай у якасці гіда... Бабулькі з перманентам, стамлёныя жыццём бізнэс-мамы з дзецьмі-падлеткамі, бесперастанна ўспышкі фотаапаратаў, а дзе тут памяняць валюту, а колькі можна праз мытню правесці сьпіртнога... І мяне перасмыкнула.

Абставіны патрабавалі не гарбаты з шыпшынай, а моцнай кавы. А пасля кавы мяне пацягнула да пісьмовага стала. Я вывернула яго шуфляды. Рукапісаў, як восеньскага лісьця... Інтэрв'ю, артыкулы, вершы... Усё ў накідах, усё – нікому ня трэба... Як і восеньскае лісьце.

У цьмяным святле золку пляц вакол ратушы нагадваў поле пасля бойкі. Дым слаўся над брукам, на якім ляжалі нерухомыя целы. Бернацоні асыярожна пераступаў праз іх, з халоднай цікавасцю ўглядаючыся ў твары, аднолькава скрыўленыя пакутлівай грымасай – вочы вырачаныя, нібыта ад жаху, зубы выскаленыя ў апошняй усмешцы. Сьмерць добра павесялілася гэтай ноччу. Што ж, рана ці позна яна забярэ ўсіх, шкадаваньне недарэчы. Раптам пачуўся нягучны стогн – і на тле мёртвай цішы гэта было гучней за ўдар звону. Бернацоні рэзка павярнуўся. Скрозь дым бачылася — нехта сядзеў, абняўшы рукамі калені і трохі пагойдваючыся. Гервасі наблізіўся. Дзяўчына... Лекар бачыў яе сярод танцуючых. Прыгожая, як радавітая венецыянка. Сукенка з дарагога чорнага шоўку ператварылася ў лахманы, белыя карункі нагадвалі брудную пену на паверхні генуэзскага заліву. Залацістыя косы распляліся, вочы абведзеныя цёмнымі кругамі нечалавечае стомы... Але самі вочы разумныя, тужлівыя. Раптам дзяўчына зірнула на Гервасія, і ён, звыклы да людскога болю, нечакана для сябе скалануўся.

Як яна выжыла? Гэта неверагодна... Апошнія восем гадзінаў хуткасьць карагоду была такая шалёная, што ня вытрымала б сэрца нават у дужага воя. А гэтае кволае дзяўчо...

— Што з намі здарылася?

Голас — як шамацённе сухой травы. Але – яна ня толькі выжыла, яна пры розуме!

Бернацоні нахіліўся да дзяўчыны.

— Як цябе завуць?

— Анэта... Анэта Ляскевічанка.

— Хіба ты ня таньчыла разам з усімі?

Дзяўчына абхапіла галаву тонкімі рукамі, памаўчала.

— Я была ў карагодзе... Я думала, што памру... І не хацела паміраць. Мяне цягнулі... Я падала... А потым – вырвалася.

— Што вярнула цябе да сьвядомасьці?

Анэта апусьціла галаву, залатыя валасы ўпалі на калені.

— Ня памятаю... Мне трэба да Богуша... Багуслава Радчыша... Ён мой жаніх...— зусім ціха прамовіла дзяўчына, і Бернацоні зразумеў, што яна можа страціць прытомнасьць. Як добра, што варта нікога сюды не пускае. А пашасьць у хуткім часе забярэ ўсіх, хто яшчэ можа задаць пытаньні.

Унікальны выпадак! Ён мусіць вывучыць яго – дзеля навукі і... сусь-

ветнага парадку. Калі дзяўчына змагла выжыць у карагодзе сьмерці, вытрымае і досьледы, якія даўно трэба было здзейсьніць.

Бернацоні ўладна загадаў:

— Пакажы свае ногі. Не саромся, я лекар.

І ў пацьверджаньне дакрануўся да залатога ланцуга. Анэта, памарудзіўшы, прыўзняла край сукні... Так, хадзіць гэтая дзяўчына ня зможа яшчэ з месяц... Але калекай не застанеца. Выдатна...

— Я дапамагу табе.

Бернацоні накінуў на дзяўчыну свой плашч і падхапіў яе на рукі. Ніхто ня бачыў, як ён зайшоў у вежу.

Я неўразумела глядзела проста перад сабой, на сьцяну, абклееную белымі ў тонкую брунатную палоску шпалерамі (каб гэта была мая кватэра, я паклеіла б проста белыя)... Заснула за пісьмовым сталом! Непрыстойна прыгожы эпізод для пісьменьніцкай біяграфіі. Толькі я не прэтэндую на званьне пісьменьніка. Журналіст цягнеца да літаратуры, як архітэктар да выяўленчага мастацтва... Вечная няздзейсьненасьць ды незьнішчальная вера, што табе дадзеныя крылы, толькі чамусьці не распростаюцца... Званок у дзьверы, які мяне, відаць, і пабудзіў, не змаўкаў. Я пайшла адчыняць, кінуўшы па дарозе сярдзіты погляд на гравюру, якая спрыяла маім начным жахам.

Зірнула праз дзьвярное вочка... На пляцоўцы стаяў Юрась.

За нейкі ашмётак хвілі я пасьпела пераканаць сябе, што выглядаю цалкам спакойна, прычасацца і спырснуцца рэшткамі французскай парфумы.

Юрась, у адрозьненьне ад мяне, не падумаў пра зьнешні выгляд. Твар змучаны, вочы пачырванелыя, у тым жа швэдарах, у якім я бачыла яго на кірмашы. Такі... звычайны мужчына. І чым ён калісьці мяне прывабіў?

— Можна зайсьці?

Я моўчкі адышлася ўглыб калідору. Юрась павольна ступіў цераз парог... І ў мяне зьявілася адчуваньне, што аб нябачную ракавінку, у якую схавалася маё жыцьцё, стукнуў каменьчык. Я ледзь не закрывала: «Што табе тут трэба?»

Былы муж абвёў вачыма небагаты пакой, адрывістым жэстам прыгладзіў стрыжаньня, але ўсё гэтак жа непаслухмяныя валасы (ага, таксама бянтэжыцца!), яшчэ больш зьбянтэжыўся, калі заўважыў у куце скураныя пантофлі майго апошняга бойфрэнда, дакладней, чарговага няздзейсьненага Вялікага Каханьня.

— Прабач, што патурбаваў... Ды яшчэ так рана... Але ты ведаеш, што ўчора здарылася.

— Ты... пра сьмерць Аркадзя? Жях... А ад чаго ён памёр?

Юрась пільна зірнуў на мяне.

— А табе хіба ніхто не сказаў?

— Не... Выглядаў здаровым. Можа, аварыя?

Мужчына, у якога ператварыўся мой колішні знаёмы юнак, адмоўна пакруціў галавой.

— Яго забілі.

— Што?!—той Юрась мог падобным чынам пажартаваць.

— Забілі, калі вяртаўся дадому. У пад'ездзе, — цярпіва патлумачыў гэты Юрась. — Застрэлілі.

Мне зрабілася млосна. Мой маленькі, спакойны, няяркі сьвет распаўзаўся, як сатлелы сувой.

— Чакай, я ж яму ўчора званіла... Гаварыла з сакратаром...

Дамагурскі нявесела засьмяяўся.

— Які сакратар... З табой размаўляў сьледчы. А я ў гэты час сядзеў у куце пакою ў якасьці сьведкі. Мы ж з Аркадзем разам вярталіся. Хачу спытаць у цябе пра тое-сёе...

Я зразумела, што Юрасёў візіт ня мае лірычна-настальгічнае мэты, і гэта значна ўсё спрашчала. Таму я зварыла моцнай кавы і нават паставіла на часопісны столік два гліняныя кубкі, якія да гэтага пару стагоддзяў праляжалі ў зямлі менскага гарадзішча. Юрась ацаніў – пакруціў у руках, як найвялікшую каштоўнасьць, і нават дакладна вызначыў час, калі гэтыя пасудзіны ўзьніклі з гліны. Потым паказаў на мае гравюры:

— Ня ведаў, што ты аматар змрочнасьцяў сярэднявечча. Адкуль?

— Са Старавежску. Калі зьбірала матэрыял для артыкулу, мне мясцовы краязнавец падарыў, Пётр Піліпавіч Калейка. Ён выявы гэтых гравюраў у нейкім італьянскім альбоме знайшоў. Нібыта гэта ў Старавежску намалявана. Я асабіста сумняваюся...

Юрась ледзь ня ўскочыў з крэсла.

— Ды я ж да цябе менавіта з нагоды твайго артыкулу і прыйшоў!

Я спахмурнела.

— Прабач, але я лічу за лепшае сваё журналісцкае мінулае ня згадваць.

Юрась вінавата паглядзеў на мяне сваймі абуральна сінімі вачыма.

— Я не пытаўся б, калі б ня думаў, што сьмерць Аркадзя была зьвязаная са Старавежскам і яго ратушай.

Я недаверліва хмыкнула. Юрась цярпліва патлумачыў:

— Мой багаты сябрук вельмі сур'ёзна да сваёй вежы ставіўся. А пачалося з таго, што дзед Аркадзя, былы партыйны дзяяч, пакінуў у спадчыну ўнуку дом у Лошыцы, і там на гарышчы Аркадзь знайшоў паўразваленую скрынку. Гэта аказаўся вельмі стары гадзіннік, з бронзавай скульптурай – сьмерць адсякае галаву цару. Гадзіннік Аркадзеў дзед вывез перад вайной са Старавежску, дзе быў старшынёй камбеду. Відаць, спадабалася “ідэйная” скульптура. Напачатку наш аднакурснік не зьвярнуў увагі на знаходку, яго нашмат больш зацікавілі дзедавы калекцыі срэбных лыжак ды нямецкай парцеляны ў стылі «кіч»... Але я патлумачыў спадчыньніку, колькі каштуе гадзіннік пятнаццатага стагоддзя, «рарыт», як кажуць антыквары... Тут на дзясяткі тысячаў даляраў лік ідзе. А калі яшчэ механізм цэлы – дык і да сотні тысячаў можа «дагнаць». Вось тады Аркадзь зацікавіўся. Даведаўся, што гадзіннік знайшлі ў лёхах старавежскай ратушы, разам яшчэ з адзінаццацьцю такімі ж. А тыя адзінаццаць нейкі паручнік вывез у Польшчу... Тут пачаў Аркадзь і сваім радаводам цікавіцца. Відаць, нацярапеўся ў дзяцінстве, расказаў мне, як яго, сына кухаркі (гэта пасья яна загадчыцай сталоўкі зрабілася) дражнілі «булкаедам» ды прасілі «звары харчо». Баркуны, маўляў, старавежская арыстакратыя, апошні з роду мусіць аднавіць сваю княскую годнасьць... Зацяўся не на жарт. Хаця дзед ягоны не дарэмна старшынёй бядняцкага камітэту быў – галота. Але Аркадзь, па-мойму, шчыра верыў, што і ратуша калісьці належала Баркунам, і гадзіннікі ў лёхах, і сам Старавежск... Зьбіраў дакумэнты пра гэтыя гадзіннікі... Шукаў, дзе яны зараз... Выкупіць хацеў.

— Хіба ён быў такі багаты? – засумнявалася я.

— Ды мне самому дзіўна...— сказаў Юрась. – У мяне ўражаньне, што ён апошняе гатовы быў аддаць. Два гадзіннікі адсачыў, выкупіў за шалёныя грошы... Потым выйшаў на сьлед нашчадкаў таго паручніка, зьбіраўся ў Варшаву... Крэдыты браў, акцыі распрадаў нейкія... Ды не пасьпеў паехаць.

— Ты лічыш, усё гэта мае дачыненне да ягонай сьмерці?

Мой былы выпадковы муж трохі памаўчаў, а пасля замест адказу зазначыў:

— А я ўяўляў, Анэта, ці заплятаеш ты яшчэ косы. Аказалася – так. І яны такія ж залацістыя. Цудоўна.

Я разлавалася: гаварыў бы проста — «рудыя». А то – «залацістыя»... А каса ў трыццаць гадоў – можа, таму, што кабета перастала думаць пра сваю знешнасць. Услых я прамовіла, зразумела, іншае.

— Яшчэ пару гадоў таму ў мяне была кароткая стрыжка, і я фарбавалася ў чорны колер. А ты па-ранейшаму ня здольны выказвацца проста і лагічна.

Юрась вінавата ўсьміхнуўся.

— Прабач... Я ня ведаю, якая тут сувязь, але апошні час Аркадзь гаварыў і думаў толькі пра гадзіннікі са Старавежску. Маўляў, яны «жывая легенда». Калі, вядома, так можна сказаць пра механізмы.

— І мне распавядалі легенду, — успомніла я. — Быццам у ратушы калісьці замуравалі сьмерць разам з гадзіннікамі.

Юрась задумліва працягваў:

— Аркадзь марыў праславіць сваю вежу на ўвесь сьвет... А для гэтага патрэбны быў яркі міф. Разумееш, калі б Брэм Стокер не сачыніў гісторыі пра Дракулу, не было б плыні турыстаў у Румынію. Але для міфа патрэбныя рэальныя падзеі і постаці, як для стварэння Дракулы спатрэбіўся ваявода Улад Цэпеш, які прыбіваў няўгодным шапкі да галоў цвікамі. Беларуская гісторыя багатая і на асобы, і на падзеі... Але іх стагоддзямі затопталі ў пыл забыцця і вучоная набрыдзь, і свае манкурты. Паспрабуй, зьбяры з аскалёпкаў... Я ўпэўнены – Аркадзь здолеў нешта знайсці. Або быў на шляху да разгадкі. Неаднойчы паўтараў мне, што надыдзе час – дзякуючы вежы і яе гадзіннікам ён мільёнамі засьплецца. Наш з табой, Анэта, аднакурснік ня быў надта інтэлектуальным чалавекам. Ня быў ён і добрым. Я ж ведаю – з кліентаў, якіх пасылаў да мяне, браў пяцьсот даляраў, а мне ўлучаў пяцьдзясят. Але я ня веру, што ён мог забіваць нават за сваё будучае княства і... я быў побач, калі яго застрэлілі.

А я і ня ведала, што ён можа выглядаць такім сур'ёзным... Хаця й тады быў зацяты. Так, час усіх пазначае сваёй кіпцюрыстай цяжкой лапай... Я зноў утаропілася на шнары на Юрасёвым ілбе, на шчацэ. А калі Юрась пацягнуўся, каб паставіць кубак, і рукаў швэдара ссунуўся, аказалася, што такія шнары на ягонай руцэ ад запясыця да локця. Ад ляза, ці што? Я чула, наркаманы рэжуць вены падчас ломкі... Але ня твар жа!

Былы муж, нібыта пачуў мае думкі, правёў даланей па зраненай шчацэ:

— І ўсё-ткі, Анэта, прабач за настырнасць, я хацеў бы даведацца гісторыю твайго знакамітага артыкулу. А то мне адны чуткі дасталіся.

Я ўздыхнула.

— Хваліцца асабліва няма чым. У Старавежск я прыехала ў камандзіроўку па лісьце чытача, таго самага Пятра Піліпавіча Калейкі, які мне гравюры падараваў. Раённае начальства пералавіла мяне на папярэдняй станцыі, запрасілі з аўтобуса ў машыну, усю дарогу пільнавалі, каб у мяне не было кантактаў з мясцовымі «дысідэнтамі»... Начытвалі на дыктафон нудныя справаздачы... Я была неспрактыкаванай дзеўчынёхай, але пэўная ўпартасьць мне ўласьціва...

— Вельмі пэўная, — не стрымаўся ад каментару былы муж. Я сярдзіта зірнула на яго і працягвала.

— Ну дык вось... Я ўсё роўна прарвалася «ў народ», і абураныя кра-

язнаўцы мне нагаварылі... Гарадскую ратушу на той час занеслі ў сьпіс гістарычных каштоўнасьцяў. Дзяржава давала на аднаўленьне вялікія сродкі. А мясцовае кіраўніцтва ў злосьці: раён заняпалы, школкі гібеюць без рамонту, у калгасах зарплаты няма чым выдаваць... А тут у нейкія разваліны ўбіваць жывую капейку! Начальства можна зразумець... Карацей, знаходзілі тым грашам лепшае прымяненьне.

— І ты пра гэта напісала сумленна і дасьціпна, так?

— Напісала... — уздыхнула я. — Са сваім дурным энтузіязмам, і з непакіснай верай, што ратую сьвет...

— І што? Мясцоваму начальству «нагарэла»?

— Ага... Чакай... Гэта я пасья ўсьвядоміла, што падобныя нахабствы без самавітай падтрымкі не ўчыняюцца. Раптам выклікае мяне наша рэдактарка Клара Сьцяпанаўна і на ўвесь свой «трубны глас» абвясчае, што я – ганьба для журналістыкі. Неправяраныя факты, надуманая сенсацыя... І з-за мяне газеце даводзіцца кленчыць перад адміністрацыяй Старавежска.

— Чаму? – здзівіўся Юрась. – Ратуша сапраўды развальвалася!

— Ага... — паныла пацьвердзіла я. — Толькі яе тэрмінова перавялі ў разрад помнікаў мясцовай значнасьці. Сказалі – памылілася папярэдняя камісія, пераацаніла тую вежу... Так што гарадское кіраўніцтва цяпер мела ўладу даваць або не даваць сродкі на аднаўленьне ня надта патрэбных гораду руінаў.

Юрась толькі галавой пакруціў:

— Нішто сабе...

А заручальны пярсьцёнак на яго руцэ ня новенькі... Падрапаны... Я паныла ўсыпала ў сваю астылую гарбату яшчэ дзьве лыжкі цукру, нібыта спадзявалася падсаладзіць успаміны.

— Пакаяльны артыкул, які ад мяне вымагалі, я ўсё-ткі не напісала. Ну, падрабязнасьці ня буду... Агульнарэдакцыйны сход, абураныя лісты чытачоў... Звольнілі мяне з паскуднай фармулёўкай. І што цікава – яшчэ нядаўна ў некалькіх выданьнях былі са мною вельмі мілыя і пераманьвалі на працу, а тут перасталі пазнаваць... Так гэта сталася мне агідна, што я дала сабе слова – з журналістыкай пакончана. Калі нельга сумленна... Калі няма справядлівасьці... Дык не хачу ў гэтым быць.

Цені ад фіранкі, зробленай мною з карункавага покрыва ад рытуальнага ўбору крышнаітаў (знаходка сэканд-хэндаўская), варухнуліся на сьцяне, быццам нейкі Буда дакорліва паківаў галавой. Юрась паставіў кубак на стол і сьцішана ўздыхнуў, быццам баяўся пабудзіць цяжка хворага. І загаварыў гэтак мякка-асьцярожліва.

— Можа быць, ты ўсё-ткі пасьпяшалася рабіць такія... незваротныя высновы? Паўсюль ёсьць сумленныя людзі... Можна было паспрабаваць пазмагацца, пайсьці ў недзяржаўныя выданьні... Нават калі б ты звярнулася да мяне – я абавязкова нешта прыдумаў бы. Не паверу, што ўсе адмовілі ў дапамозе.

Я раздражнёна зірнула на госьця. Пасьпеў ператварыцца ў зануду.

— Значыць, я кепскі журналіст. І правільна зрабіла, што кінула не сваю справу.

Юрась зноў неяк дзіўна ўздыхнуў.

— Ну, добра, давай вернемся да Старавежску. Артыкул твой я памятаю. А вось – што туды не ўвайшло? Успомні, можа, нешта, звязанае з той вежай, падалося дзіўным?

Дзіўным! Ды там усё было дзіўным! Я, нібыта наяве, убачыла сьцяну вежы – аблезлая пабелка, у выбоінах іржава-чырвоная цэгла – як брудны

бінт, адарваны ад раны. Абгрызены часам верх будынку – два вострыя зубцы, між імі – вялізны прагал... У чорных вачніцах вокнаў — гольле дрэваў, што выраслі ўнутры, на адкрытым небу падмурку... Быццам вязьні цягнуць рукі. Як на карце Таро з Вялікіх Арканаў – вежа, у якую ўдарыла маланка. Пакараньне за гардыню.

— Ну, напрыклад, на сьценах не было ніякіх надпісаў, — прагаварыла я. — На закінутых будынках якіх толькі крамзоляў не сустрэнеш, ад «Саша плюс Маша» да рокерскай сімволікі. А тут – нічога! Ні звонку, ні ўнутры... І сьмецьця таксама не было. Нават пабітых бутэлек...

— Чаму ж так? – зацікавіўся Юрась.

— Баяцца той вежы. Абыходзяць, як магілу вісельніка. Нават мяне адгаворвалі ўнутр заходзіць.

— І чым тлумачылі?

— Рэха старых забабонаў. Памятаеш легенду, як сьмерць у ратушы замкнулі? Дык нібыта і цяпер сьмерць там. Хто ў вежы пабудзе – гамон... Ці звар'яецца, ці памрэ ў хуткім часе. Так што згодна старой легендзе – я ўжо на парозе таго сьвету, і за клямку ўзялася, – пажартавала я.

Але Юрась застаўся сур'ёзным, нават занадта.

— Праз мае рукі праходзіць шмат старых рэчаў. Вакол некаторых таксама – таямнічыя гісторыі. Але я пераканаўся, што ў кожнай такой нібыта бязглузьдзіцы – рэальная аснова. — Юрась трохі адкінуўся на сьпінку крэсла, так што пыльны сонечны прамень сьлізгануў па ягоных валасах – аднак сівее мой госьць! – і працягваў. — Пару гадоў таму прынеслі мне куфэрачак на рэстаўрацыю. З чырвонага дрэва, італьянская праца 16 стагоддзя... Шашалем паедзены, расколаны – з мінулай вайны валяўся на гарышчы. Валяўся, бо славу меў, быццам няшчасьці прыносіць. То за князем Пацам нейкая сьвякруха з дапамогай яго ад непажаданай нявесткі пазбавілася, то жонка здрадніка-мужа пакарала... Цяперашні ўладальнік маёмацьць продкаў на гарышчы знайшоў і над забабонамі пасьмяяўся. Маўляў, для будучай ягонай жонкі, аматаркі антыкварыяту, лепшага падарунка няма. А я стаў рэстаўраваць, і пад накрыўкай знайшоў хітрае прыстасаваньне. Калі націснуць адразу на дзьве кветкі ў разьбе накрыўкі, з адной з іх на імгненьне высюваецца шьп... Маленькі, незаўважны... Але ўсё яшчэ востры. Можна здагадацца, што калісьці на ім была атрута. У сярэднявечнай Італіі такія сьмяротныя забаўкі былі справай звычайнай.

Пылінкі танцавалі ў промні апошняга восеньскага сонца, і ніякае маўчаньне не магло адняць весялосьці ў гэтых вечных мізэрных танцораў. Юрась нібыта вагаўся перад тым, як сказаць нешта важнае. Ну, пачынай жа...

— Паслухай... Калі табе патрэбная праца... Ці не згадзілася б ты вярнуцца да тэмы ратушы? Аркадзева жонка, Ліля, вядома, зараз у горы... Але цьвёрда абвясьціла, што ўсе планы забітага мужа спраўдзіць. І першае – выдасць кніжку пра гісторыю старавежскай ратушы.

— Аркадзя яшчэ не пахавалі – а яна пра гэта думае? – абурылася я.

— Не дзівіся, Анэта, — усміхнуўся аднымі вуснамі Юрась. — У іх, «крутых», такі сьвет... Без сьантыментаў. Дык вось, Ліля прапаноўвае табе дзьве тысячы даляраў за падрыхтоўку тэксту.

Ён што, трызьніць? Юрась, зразумеўшы мой недавер, сьпяшаючыся, патлумачыў:

— Толькі не падумай, што гэта падман. Проста яна хоча, каб усё было зроблена да сарака дзён па сьмерці Аркадзя, каб атрымаўся гэтакі падарунак нябожчыку... На вокладцы Баркуноў герб, унутры –

Баркуноў партрэт. Ну і ў тэксьце – аб памерлым, ягоны клопат пра гістарычныя помнікі. Каб атрымалася невялікая кніжачка. Удава збіраецца раздаваць яе гасьцям на саракавінах. І Аркадзю – ушанаваньне, і, магчыма, спонсары знойдуцца дзеля будаўніцтва. Калі ты згодная – заўтра пад'едзем па аванс. У нас з табой усяго месяц на працу.

— «У нас»?—удакладніла я ня вельмі ветла.

— Мiane Ліля просіць гадзіннікі адрэстаўраваць,— патлумачыў мой былы муж.— Каб для тваёй кніжачкі сфатаграфавалі іх ва ўсёй красе. Ну і табе дапамагу...

— Паслухай, даражэнькі... Колькі цябе ведаю, ты заўсёды ўцягваў мяне ў авантуры, якія заканчваліся для мяне кепска.

Юрась сядзеў моўчкі, глядзячы ў пусты кубак. І выглядаў вельмі няшчасным. Раптам ён ціха спытаў:

— Анэта, чаму ты болей ня выйшла замуж?

Ну вось, пачаліся сентыментальныя размовы, якіх мне меней за ўсё хацелася. Я ўклала ў адказ як мага болей сарказму:

— Не хвалюйся, не з-за цябе.

Ён ізноў панурыўся, нібыта мой адказ быў яму непрыемны. А на што ён разьлічваў? Што я ўвесь гэты час па ім плачу? Вось маё апошняе Няспраўджанае Каханьне, мастак-марыніст (уяўляецца, жыць на Беларусі – і маляваць выключна мора!), абдрапаў маё даверлівае сэрца грунтоўна... А гэты – за дзвярыма душы. А за прапанову дзякуй... Дзеве тысячы даляраў – гэта год пражыць...

Я правяла Юрася да дзвярэй, радуючыся, што ўдалося ня выйсьці за рамкі дзелавога візіту. Раптам мой былы муж нязграбна ўпаў перада мной на калені, ды яшчэ – ілбом у падлогу. Аж грукнула. Я адскочыла назад. А Юрась глуха прагаварыў, не падымаючы галавы:

— Прабач мне, Ганна. Я даўно мусіў гэта зрабіць. Столькі думаў – не наважваўся. Вось так – на калені... Вінаваты перад табой... Позна зразумеў, што ў шлюб – не гуляюцца. Каб ня я – у цябе б жыцьцё іначай склалася.

Я ня жартам раззлавалася. Дарэчы, і падлога нямытая, што зараз ён убачыць на сваіх нагавіцах.

— А ну, кінь выдурвацца! Можна падумаць, ты мяне спакусіў ды выгнаў, а я сьлязьмі залівалася, сыходзіць не хацела. Калі памятаеш, я першая дзвярыма бразнула. І між іншым, не шкадую. А глядзячы на такія фокусы, дык проста радуюся, што гэтакі... цуд даводзіцца цяпець нейкай іншай.

Юрась моўчкі падняўся (на каленях засталіся выразныя плямы бруду, сьведчаньне маёй негаспадарлівасьці), цырымонна пакланіўся, усё гэтак жа апусьціўшы вочы, і сышоў. Цікава, як ён патлумачыць жонцы, дзе гэта поўзаў на каленях? Але я не збіралася распытваць яго пра сямейныя справы. Вось так – без сентыментаў — з гэтым дзіваком можна.

Анэта стаяла на падлозе, выкладзенай белымі і чорнымі мармуровымі плітамі... Нібыта фігура ў шахматах, і зараз волатава рука працягнецца, каб пераставіць яе на іншую клетку...

А хіба ня так на самой справе?

Анэта ня памятала, колькі яна жыве ў гэтай вежы. Месяц? Два? Год? Усё жыцьцё? Нібыта нікога на сьвеце больш няма, акрамя насельнікаў ратушы – Бернацоні, яго сакратара, нізенькага, амаль карузьліка, чар-

нявага Энрыка, прыслугі Марцэлі ды яе самой, Анэты... А тое, што было раней – сон...

Не, Богуш ня сон... Сінія вочы, што глядзелі з такой любасцю, іх злучаныя рукі і словы блаславеньня, прамоўленыя бацькам...

Анэта ведала, што і бацька, і... Багуслаў памерлі. Пошасьць... Чорная Сьмерць... Пан Гервасі абяцае, што ня дасьць прыйсьці сюды Чорнай Сьмерці. У пакой кожны дзень прыносяць абярэмі сьвежага ядлоўцу... Вохкія сьвечкі напаўняюць пакой цяжкім водарам. Пан Гервасі кожны дзень ходзіць у горад, выконвае загад Вялікага князя — лекуе тых, каго можна лекаваць, тлумачыць, як змагацца з пошасьцю. І не баіцца захварэць. Ня дзіва – Анэта бачыла, на якія цуды ён здатны... Жалеза ў ягоных руках гнецца, нібыта васковае... Сьвечка запальваецца без агню. На чыстым пергаменьце зьяўляюцца літары, напісаныя чырвонай фарбай. Раней Анэта падумала б – вядзьмак і заклікала б да Прасьвятой Дзевы і апякункі сваёй, Сьвятой Ганны, каб выбавіцца ад нячыстае сілы. Але вунь яны, выявы Прасьвятой Дзевы, і Сьвятой Ганны, і Архангела Міхаіла, барацьбіта з нечысьцю, і самога Госпада нашага... І пан Гервасі беспакаранна глядзіць у іх цёмныя вочы, і нават хрысьціцца. І крыж носіць, у якім часьцінка Жыватворнага Крыжа Гасподняга... Але ж толькі сьвяты затворнік можа спадзявацца на анельскую дапамогу, каб рабіць цуды... Варта паглядзець на лекаравы калігі з даўжэзнымі, як буслава дзюба, насамі, набітымі дзеля захаваньня формы мохам, расшытыя перлінамі і каштоўнымі камянямі, на жупан з княскага ядвабу з дыяментавымі гузікамі – якая тут адсланёнасьць ад сьвецкіх звабаў! Праўда, княскі лекар кажа, што яго цуды – зусім ня цуды, а навуковыя досьведы. Але Анэце ўсё роўна страшна і тужліва, нібыта яна трапіла ў ваўчынае логвішча і мусіць прывыкаць да ваўчынага духу. Чаму ён трымае тут яе? Чаго хоча? Гвалту? Дачку шляхціца ў Вялікім Княстве Літоўскім ня можа беспакарана згвалціць нават князь, а ня тое што бязродны іншаземны лекар... Ды нічога падобнага на пажадлівасьць не мільгае ў вузкіх чорных вачах Бернацоні. Толькі цікаўнасьць... Як да дзівоснага зьвярка. Ён часта размаўляе з ёю. Загадвае рабіць незразумелыя рэчы. Напрыклад, кладзе на стол два маленькія шарыкі – белы мармуровы і чорны з нефрыту. Кажа ўзяць белы... Анэта выконвае – яна не наважваецца аслухацца. «Паглядзі ўважліва, ты памылілася, ён чорны»,— сурова гаворыць пан Гервасі і пільна глядзіць у вочы Анэце. Так пільна, што ў той злёжку кружыцца галава, і нават пачынае здавацца, што шарык, які яна трымае, сапраўды чорны. Вось Богуш пасьмяяўся б над ёй... «Я ўзяла белы»,— нясьмела кажа Анэта. «Не, чорны... Пакладзі яго і вазьмі белы...»,— упарціцца лекар. Але Анэце ня сьмешна ад бязглуздай дзіцячай гульні. У роце – прысмак медзі. «Прабачце, але ў маёй руцэ белы шарык... А там – чорны...»,— шэпча. Словы вымаўляюцца цяжка, нібыта ілжэ. Пан Гервасі раздражнёна ўстае, нешта мармыча на незнаёмай мове... Але дзяўчына адчувае, што ён злуецца не на яе, а на сябе. Назаўтра ўсё паўторыцца... Навошта? Як добра было б сысьці дадому... Але вокны і дзьверы іхняга дому, напэўна, забітыя, і пазначаныя белым крыжам. Дом, куды заходзіла Чорная Сьмерць.

Яна паўсюль... Пошасьць... Паветра вакол вежы атручанае. Ёдкі дым паўзе ў вокны, прабіраецца скрозь шчыліны ў сьвінцовых рамах, у якія ўстаўленая падфарбаваная ў чырвань і лазурак слюда. Можа, у адным з гэтых вогнішчаў згарэлі целы любых Анэце людзей. Гарлаюць вароны. Людскі крык і плач чуваць усё радзей. Толькі б'е звон на званіцы, і тах-

каюць гадзіннікі лекара. Вось яны, стаяць па кутах пакоя. Ростам з Анэту, на кожным, нібыта нетутэйшы твар, бліскучы масянжовы круг, падзелены на дваццаць чатыры часткі. Па ім павольна, здаецца, марудней за рост травы, рухаецца стрэлка... Унутры – круцяцца дзіўныя колцы, зубчастыя, страшнаватыя, быццам зьменшаныя прылады для катаваньняў. Але гадзіннікі вельмі розныя. Вось на тым званар-карузьлік кожную гадзіну б'е бронзавым малатком у маленькі звон... На тым – рухаюцца ў круглым вакенцы мядзяныя зоры, Месяц і Сонца з абыякавымі, раскосымі, нібыта ў татарскіх ханаў, тварамі. А на тым – Сьмерць з касой пазначае кожную гадзіну ўдарам сваёй страшнай зброі аб пакорліва нахіленую галаву Цара Ірада – пра тое, што гэта пракляты біблейскі цар, сьведчаць выявы мёртвых немаўлятак ля ног забойцы.

Анэта аглядае пакой, да якога зараз звузіўся яе сьвет, нібыта бачыць у першы раз і спадзяецца заўважыць нешта новае. Па чатырох кутах ля столі – расфарбаваныя галовы блазнаў... На знак таго, што ў гэтай зале можна бесклапотна весяліцца. Яшчэ нядаўна тут зьбіраліся на бядеды паны радцы, сярод якіх – і бацька Анэты, сядалі на гэтыя чорныя цяжкія лавы, што зараз састаўленыя ўздоўж сьценаў, за магутны стол, які, вядома ж, ня быў пусты... (Стол па загадзе лекара вынеслі – але як гэта ўдалося? Хіба на часткі расьпілавалі?)

А над дзвярыма – барэльэф Белай Ружы. Знак маўчаньня. Тое, што было тут прамоўлена, ня мусіла пераказвацца за межамі пакою. *Sub rosa dictum*. Сказана пад ружай.

Анэта павольна – ногі яшчэ баляць — падыходзіць да гадзінніка, на якім – Сьвятое Сямейства. Калі гадзіннік адлічвае час, анёлкі над Прасьвятой Дзевай пачынаюць рухацца. Дзяўчына працягвае руку, каб дакрануцца да аднаго з анёлкаў, усьмешлівага, кучаравенькага...

— Я прасіў не чапаць мае гадзіннікі, — суровы голас лекара змусіў дзяўчыну здрыгануцца, сьціснуцца, як ад хрышчэнскай сьцюжы. Бернацоні наблізіўся бязгучна, як воўк. — Ніколі не падыходзь да іх без майго дазволу.

— Даруйце... — Анэта адступіла ў бок ложка. Лекар працягнуў руку да гадзінніка, нешта скрануў... І анёлак паднёс да вуснаў пазалочаную трубу, бронзавы малаточак ударыў у бронзавы шчыт... Бом-м-м... Келіх з венецыянскага шкла на сталі задрыжэў, засьпяваў таненька і адчайна, нібыта паміраючая мятлушка.

— Што ты адчуваеш, калі гучаць мае гадзіннікі?

Дзяўчына падняла на свайго апекуна ясныя сінія вочы.

— Тугу...

Бернацоні паблажліва ўсьміхнуўся. Ён хадзіў ад гадзінніка да гадзінніка, нешта папраўляў у іх, беражліва і амаль закахана, як у шлюбным убраньні нявесты. І гаварыў, гаварыў са сваім дзіўным акцэнтам, часам пераходзячы на незнаёмыя мовы. Апошнім часам такія размовы здараліся ўсё часцей... Нібы ад страшэннай адзіноты чалавек дзеліцца набалелым з немаўлём, якое не зразумее сказанага, але ўсё-ткі – слухач.

— Гук – гэта моц, якой чалавек яшчэ мусіць авалодаць... Піфагор казаў пра музыку сфер, якая кіруе сусьветам... Ён чуў, як рухаюцца зоры! Вы лічыце, Ерыхонскія трубы – выдумка? Трубы, ад гуку якіх рассыпаліся сьцены... Аднавокі маўр у Перуджы, які гандляваў шклянымі пацеркамі, шаўковымі паясамі і амулетами са скуры Левіяфана,

распавядаў пра разваліны Ерыхона... Ён бачыў камяні двух яго сьценаў – зьнешняя ўпала вонкі, другая – унутр... Так не бывае ні ад землятрусу, ні ад нападу. У Падуі я чуў, як крычыць ламія, галодны дух, які высмоктвае кроў і душу... Ад яе крыку вар’яцеюць. Нават у мяне пацямнела ўваччу, і падалося, што ў маім жыцці ніколі больш ня будзе радасьці. Правядзі пергаментам па нешаляванай дошцы... І ад ціхага шкрогату скаланешся, быццам цябе драпаюць кіпцюры лемпарда, і рот напоўніцца сьлінай, як ад лімону... Ты ведаеш, што такое лімон, сіньярыга? Адкуль... У яго смак няспелага агрэсту. А колерам ён нагадвае сонца Фларэнцыі... Мія кара Фларэнца...

Бернацоні тужліва зірнуў у вакно, за якім згушчалася вечаровая цемра.

— Насамрэч чалавек вельмі лёгка губляе розум. У мінулым годзе я ўбачыў на полі шмат спарыньні. Вашыя сяляне не адкідаюць хворыя каласы... Ім патрэбнае кожнае зерне. А спарыньня выклікае відзежы і шал... З яе рабілі адвары гуны перад тым, як ісьці ў бойку. Я сказаў князю – будзе пошасьць і шаленства сярод тваіх людзей... «Злая корча». Ён пасьмяўся. Мне было дзесяць, калі я залез на самую высокую званіцу... Ударыў звон – а я якраз стаяў наверх... Каб звон упаў, то я апынуўся б у ім, як хрушч у чарцы. Сьвет закруціўся вакол мяне, дона... І сьцізорык, які выпаў з маёй кішэні на каменныя пліты, пачаў дрыжэць і зьвінець, і паволі паварочвацца... І я, малы недарослы невук, прыдатны толькі на тое, каб таўчы зёлкі для майго сін’ера аптэкара, назаўсёды зразумеў, што ёсьць сілы, якіх мы не ўсьведамляем, але авалодаўшы якімі, можам рабіць цуды.

— Пан лекар, а вы маглі спыніць наш карагод?

Бернацоні ўздрыгнуў і паглядзеў на дзяўчыну з недаверлівым здзіўленьнем, быццам пытаньне прагучэла з вуснаў статуі.

— Не, я ня маю моцы абрынуць чалавека ў цемру ці выцягнуць з цемры на сьвятло. Гэта – Божая воля. Але многія апынаюцца ў паўзмроку, на няпэўнай мяжы між сьвятлом і цемрай. Вось тады...

Лекар абарваў сказанае і пасуровеў.

— Ты яшчэ слабая, дона... Ідзі ў свой пакой і кладзіся ў ложка. Я прышлю да цябе Марцэлю з адварам.

Стукат гадзіннікаў пагрозна гучнеў, нібыта набліжалася карэта Сьмерці, запражаная дванаццаццю жалезнымі коньмі...

Першае, што я зрабіла, калі прачнулася – паглядзела ў вакно. Гэта каб хутчэй забыцца пра свае цьмяныя і блытаныя сны ў гатычным стылі. Але дробны восеньскі дождж – ня самы лепшы пейзаж дзеля паляпшэньня настрою.

У доме Аркадзевай удавы пра паскудны дождж і абрыдлыя лужыны на вуліцах забывалася адразу. Здаецца, гэты стыль называецца ампір... Як у песьні Грабеншчыкова: “И золото на голубом”... Любяць жа нашыя багацеі гуляць у радавую арыстакратыю. На гэтым урачыстым фоне Ліля Баркун у чорнай сукенцы, шчыльна па фігуры, выглядала як віцэ-міс прыгажосьці... Дагледжаная і пакрыўджаная, што не галоўная міс. Цёмнае бліскучае «карэ» валасоў, тонкія бровы ганарліва выгінаюцца, вусны дакладна абмаляваныя, і ніжняя губа ледзь заўважна наперад – прыкмета ўладарнае натуры... І ніводзін афіцыянт не наважыўся б падаць такой пані

нават трохі астылую каву... У твар не ліне, але даб'ецца, каб нядбайны застаўся беспрацоўным.

Твар са звыкла нейтральным выразам... Дакладна такой яна была ўчора на пахаваньні. Хіба пад вачыма напухла... Я, праўда, стаяла далёка, за сьпінамі натоўпу, але чула, як жанчыны шапталіся, асуджаючы ўдаву, што ня плача, не галосіць. Цікава, як яны з Аркадзем пазнаёміліся? У іх было рамантычнае каханьне?

— Трэба, каб вы напісалі за тры тыдні, — голас магнаткі дрыжэў, як у звычайнай кабеты ў горы. Усё-ткі каханьне было, вырашыла я. – Вось аванс...

Маладзён у элегантным шэрым касьцюме з жалобнай стужачкай на рукаве падаў мне канверт. Удава адварнулася да стала, на якім у чорнай рамцы стаяў партрэт памерлага, прагаварыла:

— На сорок дзён зьбяруцца ўсе, успомніць Аркадзя... Ваш тэкст у друкарню трэба здаць праз месяц.

— Я пастараюся...

Ліля працягвала, глядзячы на партрэт.

— Усё павінна быць так, як хацеў Аркадзь. Прыгожая гісторыя пра вежу. Муж верыў, што яго продак быў рыцарам і бараніў ратушу ад ворагаў. І пра гэта каб згадалася... Пра гадзіннікі... Столькі грошай на тыя гадзіннікі ляснулася! А я яшчэ сварылася...— удава сутаргава ўсхліпнула – мне падалося, што зараз яна заплача, і чужое гора выплюхнецца перада мной, як гарачая кава з упушчанага кубка, абварыць, пазначыць чарнатою... І ні ў якім разе нельга адкаснуцца, захіліцца. Але Лілія Пятроўна перамагла сябе і загаварыла зусім падзелавому.

— Гадзіннікі ў пакоі на другім паверсе. Іх фотаздымкі павінны быць у кнізе... Юрый, вы, як сьпецыяліст, усё і раскажыце пра іх шаноўнай Ганьне. Алекс, праводзь.

...Яны стаялі ля сьценаў пакоя з бела-залатымі шпалерамі, нібыта старыя, параненыя рыцары, што вярнуліся з крыжовага паходу і патрапілі на каралеўскі баль, дзе іх ніхто ня памятае, у іхнія подзьвігі ня верыць, і іх іржавыя латы і пасечаныя цёмныя твары аніяк не стасуюцца з бліскучым прыдворным сьветам. Гадзіннікі...

Але гэта ўсё яшчэ былі пагрозныя рыцары часу... Іхняе маўчаньне здавалася поўным дакору. І... я іх ужо калісьці бачыла. Гэтыя грувасткія скрынкі з металу і дрэва, з дзівоснымі фігуркамі...

— Чаму яны такія вялікія?

— Вялікія? – Юрась, у сваім старым чорным швэдары гэтакі ж недарэчны тут, як і «рыцары часу», засьмяяўся. На шчасьце, ён зноў нагадваў нармальнага чалавека, у меру цікаўнага і іранічнага, і ў ногі кідацца мне не зьбіраўся. – Гэта на погляд сучаснага чалавека – вялікія... А на час свайго стварэньня яны былі — як ноўтбук у параўнаньні з колішняй ЭВМ, што займала цэлы пакой. Тады ж механічныя гадзіннікі толькі пачыналі ўваходзіць у моду. Зазвычай карысталіся клепсідрамі, вадзянымі гадзіннікамі, або гнамонамі – сонечнымі... Былі нават пераносныя сонечныя, маленькія, з яблык. Пясочныя таксама меліся. Іх насілі прывязанымі стужкай да нагі трохі ніжэй калена. Напэўна, гэта быў асаблівы шык. Вогненныя гадзіннікі ўжываліся...

— Гэта як? – не зразумела я.

— Сьвечкі з нанесенымі на іх дзяленьнямі, — патлумачыў Юрась. — Нават у князя Вітаўта ў пакоях гарэла такая сьвечка – велізарная, на цэлыя суткі... І калі згарала адно дзяленьне – гэта значыць, прайшла гадзіна — слуга абвяшчаў пра гэта на ўвесь палац...

Я падышла да гадзінніка, падобнага да маленькага гатычнага храма. На цыферблаце з жоўтага металу – дваццаць чатыры дзяленьні, гатычныя літары замест лічбаў...

— Ой, усяго адна стрэлка засталася... — пашкадавала я. Мой былы муж усміхнуўся.

— Хіба не заўважыла – у іх усіх адна стрэлка.. Гадзіннікавая. Так было прынята. Хвілі тады ніхто не лічыў – навошта? Ну а простым месцічам ці сялянам – якія там механізмы! Царкоўны звон ды свойскі певень... Калі напачатку 15 стагоддзя ў многіх гарадах пачалі зьяўляцца вежавыя гадзіннікі, велізарныя, дарагія, дыктоўныя – гэта была падзея.... А такія, пакаёвыя, якія можна пераносіць, маглі сабе дазволіць толькі самыя багачыі.

— А адкуль іх, дванаццаць, узялося ў Старавежскай ратушы?

Юрась схіліўся ля бакавой сьценкі аднаго з гадзіннікаў, на якім сьмешны чалавечак у кароне ўкленчыў перад кашчавай постацьцю з касой. Я зноў адзначыла, што левая палова твару майго былога ў тонкіх шнарах, пры першым поглядзе амаль не заўважных.

— Вось гэта той, самы першы, Баркуноў гадзіннік. Я яго рэстаўраваў. Зірні...

На чорным дрэве – выпалены надпіс: BERNACCONI.

— На астатніх гадзінніках – тое самае, — патлумачыў Юрась. — Думаю, што менавіта па гэтым знаку можна адсачыць гадзіннікі з вежы.

— Кляйно майстра? – я з павагай правяла рукой па паверхні, адпаліраванай часам, кранула жалезнага званара, які рыхтаваўся ўдарыць малатком у бронзавы звон, але, відаць, ужо колькі стагоддзяў так і ня мог узняць свой малаток...

— Хутчэй, прозьвішча ўладальніка, — азваўся Юрась. — Гадзіннікі – розных майстроў. Гэты, са сьмерцю і каралём – з Чэхіі. А вось тыя два, адзін са сьвятым сямействам, другі з грыфонам – з Нюрнбергу. Хто такі Бернацці – я ня ведаю. Але зразумела, што прывёз ён сюды свае гадзіннікі, а вывезьці ня змог. Схаваў у лёхах старавежскай ратушы. Аркадзь, дык той, відаць, гісторыю Бернацці раскапаў. Але чамусьці мне нічога не раскаваў.

Я асьцярожна дакранулася да бліжэйшага з гадзіннікаў. На ім лёталі анёлкі з абсечанымі крыламі і вышчарбленымі тварыкамі – нібыта перахварэлі страшнай сярэднявечнай хваробай. Каму яны адлічвалі час? І ці шчаслівы быў той час?

— Вось тут звесткі пра кожны экспанат, — акуратны малады чалавек з жалобнай стужкай на рукаве пінжака працягваў празрыстую зялёную тэчку з паперамі.

«Чорны Ганс»... Гадзіннік са шпіндзельным пусковым механізмам, невядомы майстра, Любэк, 15 ст. Корпус букавы, разьба. Ударны механізм – скульптура бронзавага званара. Цыферблат масянжовы. Гіры сьвінцовыя на вяроўцы з авечых кішак...»

— Што?... — адарвалася я ад папераў. — Чаму з авечых кішак?

— Таму што звычайныя вяроўкі расьцягваліся. А гэтыя – сама бачыш,

дасюль цэлыя. І драўніна бука – таксама трывалая, найчасьцей яе майстры ўжывалі.

«Святое Сямейства... Гадзіннік механічны... Невядомы майстра, Нюрнберг, 15 ст. Корпус букавы, разьба, пазалота...»

Раптам за дзвьярыма пачуліся крокі і нечыя галасы. У пакой увайшла Ліля з усьмешлівым самавітым панам у элегантным касьцюме. Усьмешка пана была вытрымана-спачувальная... Але сам ён больш быў падобны да шоўмэна – чарнявы, каржакаваты, як старасьвецкая шафа з пукатымі дзверцамі, рысы твару буйныя, голас нізкі, як дуда. Так і здаецца, што зараз схопіць цябе за рукаў і выцягне на сярэдзіну залы, адказваць на непрыстойна-жартаўлівыя пытаньні... І мне неадольна захацелася схавацца за адзін з гадзіннікаў. Але было позна.

— Ганна Барэцкая! Якія людзі! Юра-аська! Зноў разам, як на першым курсе! Малайцы!

— У нас з Анэтай проста дзелавая сустрэча, Віталь Аляксандравіч, — нейкім афіцыйным голасам паведаміў Юрый, нібыта адхрышчваўся ад ганебнага ўчынку. Мяне нават «зачапіла»...

— А-а, а я думаў, у цябе, так бы мовіць, рэзкі паварот жыцця... — расчаравана працягнуў госьць, нібыта зьбіраўся быць нашым сватам. — Ну, даражэнькія, усё роўна рады вас бачыць.

Давялося вітацца, выцерпець абдымкі і прапахлы тытунём і каньком пацалунак у шчочку... Віталь Янчын ніколі не адрозьніваўся далікатнасьцю. Затое ніхто й ня думаў зваць яго па бацьку, нягледзячы на розьніцу ва ўзросьце. Ён усіх – на «ты», і да яго – «Віталь». І тады, калі ён выкладаў нам тэорыю журналістыкі і баяў на лекцыі непрыстойныя анекдоты, і калі я рабіла з ім гутарку для сваёй газеты пра дабрачынную акцыю тытунёвай фірмы, прадстаўніком якой на Беларусі ён быў прыладзіўся. А пасья надрукаваньня гэтай гутаркі Віталь абяцаў выдраць мае рудыя валасы і зрабіць з іх шчотку для ўнітаза... Яго фірма заклікала для музэю калекцыю карцінаў. Я падчас уручэньня моўчкі абуралася – набыта на грошы, якімі нашыя людзі аплочваюць сваю згубную звычку! Але апісала ўсё сумленна. Ды пільнае маё начальства выкрэсьліла ўсе згадкі пра падазроную фірму. Атрымалася, што калекцыя карцінаў зьявілася ў музэі нейкім цудам. А мецэнаты прэс-канфэрэнцыю ладзілі, журналюгаў шампанскім паілі... Зразумела, вінаватай засталася я. Цяпер, падобна, на былых прэтэнзіях пастаўлены крыж.

— Ганначка стане пісаць пра Аркадзя, так, Ліля? Цудоўны выбар! Гэтая дзяўчынка напіша, як мае быць! — каб не патрэба захоўваць жалобны выраз твару, жыцьцярадаснасьць струменілася б з Віталя, як вада з рэшата. — А ты, Юраська, значыць, усё па-ранейшаму пакутуеш? Вось жа «пашанцавала» табе, беднаму...

Віталь звяртаўся да майго мужа, як да цяжка хворага, змоўніцкім шэптам. Юрась зьбялеў і, апусьціўшы вочы, сказаў нечакана цьвёрда:

— Гэта мая справа, Віталь Аляксандравіч.

Я са здзіўленьнем пераводзіла вочы з аднаго на другога, спрабуючы здагадацца, пра што гаворка.

— Ну, ну, не крыўдуй... Ты малайчына. Выпаў крыж – нясі... Ведама...

Апошняя прагучала трохі фальшыва. Я нічога не распытвала пра асабістае жыцьцё майго былога мужа, а тут, відаць, мелася нейкая таямніца. Але мне не атрымалася на гэтым засяродзіцца. Удава абвяла рукой вакол.

— Вось яны, гадзіннікі з вежы.

Віталь пацокаў языком.

— Ай-яй, даўніна якая... Антыкварыят! Хаця ў калекцыі Пятра Апанасавіча ёсць некалькі вельмі падобных. Ды вось хоць бы нядаўна з Польшчы прывёз цэлы фургон гадзіннікаў – і вялікіх, як гэтыя. І малых... Нават цыферблат ад вежавых...

Юрась шапнуў мне:

— Гэта ён пра Кальванава... Прэс-сакратаром у яго працуе.

Нішто сабе прыладкаваўся! Кальванаў – расейскі магнат, меў тут сумесныя прадпрыемствы. Удава дужа зацікавілася пачутым:

— Аркадзь марыў, каб сабраць усе дванаццаць гадзіннікаў!

Наш былы выкладчык спачувальна паківаў галавой.

— Пётр Апанасавіч твайго мужа вельмі паважаў. Не сумняюся, што, калі ў яго калекцыі выявяцца патрэбныя экзэмпляры – падорыць. Шырокай душы чалавек...

Лілія Пятроўна перарывіста ўздыхнула.

— Як было б цудоўна – сабраць усе дванаццаць, паставіць у вежы, і каб яны ішлі... Аркадзь мне тысячу разоў пра гэта казаў, а я не прыслухоўвалася...

Голас яе перарваўся. Госьць спачувальна дакрануўся да яе пляча.

— Ня плач, Лілія... Паспрабуем арганізаваць... — і дастаў сотавы. Пасьля нядоўгіх перамоваў радасна паведаміў:

— Я ж казаў – шырокай душы чалавек! Гадзіннікаў старых у яго сотні з дзьве. І маленькія, і большыя за гэтыя... Калі ня знойдзем дакладна з вашае вежы – дык падбяруцца падобныя. Галоўнае, каб дванаццаць! І каб на вечарыне ў памяць Аркадзя яны цікалі!

Юрась запырэчыў:

— Можа не атрымаецца ўсе адрамантаваць.

— Э! Не праблема! – Віталь схваў сотавы ва ўнутраную кішэню пінжака. — У Пятра Апанасавіча ў катэджы пад Старавежскам майстэрня па рамоньце антыкварных аўтамабіляў. Апошні віск тэхнікі – абсталявана. Гадзіннікі, калі трэба, таксама там рамантуюць – з калекцыі ў катэджы. А калі яшчэ ты, Юрась, возьмешся – дакладна адладзім!

Лілія запытальна зірнула на Юрася. Той пакруціў галавою.

— Ня ведаю... Пашкоджаныя скульптуры, вядома, за месяц не адновіш... Хіба збольшага. А механізмы, у прынцыпе, тады рабілі на вякі...

— Ну вось і бярыся неадкладна! — уладарна загаварыў Віталь. — Фігуры – Бог з імі, пасля дапрацуеш. Галоўнае – каб цікалі. Якіх дэталей не хапае – ты толькі намалюй, за суткі зробіць. Пяць тысячаў баксаў гарантую, калі атрымаецца. Вось што... Гэтыя скрынкі ўсё адно трэба ставіць у вежу... Напачатку завязем іх у майстэрню, і Юрась разьбярэцца, што да чаго, складзе «чароўную дванаццатку». Ён жа – майстар-цуда! І Ганначку з сабой возьмем – будзе там пісаць, фатаграфавать... Усе архіўныя дакументы, якія трэба, даставім. А на саракавіны ўрачыста адчынім у ратушы музей імя Аркадзя Баркуна. Я праязджаў учора, зірнуў — там ужо ўсё амаль расчысьцілі, трэба толькі вокны зашкліць. Пятро Апанасавіч прафінансуе. Дый мы ўсе скінемся. Усе ж пад Богам ходзім... У Кальванава пару гадоў таму таксама нейкі гад страляў. Ня любяць у вялікім

бізнэсе сумленных людзей... Вось пра што пісаць трэба было, — гэта Віталь дакорліва кінуў мне на разьвітаньне.

Мы ехалі ў звычайным гарадскім тралейбусе, і раскоша Баркунова дома здавалася мне прысьнёнай. За вокнамі імчаліся агні начнога гораду, быццам згубныя балотныя агеньчыкі. Уяўляю, якімі нечувана прыгожымі здаюцца гэтыя падсвечаныя фасады дамоў на сталічным прасьпекце якой-небудзь дзяўчынцы з Аляхновіч, дзе ўзімку трэба вучыцца ў школе, не здымаючы футра, а ўвечары гэтая дзяўчынка стаіць разам з усімі месцічамі на чыгуначнай станцыі і выглядае, калі прывязуць цыстэрну саларкі, якая хоць на нейкі час верне цяпло ў кватэры... А міма, не спыняючыся, пралятаюць цяжкі далёкага накірунку, вокны якіх гараць нетутэйшымі прыветнымі агнямі... Як цікава было б гэтай дзяўчынцы, якой магла б быць я, ехаць у гэтым тралейбусе вось тут, на задняй пляцоўцы, і разглядаць залітыя сьвятлом дамы...

Але я развучылася радавацца таму, што живу ў вялікім горадзе. Юрась зацята маўчаў, абапершыся локцямі на парэнчы і ўглядаючыся ў зьбягаючую назад бліскучую чорную стужку мокрага асфальту. Чорны швэдар на локці зацыраваны... Няўжо так мала зарабляе сваёй рэстаўрацыяй, што на куртку сабе не агорае? Я ведала, што Юрасёў бацька памёр. Але ж нібыта і рэстаўратары такога палёту не жабруюць... Напэўна, проста ня сочыць за сабой. Так, немагчыма паверыць, што калісьці між мною і гэтым мужчынам былі нейкія... іскры цікаўнасьці.

Паўпусты тралейбус пагрукваў, нібыта развальваўся. Я на хвілю ўявіла, што так можа выглядаць сучасны Харонаў транспарт. Вось прыпыніўся, каб прыняць у сябе новыя памерлыя душы...

Раптам Юрась азірнуўся і ўвесь напружыўся, і нібыта між намі ўпала нейкая сьцяна. Ён пільна глядзеў на дваіх, што ўвайшлі ў сярэднія дзьверы і ўсаджваліся на адно з абабітых карычневым, скрэмзаным шматлікімі непаўналетнімі пасажырамі дэрмацінам, сядзеньне. Высокая худая дзяўчына ў чорным скураным плашчы і капелюшы і хлопец у джынсоўцы. Неахайныя пасмы валасоў амаль закрывалі яго твар. Пара была дзіўная. Ня п'яныя, але рухаліся неяк нязграбна, нібыта толькі што, пасля доўгага блуканьня, выйшлі з цемры сутарэньняў на сьляпучае сьвятло. Юрась ірвануўся да іх, нават нічога мне не патлумачыўшы. Я бачыла, як ён схіліўся над дзяўчынай, нешта ціха ёй сказаў, пасля пацягнуў за руку да дзьвярэй. Я здагадалася, што хутчэй за ўсё прысутнічаю пры сямейнай разборцы, і з прыкрасьцю адварнула.

— Адкасьніся... — голас дзяўчыны быў гучны, але нейкі санлівы.

— Стэла, дадому! Уставай!

Бач, які ўладарны! Я зноў кінула пагляд у іх бок... Юрась падвёў дзяўчыну да дзьвярэй. Дзіўна, але хлопец, з якім тая зайшла ў тралейбус, нават галавы не павярнуў. І тут Юрасёва кабета паглядзела на мяне... Божа, якая прыгажосць! Эльфійская князёўна... Твар бледны, як парцаліяна, і худы, з тонкімі рысамі, вочы вялізныя, бліскуча-цёмныя... І чорныя прамыя пасмы валасоў зьвісаюць з-пад капелюша, нібыта не выпадкова, а нейкі мастак доўга падбіраў, як іх укласьці, каб падкрэсьліць незвычайную, нейкую трагічную і хваравітую гожаць уладальніцы. Я глядзела на ўсе вочы, забыўшыся на прыстойнасьць. Тралейбус спыніўся. Дзяўчына ўсьміхнулася – горкай, імгненнай усьмешкай, і выйшла ў ноч

і восень, у суправаджэньні ўнуранага, напружанага Юрася, які, дарэчы, нават і не зірнуў у мой бок...

Я ніколі не зайздросьціла дзяўчатам, якія былі прыгажэй за мяне. Зайздрасьці не было і цяпер. Але... нейкая туга. Так, дзеля гэткай жанчыны можна сыярпець усё... І дараваць здраду, і цярпліва дабівацца каханьня. А мне застаецца гэты паўпусты тралейбус, мокры асфальт, што ляціць за вокнамі, быццам чорная рака, і ўсе лістапады, па якіх я буду блукаць – сама, сама, сама...

Белы анёл біўся ў вітражнае вакно, адчайна прасіўся ў пакой. Напэўна, гэта была проста птушка, скрозь сьлюдзяныя падфарбаваныя пласцінкі можна было разгледзець толькі, што белая. Але ў тым паўсьне, у якім жыла Анэта, чаму б не зьявіцца анёлу? Вокны адчыняць забаранялася. Але анёлам адмаўляць нельга. І нават птушкам – бо гэта стварэньні Божыя. Шыбы з цяжкасьцю падаліся... Над галавою Анэты імкліва праляцела нешта сьветлае... Дзяўчына не разгледзела крылатага госьця, бо ад струменю сьвежага паветра, што ўварваўся з вуліцы, галава закружылася так, нібыта вярнуўся шалёны карагод. Анэта мімаволі падалася наперад, ухапілася за падваконьне, каб ня ўпасьці... Горад ляжаў перад ёю, нібыта скалечаны вой. Чорнае голье дрэў (няўжо такая позьняя восень?)... Дым ад вогнішчаў... Зусім няма людзей... А яшчэ нядаўна на гэтай плошчы віраваў стракаты натоўп. Які крык падымаўся, калі на плошчы зьбіралася капа – сойм, каб вырашыць нешта важнае. Вароны тады не наважваліся і блізка падлятаць да горада. А ў звычайныя дні тут можна было пачуць самую розную гаворку, і выбраць сабе ў шматлікіх лаўках з вясёлымі навязьлівымі гандлярамі каралі з чэшскага шкла або персіянскаю хустку, пералівістую, як вясёлка. Старыя бурчэлі – маладая паненка добрага роду бегае па горадзе адна. Але гарэзе Анэце, адзінай даччы пана Варавы Ляскевіча, дазвалялася больш, чым яе сябрынькам. Татусь звык размаўляць з ёю як з роўнай, і Богуш ня стаў бы замыкаць сваю «белагаловую» ад гасьцей, як пан войт. Праўда, войтава жонка, чарнабровая маскавіцянка Марыя, сама хавалася, калі ў дом прыходзілі мужчыны. Войт Марка Доўмель, бацькаў добры сябра, апраўдваўся – у такіх звычаях вырасла. Варта было паглядзець на пачварныя ўборы тае Марыі, што рабілі яе падобнай да вялізнай падушкі – ні шыі не відаць, ні стану – каб зразумець, што за звычай ў ейнай Маскові. Войцісе ж такое апрануць, як тутэйшыя шляхцічкі носяць – грэх.

Анэта любіла выбіраць сабе ўборы... Яны з Богушам зараз хадзілі б па гэтай плошчы разам, і яна купляла б сабе падарункі да вясельля. Тонкі ядwab, зялёны, як першае бярозавае лісьце... Гафтаваныя перлінамі чаравічкі, у якіх гэтак вольна бегаць-сьлізгаць па нацэртаі воскам да вадзянога бляску падлозе... Рукавічкі са срэбнага дзівоснага футра... Богуш ні ў чым ёй не адмаўляў. Навошта даражыцца, калі заўтра ці нават сёньня на горад могуць напасьці крымчакі, ці шведы, ці маскоўцы, і зьнікне кароткая радасьць... Богуш заўсёды біўся ў першых шэрагах, яе слаўны рыцар... І ейная зялёная стужка была ў яго на шлеме. Іх каханьне і нарадзілася ў бойцы... Богуша і Анэту сасваталі яшчэ малымі. Але дзяўчына зусім не была ў захапленьні ад задзірастага хлапчука з непакорлівымі цёмнымі віхрамі...

Ён паехаў у Кракаўскі універсітэт, вярнуўся... У стракатых штанах і дзюбастых чаравіках са званочкамі на насах. З пloidмай лацінскіх вы-

казваньняў, якія ўстаўляў да месца і не. На бацькавы ўгаворы Анэта капрызіла: «Не хачу замуж за гэтага боўдзілу! З яго ж усе сьмяюцца!»

Пад сьцены Старавежску прыйшлі татары. Да Вялікага князя паслалі па дапамогу. Але пакуль княскае войска падыдзе, даводзілася спадзявацца толькі на свае сілы. Богуша прынеслі ў ратушу, дзе зладзілі лазарэт, калі напад быў ужо адбіты. Вялікі князь так і не прыслаў войска ў непакорлівы горад, што не прымаў ягонага войта і заключаў гандлёвыя дамовы з ягонымі ворагамі. Ганец вярнуўся са словамі «Каму служыцьме, у таго і дапамогі прасіцьме».

А Старавежск не служыў нікому.

Паважныя воі расказвалі пра геройствы маладога Радчыца і шкадавалі, што такі добры ваяр памрэ. Анэта нахілілася над параненым... Ён быў зусім бледны, валасы прыліплі да скрываўленага ілба. Раптам веі задрыжэлі, бліснула сінь вачэй... Ён пазнаў яе. І... паспрабаваў усміхнуцца. Каб падбэдзёрыць сваю палахліваю дзяўчынку. «Ня плач, Анэта, а то жабы ў пакоі разьвядуцца». Яна хутчэй адгадала, чым пачула, яго ўлюбёную дражнілку.

І ўспамін пра тую ўсьмешку на зьбялелых ад болю вуснах дасюль прымушае сэрца сьціскацца...

Тады ён выжыў... Было кароткае шчасьце. Анэта ведала – Богуш абраў бы лепей сьмерць ад варожага мяча, чым ад хваробы... Але пані Сьмерць дыспутаў ня ладзіць.

Няма болей Багуслава Радчыца...

Сьцелецца над брукаванкай горкі дым, карычневая лістота ўжо не шасьціць, прыбітая дажджамі да зямлі. Толькі дзіўныя застрашлівыя постаці вартаўнікоў па краі плошчы. Захутаныя ў цёмныя плашчы, што напіваюцца зброяй, твары да вачэй абвязаныя белымі палотнамі – як у сарацынаў...

—Анэ-эта-а! – зноў мсьціцца далёкі голас Богуша...

Цёмныя постаці ўнізе зварухнуліся, зрушыліся...

Моцныя рукі адштурхнулі дзяўчыну ад вакна.

— Дурное дзяўчо! Пошасьць прыходзіць з паветрам!

Бернацоні злосна зачыніў шыбы, нібыта за імі стаілася сама сьмерць. Шоргат крылаў прымусіў яго азірнуцца. Белы голуб сеў на плячо лекара. Анэта са здзіўленьнем убачыла, што суровы твар італьянца прасьвяtleў ад радасьці. Бернацоні схаліў птушку, нешта адвязаў ад яе лапкі, няўважна падкінуў птушку ўверх, і тая, спалохана пакружляўшы, села на адзін з гадзіннікаў... Анэта здагадалася, што голуб прынёс чаканыя весткі. Можа, ад самога Вялікага князя. Відаць, бедная птушка зблудзіла ў сьмярдзючым дыме і не даляцела да адмысловага акенца на гарышчы. Але ўсё-ткі шкада, што прыляцеў не анёл.

Раптам Бернацоні раздражнёна ўскрыкнуў:

— Маледэтта! Я мушу гібець тут аж да пачатку посту! Ну які ёлуп увёў у вушы Яго Вялікасьці, што гэтае панішчанае, няшчаснае мястэчка мае волю да супраціву! Ды тут яшчэ сто гадоў ня будзе моцы нават зладзіць начную варту! А, гэта, відаць, Яго правялебнасьць, шанюны біскуп, пастараўся...

Анэта скаланулася. Чужынец казаў пра яе горад, пра яе ўлюбёны, вольны Старавежск.

— Наш горад аджыве! – дачка радцы не магла змаўчаць. – І пошасьць

была. І пскавічы нас палілі, і крымскі хан... Старавежск можна параніць. Але нельга забіць.

Бернацоні прымружыў вочы, нібыта дзяўчына знаходзілася ад яго далёка-далёка.

— Вось як, бамбіна... Ты любіш свой горад? Магчыма, ты любіш яго нават так, што можаш за яго памерці?

Анэта з выклікам паглядзела ў цёмныя вочы лекара.

— Многія больш вартыя за мяне аддавалі жыццё за гэты горад.

У вачах італьянца не заўважалася насъмешкі.

— Так, дона, так... Велічыня чалавека суразмерная таму, за што ён здольны памерці. Гэта можа быць усяго толькі ягоны дом, з нажытымі ім дабром і дзецьмі, з улюбёнай ружовашчокай матронай, а можа быць – ягоны народ... Яго вера... Яго Гасподзь... Калі ж нехта больш за ўсё на сьвеце даражыцца сабою – ён такі малы, што вочы Неба абмінаюць яго, як нявартую парушынку... У цябе вялікая душа, дона.

Лекар адышоўся і працягваў разважаць, нібы спрачаючыся сам з сабою.

— А вось усё чалавецтва... Якое ёсьць, якое будзе. Стракатае, забыўлівае, асуджанае зьнішчаць самое сябе, як скарпіён у коле вугольляў... Ці варта паміраць за чалавецтва? Хіба можна ашчасьлівіць яго – усё? А, дона?

Анэта спалохана паціснула плячыма – у такія хвілі Бернацоні нагадваў ёй вар'ята...

— Ня ведаеш? Вось і я ня ведаю... Калі для адных гэта будзе шчасьцем, для другіх – жахам... Няхай ашчасьліўленых станецца больш... Але, магчыма, тыя, хто застаўся ў абдзеленай меншасьці, больш вартыя? Адзіна вартыя? – лекар падышоў да гадзінніка з фігуркай сьмерці, што адсякае галаву каралю, дакрануўся да застылага ў жаху бронзавага ўладара, які ўкленчыў перад страшнай госьцяй. — Калі я толькі яшчэ вучыўся лекаваць, і замест залатога ланцуга на маёй шыі заўсёды матлялася хустачка чарговай прыгожанькай сінёры, што засумавала ў высакародным замужжы, — вох, які я быў блазнюк! — я засвоіў, што часам, каб выратаваць чалавека, трэба адняць ад яго цела невылечна хворую частку. Гэта балюча, і чалавек застанецца калекам... Але ён будзе жыць. Здараецца, варта пазбавіцца добрага, разумнага, памяркоўнага караля, каб яго народ змог паўстаць супраць ворагаў. Пральецца шмат крыві, але краіна ажыве. А калі дзеля шчасьця краіны належыць ахвяраваць адным горадам... Гэта праўдзіва? А, дона?

Анэта разумела, што ад яе не чакаюць адказу. Разважаць пра такія складаныя рэчы з дзяўчынай... Але яна адказала.

— Гэта бязбожна!

— Вось як? – Бернацоні быў угневаны. – Не табе судзіць. Мая любая Італія ляжала ў руінах, таму што кожны горад хацеў быць асобным каралеўствам, і ўсе ваявалі з усімі.

Але Анэта крыкнула, нібыта глыток сьвежага паветра вярнуў ёй былыя сілы, аж галуб спалохана ўзьляцеў пад скляпеністую столь.

— У нашым горадзе жылі шчасьлівыя людзі! Мы нікога не чапалі. Толькі бараніліся. Гасподзь выпрабоўвае нас, але ня дасьць знікнуць! Я не хачу болей слухаць вашыя гадзіннікі! Я хачу выйсці з вежы! Можа быць, нехта з маёй сям'і жывы...

Так, яна больш ня сядзе сярод яго гадзіннікаў, ад голасу якіх то млосна, то непрыстойна весела, нібыта ад чары віна... А лекар пытаецца пра яе адчуваньні і нешта падлажвае ў хітрых механізмах... Дае выпіць адвар... І зноў заводзіць гадзіннікі.

— Ніхто, акрамя сьмерці, не чакае цябе, — лекар гаварыў вельмі спакойна, — Ты застанешся тут, пакуль не прыедзе новы войт, прысланы князем. Тады я перадам цябе пад ягоную ўладу. А зараз – час піць адвар...

У пакой, нібыта падслуховала пад дзярыма, увайшла рыкунья, ключніца Марцэля, высокая немаладая кабета з тварам, нібыта выразаным з дрэва, з глыбока запалымі вачыма, падала дзяўчыне кубак з чырвонага венецыянскага шкла. Чырвоны колер мусіў дадаваць сілы зёлкам.

— Не!

Бернацоні толькі прыўзняў бровы.

— Той, хто адмаўляецца лячыцца – грашыць, бо лекара стварыў Бог. Пі!

— Ня буду! Ад вашых напояў я нібыта ў воблаку...

— Ты што, думаеш, я цябе атручваю? – усміхнуўся лекар. – Глядзі... — ён адпіў з кубка. – Бачыш? Гэта ўсяго толькі зёлкі. Ну!

Марцэля паднесла кубак проста да вуснаў Анэты, зірнула ненавісна... Адкуль гэтая нянавісьць? Дзяўчына адчула: ня вып'е — увальюць у рот... Як вар'ятцы... Прысмак чорнай арабіны... Зьвязвае ў роце...

— Правядзі сіньярыту ў яе пакой.

Анэта павольна рушыла ў маленькі пакойчык, хутчэй – нішу, завешаную цяжкім сінім палатном, якая межавала з гасьцёўняй. Услед даляцеў вясёлы голас лекара:

— Ты яшчэ не з усімі маймі гадзіннікамі пагутарыла, донна!

— Не хачу-у-у!

|||

— Не хачу-у-у!

Эльфійская каралеўна па імені Стэла адчайна, як спалоханае дзіця, тузанула Юрася за рукаў.

— Ты нікуды не паедзеш!

Я сядзела ў машыне Віталя Аляксандравіча, якая мусіла адвезьці нас у Кальванаўскія ўладаньні, да старавежскіх таямніцаў, і рабіла выгляд, быццам мяне больш за ўсё на сьвеце цікавіць шэрая цагляная сыцяна за вакном. Чаго кабета ўсхадзілася? Можа, да мяне раўнуе? Каб яна ведала, наколькі беспадстаўна. Юрась між тым пакорліва выйшаў з салону. Нешта ня памятаю, каб ён гэтак жа слухаўся маіх капрызаў. Я зірнула. Яны стаялі наводдаль, абодва ў чорным, як дзьве пацямнелыя ад часу статуэткі на засланым залацістым абрусам сталі. Юрась нешта гаварыў, супакойваў, гладзіў жонку па бліскучых, як чорны шоўк, валасах, а Стэла ўсё гэтак жа адчайна чаплялася за яго. Нарэшце спадар рэстаўратар палез у кішэні сваёй паношанай курткі, дастаў грошы... Стэла прагна схапіла іх, палічыла... І зноў нешта адчайна загаварыла. Юрась адмоўна пакруціў галавою. Раптам жанчына замаханулася на яго, Юрась перахапіў яе тонкую руку, здавалася б, занадта далікатную нават для таго, каб рваць кветкі... Мінакі пачалі зацікаўлена азірацца. Я разгублена назірала за брыдкай дзэяй.

— А нічога не паробіш,— меланхалічна пракаментываў Віталь, які сядзеў наперадзе, побач з шафёрам, маўклівым маладым чалавекам у скуранцы, з чорнымі прылізанымі валасамі і вузенькімі вусікамі на манер акцёраў нямога кіно. — З такімі хоць па-добраму, хоць па-злому – вынік адзін...

Кіроўца няспешна азірнуўся, ацаніў сітуацыю – відаць, паедзем ня хутка, узьдзеў навушнікі плэера і загадаўся ў толькі яму чутным бадзёрым рытме. Маўляў, мая справа маленькая, разьбірайцеся, паны, самі.

А Юрась раптам прыціснуў да сябе Стэлу, якая ірвалася з яго рук, і моцна пацалаваў... Яна прыціхла, абхапіла яго тонкімі рукамі... Потым Юрась крыкнуў у бок машыны:

— Пачакайце мяне хвілінаў дваццаць!

І павёў некуды сваю нервовую прыгажуню.

— І навошта гэта яму? – шчыра азваўся Віталь. І распавёў мне гісторыю Юрасёвага шлюбу.

...Мой былы муж не любіў журналістыку, затое цягнуўся да мастакоўскага сьвету, як грэшнік да крыжа. Вось у адной вясёлай майстэрні, сярод недамаляваных карцінаў і старажытнай керамікі Юрась і напаткаў сваю Стэлу. Таленавітую і дзіўную. Будучы рэстаўратар – ён вучыўся на другім курсе вучэльні – не сьпяшаўся сыходзіць з майстэрні, якая і належала чароўнай Стэле – бацька, вядомы мастак, паспрыяў. Настрой гаспадыні між тым сапсавалася. З ейных цёмных самотных вачэй без дай прычыны паліліся паэтычныя сьлёзы... Астатняя публіка неяк вельмі хуценька разьбеглася... Мусіць, ведалі, які «цырк» пачнецца. І Юрась атрымаў задавальненьня напоўніцу. Наркаманка са стажам у час «ломкі». Калі Юрась зразумеў, што за лекі вытанчаная Стэла збіраецца ўпароць сабе ў вену, учыніў «мудра» — выхапіў шпрыц ды выкінуў праз вакно. Мастачка паспрабавала адправіцца ўсьлед за сваім «ратункам»... Юрась з апошніх сілаў утрымліваў яе на падвакоўні, а прыгажуня несамавіта лялася... Ды яшчэ трапіўся ёй пад руку мастыхін – вострая металёвая лапатка, якой счышчаюць фарбу з халста... Вось так і ўпрыгожыліся твар і рукі майго былога мужа шнарамі.

Дзесьці пад раніцу дзяўчына апрытомнела... І што першае зрабіў Юрась, парэзаны вострым лязом, як пасля бойкі з тузінам адмарозкаў? Правільна, прапанаваў выйсьці за яго замуж. Ясна, чаму: збіраўся стаць выратавальнікам. Але нават гэты легкадумны рамантык не ўяўляў, з чым сутыкнецца.

Ён пераспрабаваў усё. Звычайных дактароў і гіпнатызёраў, вазіў да святароў, аднойчы ўгаварыў пажыць разам у скіце дзесьці ў Карэліі... Але вера мелася толькі ў ім. Зьвярнуўся аднойчы і да былога выкладчыка. Віталь якраз ладзіў чарговую рэкламную кампанію свайго гаспадара – хосьпіс ды наркалагічны цэнтр.

— Ніхто ёй не дапамог і не дапаможа, — зазначыў мой суразмоўца. — А бяз «дозы» загнецца... Вось Юрась і зарабляе на «дурноту».

— Ён купляе жонцы наркатыкі?! – жажнулася я. Віталь меланхалічна паціснуў плячыма.

— Калі ня выбрацца з балота, застаецца квакаць. А шкада хлопца! Сьветлая галава, хаця з дзівацтвамі. У палітыку палез, калі гэта было яшчэ модна. За адным апазіцыянерам партфель насіў... Пасля пасварыўся... Каб яму добрага дарадчыка, ды кіраўніка – абаліраючыся

на такіх людзей, адказных, палкіх – шмат можна дасягнуць. Але ж вось – згас чалавек, звузіўся... Я такіх лёсаў шмат бачыў.

Ад пачутага мне зрабілася ніякавата. Ніколі ня мела блізкіх стасункаў з наркаманамі. Ведала, што ў Менску яны збіраліся ў кавярні «Пінгвін», цяпер пераробленай у безаблічную рэстарачыю з марскім назовам. А мой сябра паэт вадзіў мяне па маленькіх кавярнях... Я запомніла з неахайнай купкі заўсёднакаў «Пінгвіна» дзяўчыну з нібыта размытымі дажджом рысамі твару, у якой хіпоўскую павязку на галаве ўпрыгожвалі рыбацкія мармышкі. Вочы ў дзяўчыны з мармышкамі былі сьветлыя, і здавалася, з нейкай празрыстай плёнкай... Сябра грэбліва патлумачыў: «наркаманка». Але да Стэлы грэбліва ставіцца я не магла.

Юрась моўчкі сеў у машыну. У яго быў такі твар, што ў мяне скала-нулася сэрца. Як ён яе кахае... А чаму не? Хворых і няшчасных, ад каго адны клопаты, часам кахаюць куды глыбей і адданей, чым здаровых ды ўдалых.

Кіроўца ўсё гэтак жа моўчкі зняў навушнікі і завёў машыну. Я так і не зразумела, чуў нашы размовы гэты прылізаны хлопец, або не? Ідэальная прыслуга.

Калыванаўская сядзіба, як я і чакала, была абкружаная высозным бетонным плотам. Сосны палахліва спыніліся перад ім раўнюткам шэрагам. Можа, гэта рэшта «савецкага» выхавання, але да такіх платоў у мяне трывалая агіда... А калі бачу, як перада мной бязгучна разьязджаюцца жалезныя вароты, ахоплівае дурны дзікі страх – нібыта штурхаюць у турэмную камеру...

Восеньскі дзень кароткі, яго твар ужо цягнуў ад стомы. Але пейзаж за жалезнымі варотамі быў падсьвечаны нізкімі – нібыта для гномаў – круглымі ліхтарамі, і бачыўся выразна і адначасова прывідна. Рэшткі старой брамы... Дзьве мармуровыя багіні па абодва бакі дарогі вартуюць прысаду; адна трымае ў руцэ аліўкавую галінку, другая – меч. Але час адняў у велічных каменных постацяў антычны бляск. У адной багіні не хапала рукі, у другой адбіты нос... Здавалася, што па гэтых абшарпаных, патрэсканых статуях абавязкова поўзаюць смаўжы...

Я не магла пазнаць, што за дрэвы сашчапілі ў прыцемку над дарогай свае пазбаўленыя лісьця густыя галіны — нібыта ведзьміныя валасы, выпрастаныя ветрам і залітыя сьвятлом поўні. Але гэтым волатам, відаць, была не адна сотня гадоў. Фары машыны высьвечвалі каржакаватыя сівыя ствалы. Мы ехалі зусім павольна, і мяне ўразіла цішыня вакол... Нішто сабе маёнтак! Раптам паказаўся яшчэ шэраг статуй. На п'едэсталах узвышаліся постаці, падобныя да рымскіх імператараў. Гэтыя скульптуры яшчэ больш пацярпелі ад часу. На некаторых пастаментах засталіся толькі ногі невядомых герояў... Дарога вільнула ўбок, і я нарэшце ўбачыла рэзідэнцыю пана Калыванава. Не падобна да жылга алігарха. Двухпавярховы дом з чатырма калонамі, з вострым дахам і вежамі па кутах. Зусім ня цацачная падробка, на якія я нагледзелася. Гэты будынак паглядаў на нас нібыта з-пад старасьвецкага капелюха – гэтка састарэлы, але ўсё яшчэ ганарысты шляхцюк...

— Людвісарава, — шапнуў мне Юрась.

Вось яно што... Маёнтак славурых магнатаў... А я лічыла, што ён зруйнаваны. Праўда, непадалёк у прыцемку бялелі самотныя калоны, нібыта

разгубленыя тым, што больш ня трэба падтрымліваць цяжар даху... Відаць, новыя гаспадары аднавілі толькі частку палаца.

Але ўнутры дома нічога не нагадвала пра старасьвеччыну. Пунсовыя дываны, белыя сьцены, а на іх — яркія і стракатыя, нібыта спадніцы апэрэтачнай Сільвы, пастэлі ў металёвых рамках. Ды яшчэ мёртвае зыркае сьвятло лямпачак, падобных да вачэй робата.

— Ну, вось і дома! – Віталь Янчын шырока разводзіў рукамі, нібыта ўсё бачанае належала яму. Двое мужчынаў у аднолькавых швэдарых колеру кавы з малаком і з аднолькавымі квадратнымі сківіцамі і пляскатымі баксёрскімі насамі ветліва ўсьміхаліся. Той, што быў вышэй, з кароткімі рудымі валасамі, паказаў рукой налева.

— Вось па тым калідоры вашыя пакоі. Вячэра а восьмай, гаспадар абяцаў прыехаць, так што пазнаёміцеся.

Голас яго нагадваў трамбон, на якім звар’яцелы музыка спрабаваў сыграць партыю флейты. Такім голасам добра крычаць «Выходзіць па аднаму! Рукі за галаву!» Другі мужчына, каржакаваты і чарнявы, гэтак жа ветліва дадаў:

— Уладкоўвайцеся, і што трэба для працы – адразу нам кажыце. Дамовіліся? Я – Анатоль. А гэта – Ігар.

У пакоі меліся кандыцыянер і кампутар. Але мне было так трывожна, што замест таго, каб раскласьці прывезеныя рэчы, падпарадкаваць сабе чужую прастору, я проста села на канапу, пакрытую белай атласнай коўдрай, і так і праседзела амаль гадзіну, перабіраючы ў думках падзеі апошняга часу, нібыта пацеркі з чорных перлінаў... І я амаль жадала, каб нітка, што зьвязвала іх, парвалася, і нешта назаўсёды згубілася ў бездані забыцьця. Але нітка часу рвецца толькі разам з жыцьцём.

Другі паверх выглядаў зусім іначай, чым першы. Відаць, намерсе былі панскія пакоі, а ўнізе – для «абслугі». У панскіх стаяла антыкварная мэбля, на сьценах – дываны, на іх – зброя... А ў сталовай — абедзенны стол з матавага цёмнага металу, і нават без абруса. Адны сурвэткі, зьвязаныя з тонкіх ільняных нітак. У металёвай паверхні люстраваліся лямпачкі, і здавалася, што посуд зараз паплыве. А на мне замест вячэрняй сукенкі – стары швэдар... Добра, што і Юрась выглядае гэтакім жа «бедным сваяком». Затое, у адрозьненне ад мяне, пра гэта зусім ня думае.

— Гэта праўда, Ганна, што вы можаце прачытаць за гадзіну пяцьсот старонак тэксту?

Голас Пятра Калыванава быў гэтакі ж рэзкі, востры, як аблічча. Расейскі магнат нагадваў мне, як ні дзіўна, Скарамуша – драўляную ляльку з італьянскага вулічнага тэатра: нос і падбароддзе – як шчыпцы, чорныя вочы маленькія, але жудасна пранізьлівыя, валасы зачасаныя назад – толькі стракатага раздвоенага каўпака не хапае. На экране тэлевізару магнат выглядаў больш мажым, прыемна паўнаватым, скрадвалася вуглаватая, небясьпечная вастрэня. Вакол гэтага чалавека нешта адчувалася... Сказаць – «сіла» – неяк па-джэдаеўску... Сказаць «харызма» – па-газетнаму... Цяжка было ўявіць, што з ім можна спрачацца. Аднак ён нечакана шмат ведае пра мяне...

— Магу чытаць і хутка... Але насамрэч мне падабаецца цешыцца з тэксту. Калі тэкст, вядома, гэтага варты.

Мой адказ ня быў надта ветлівы ад таго, што я страшэнна бянтэжылася.

— Вы валодаеце польскай і нямецкай, — працягваў гаспадар нібыта чытаць маё дасье. — І ў вас своеасаблівы талент сьледчага. Мне расказвалі, як вас пакінулі без нагляду на паўгадзінкі ў кабінце судовага архіву, а пасья вы напісалі артыкул, цытуючы напамяць дзясяткі дакументаў з таго кабінету. Гаспадара якога, дарэчы, пасья гэтага звольнілі. Журналісты непераборлівыя ў сродках, га?

Калыванаў па-змоўніцку падміргнуў мне.

— У мяне было ўсяго дваццаць хвілінаў, — буркнула я. — А справа тычылася вывезеных з мясцовай царквы каштоўнасцяў, якія ў розныя эпохі па чарзе прыўлашчвала начальства. Я не люблю, калі бароняць чыноўных злодзеяў.

Калыванаў раптам шчыра засьмяяўся, але ягоны сьмех падтрымаў толькі Віталь Янчын. Потым магнат пачаў сьвідраваць позіркам Юрася.

— Гэта вы адладзілі музычны куфэрак жонкі Саксаганавы? Быў пару месяцаў у іх у гасьцях, хваліліся... Мілая такая штучка. Лялечны тэатрык у мініяцюры. Складана было рамантаваць?

Юрась пасьміхнуўся.

— «Складана!» Ды там ніводнай цэлай дэтэлі не засталася. Фігуркі рухаюцца на некалькіх ярусах, сьпектакль разыгрываюць, а дэтэлі медныя, усе рассыпаліся. Паўгода важджаўся.

— Добрая праца! — сур'эзна пахваліў Калыванаў. — Саксаганскі за куфэрак дваццаць кавалкаў аддаў, і ніхто адладжваць ня браўся. Нават у Швейцарыі. Я заўсёды казаў, што славянскія самародкі ўсіх замежных сьвяцілаў у лапці абуюць. Колькі талентаў хоць бы за гэтым сталом! — Калыванаў агледзеў прысутных. — Вось гэты паважаны чалавек, Зьміцер Патапавіч — прафесар фізікі. А таксама знаўца любой найтонкай электронікі. Без дапамогі Зьміцера Патапавіча гэты дом даўно б заняпаў....

Сівы старэча ў акулерах з круглымі і тоўстымі, нібы два ледзякі, лінзамі ветліва кіўнуў мне з другога канца стала.

— А той прыемны малады чалавек у белым пінжаку — сьпецыяліст, так бы мовіць, па мазгах, — працягваў гаспадар прадстаўляць гасьцей. «Сьпецыяліст па мазгах», сапраўды вельмі прыемны бялявы хлопец, які сядзеў насупраць, прыветна памахаў рукой.

— Завіце мяне Макс.

— Ужо прабачце, пераняў я на Захадзе звычку ўвесь час карыстацца паслугамі псіхолога, — ветліва патлумачыў Калыванаў. — Справа Макса — папярэджваць канфлікты, выслухоўваць скаргі, сачыць за здароўем насельнікаў гэтага дому... Ну, Віталю Янчыну ўсе ведаюць, — магнат павярнуўся да нашага былога выкладчыка, які сядзеў злева ад яго. — Арганізатар геніяльны...

Янчын трохі няшчыра ўсьміхнуўся — вядома, я таксама б пакрыўдзілася: ані слова пра творчыя здольнасці.

— А таленты гэтых маладых людзей я нікому ня раіў бы выпрабоўваць на справе, — Калыванаў паказаў на ахоўнікаў, што выстраіліся ля сцяны ганаровай вартай, нібыта хваліўся чарговай калекцыяй.

Магнат пачакаў, пакуль афіцыянт (ці як ён там у панскіх дамах называецца, можа, як пры каралеўскім двары, падчашы?) разалье па келіхах напоі, і падняў свой келіх уверх.

— За вашыя посьпехі! Заўтра раніцой — зноў да гадзіннікаў, сябры. Прымузьце іх загаварыць. У вас для гэтага ёсьць усё — талент, час, гро-

шы... Прафесар распавёў мне, што ўзьніклі складанасьці з рамонтам, нейкія там старажытныя сакрэты, але я веру, што вы справіцеся. На саракавінах па маім сябры гадзіннікі мусяць працаваць дакладна так, як у пятаццатым стагоддзі! Дакладна так!

Здаецца, нічога дзіўнага не было сказана. Толькі я заўважыла, як прафесар скрывіў вусны – зьедліва так, нядобра скрывіў. І мне стала зноў трывожна. Я зірнула на Юрася і сустрэла ягоны спакойны пагляд. Чаму я ўсхадзілася? Даюць добрую працу – рабі. Што я, пра тых гадзіннікі не напішу, пра вежу? А пра Аркадзя, беднага, дык проста грэх не напісаць. Але пастукваньні посуду аб металёвы стол не спрыялі майму спакою, а хутчэй нагадвалі непрыемнае – напрыклад, як зубны ўрач перабірае ў маленькай бліскучай місачцы інструменты. Мне чамусьці падумалася, што свае дзьве тысячы мне давядзецца адпрацаваць напоўніцу.

Войска Вялікага Князя ўязджала ў горад няспешна, без асаблівай урачыстасьці. Мо з сотню чалавек моўчкі назіралі за шыхтам, стоячы ля дамоў, вокны якіх былі забітыя накрыж. Яркія ўборы прыхадняў нібыта ганьбілі жалобную цёмную вопратку гараджанаў. На цнатліва белае паверхні першага сьнегу заставаліся чорныя сьляды, і здавалася, што чужынцы нясуць за сабой гэтую чарнату, вядуць яе ў апусьцелы горад, чые вуліцы былі яшчэ нечапана бельмі. Чуваць было толькі, як стукаюць па бруку падковы коней ды пабразгвае вупраж. Ды яшчэ – вар’яцкае «Хе-хе-хе» княскага блазна Карэйвы, хударлявага, пачварна сагнутага ў крук – блазан і на кані сядзеў не па-людску, а амаль лежачы, у адмысловым сядле, падобным да залачоных ночваў. Усё княства ведала, што Карэйва пасьмейваецца ўвесьчасна, нібы жаба квакае. Сагнула Карэйву пасья таго, як пабыў у лёхах замка аднаго з магнатаў, ды не як госьць. За што небараку гэтак катавалі, ніхто ня ведае. Розум востры, наколькі можа быць вострым ва ўбогага вар’ята, і блазан умеў пацешыць сваіх гаспадароў. Але, можа, менавіта гэтае пахехкваньне ўрэшце надакучыла Вялікаму Князю, які падарыў былога ўлюбёнца пану Лаўрыну Рожы – новаму войту Стара-вежску. Вось і ён, Рожа, у срэбным жупане, у гарнастаях і дьяментах. Аблічча шырокае, спрэс у шнарах. Прабіўся да высокай пасады нялёгка, не з багаццяў. Ад простага воя шлях прайшоў. Княскі хорт, гатовы перагрызьці горла за гаспадара нават сьвятому. Побач – ягоны верны хорт, соцкі Баркун, падобны да мядзьведзя. Гэты ня меў літасьці, напэўна, нават да ўласнае калыскі.

Чужынцы ехалі праз горад. Некаторыя старавежцы шапталі скрозь сьціснутыя зубы праклёны... Ляцяць каршукі на падлу... Іншыя – іх было больш – паглядалі з надзеяй. Хіба горай будзе? А раптам – да лепшага новая ўлада? Самім усё роўна не акрыяць.

Перад уездам на пляц з ратушай, там, дзе пачыналася варта, выстаўленая Гервасіем Бернацоні, гасьцей чакалі. Ацалелыя ад пошасьці і скокаў сьмерці радавітыя гараджане жадалі перамоваў. Лаўрын абвёў вачыма тых, хто перагарадзіў яму шлях: тузіны тры... Няшмат вас, панове. Погляд звыкла вылучыў тых, хто заслугоўваў увагі. Малады шляхціц з чорным віхорам, які выбіўся з-пад шапкі з дьяментавым «гузам», глядзіць дзёрзка, непакорліва; таўсматы пан з доўгімі сівымі вусамі і прыжмуранымі, нібы ад нянавасьці, вачыма. І руку ўпёр у бок, а другая на дзяржальне шаблі...

— Вітаем у нашым горадзе пасланцаў Вялікага Князя!

Бач, гаспадары аб'явіліся! Лаўрын грозна нахмурыўся.

— Я ваш новы войт. Увечары я вас выслухаю. А зараз – сьдзіце з дарогі.

Вочы маладога шляхціца гарэлі снім халодным полымем, нібыта зоры ў мароз.

— Наш горад яшчэ жывы! І ягонае магдэбургскае права не адмененае! Ёсьць сем чалавек з гарадской рады. Вось – бурмістр, пан Варава Ляскевіч.

Сівавусы ганарыста кіўнуў галавой.

— Ляскевічы заўсёды абіраліся ў раду. Яе ж абірала капа, вечы... А рада абірала войта. І не іначай.

Шляхта за сьпіной сівавусага ўхвальна загула.

Лаўрын пасьміхнуўся ў вусы. Бач, вадзіцца ўздумалі... Але заядацца не выпадала. Рожа быў стары ваяка, пры княскім двары за трыццаць гадоў нагледзеўся ўсялякага... Уменьне весьці перамовы ня менш важна, чым жалезная пальчатка на руцэ, якой трымаеш цяжкі меч. Рожа няспешна злез з каня – хай бачаць, што ён ня вораг. Але прыніжацца таксама нельга – стопчуць адразу.

— Хіба ў Старавежску гэтак прынята вітаць гасьцей? – цяпер голас новага войта гучаў мякка, як поступ коткі, што падбіраецца да птаха. – Вялікі Князь хоча дапамагчы вашаму гораду ў бядзе. У яго няма інакшых мэтаў.

Хрыплы сьмех блазна Карэйвы парушыў урачыстасьць словаў.

— Хе-хе-хе! Схіліце хвост ды пад мост, ягамосьці! Важныя ў вас госьці! Паздароў, Божа, паноў, што няма ні коней, ні кароў, адныя мігдалы нябёсныя, дый тыя зямлёй пахнуць. А мы вам пернікаў прывезьлі. Смачныя, княскія! Хе-хе-хе!

Новы войт злосна зірнуў на блазна – што з дурня возьмеш.

— Мне загадана ягонаю мосьцю ўсяляк ратаваць і адбудоўваць горад, спрыяць, каб ён зноў насяляўся і гандляваў, і прымнажаў славу княства.

— І пастаўляў князю вояў для патрэбных толькі яму звадак! – выкрыкнуў сінявокі рыцар. – І аддаваў на княскі суд, хто князю ня ўгодзіць! У халопы месьцічаў запішаце.

— Магдэбургскае права ў нас ніхто не забярэ! – крыкнуў стары шляхціц.

— А навошта князь свайго біскупа прысылаў? — азваўся яшчэ адзін.

— Мы не папісты! Гэта толькі князь можа веры мяняць, як вужака – скуру. Ганьба!

Рожа нават брывом не зварухнуў на дзёрзкасьць. Яшчэ ня час. Між тым дзесьці ў канцы вуліцы пачуліся радасныя выкрыкі. Лаўрын задаволена пасьміхнуўся, нават не азіраючыся, ведаў: гараджане ўбачылі абоз, які ехаў за войскам – калёсы, грузаныя мяхамі з зернем, бочкамі з медавухай... Цяпер горад адданы князю. І фанабэрыстыя шляхцюкі, якіх абышла сваёй увагай нават сьмерць, застануцца пры сваіх крыўдах і без усялякае моцы. Такія ёсьцека ў кожным горадзе, які належыць князю. Гэта нават добра – вось яны, гарладзёры, крычаць, пустасловяць, а велікадушны ўладар ім даруе ад магутнасьці і справядлівасьці сваёй. І просты нямудры чалавек ведае: бяда, калі гэтыя задзіракі да ўлады дабярэцца. І яшчэ больш любіць магутнага справядлівага князя. І заўсёды

ёсьць каго зьвінаваціць у нястачах і бедах дзяржавы. Услых Лаўрын прамовіў, аднак, іншае.

— Мы – адзін народ, пане-браце. Слова гонару – я буду бараніць вольнасьць Старавежску гэтак жа, як вы, панове.

— Хе-хе-хе! – зноў зайшоўся хрыплым сьмехам кручок-Карэйва, і рэхам прагучэла карканьне варон, што кружылі над пляцам, быццам чорныя багі сьмерці пяшчотных сьняжынак, якія апускаліся на горад.

Не, сапраўды, ад гэтага дурня варта пазбавіцца...

— Кожнае каліўца волі дарагое ліцьвінскаму сэрцу, — сурова прамовіў сівавусы. — Таму без супраціву ня вытапчацца ніводнае. Чаму дасланы князем лекар Бернацоні не пускае нас да ратушы?

— Італіец – вядзьмак! – выкрыкнуў нехта са старавежцаў. — Гэта з-за яго пачаўся шал! Ён д'ябальскія скрынкі сюды прывёз!

Пан Ляскевіч падняў руку і спыніў крыкі, што ўсчаліся пры адной згадцы пра лекара.

— Мы ня можам зьвінаваціць пана лекара ў нашых пакутах, бо доказаў ня маем. Мы ведаем толькі, што апошнім часам пан Бернацоні выратаваў шмат хворых, што міласэрна адведваў дамы, пазначаныя сьмерцю, куды шмат хто не насмеліўся б занесці і кроплі вады ці кавалка хлеба нават дзеля выратаваньня ўласнае душы. Але выявілася, што лекар гвалтам трымае ў вежы дзяўчыну... Магчыма, гэта мая дачка Анэта.

Голас Ляскевіча здрыгануўся. Рожа недаверліва хмыкнуў.

— Адкуль такія звесткі?

— Пан Багуслаў Радчыц бачыў дзяўчыну ў вакне ратушы.

Сінявокі шляхціц ступіў наперад.

— Гэта была яна, Анэта! Мая нявеста! Я пазнаў бы яе нават тады, калі б яна ператварылася ў аблачыну ці ў птушку!

Рожа прымірэнча падняў далоні.

— Добра, добра, не гарачыцеся, пане-браце! Тут зьясаваць патрэбна. Што за дзяўчына, ці сваёй воляй там, ці ёсьць яна ўвогуле... Вядома, гвалт над паненкай – ганьба. Князь такога не даруе. Калі лекар у падобным вінаваты – адкажа горлам. Будзеце мець ягоную галаву на палі. А пакуль прашу ягамосьцяў саступіць дарогу.

— Мы пойдзем з вамі ў ратушу! – гэта крыкнуў Багуслаў. Рожа, не сьпяшаючыся, сеў на каня і толькі тады адказаў, амаль ласкава, як несьвядомым дзецям тлумачаць, чаму нельга хадзіць далёка ў лес.

— На жаль, пакуль не прыбудуць у Старавежск мошчы сьвятога пакутніка Віта, пакуль на пляцы наш шаноўны біскуп ня зладзіць чын выгнаньня шатана, пакуль ня пройдзе хросны ход вакол ратушы ды ўсяго горада, — Вялікі князь загадаў нікога са старавежцаў на пляц не пускаць. Каб не ўзбудзілася зноў шаленства. Так, панове, падумайце самі, што, калі вы зноў паляціце карагодам? Вы ж маглі падхапіць тое насланьне! Наблізіцеся да вежы, тут вас мара і апануе.

— Хе-хе-хе! І будуць панове скакаць, скакаць, таньчыць, як лялечкі на вярочках... — пранізьлівым голасам пракрычаў Карэйва. Старавежскія шляхцюкі, амаль усе, апусьцілі вочы, згодна заківалі, і застарэлы страх лёг ценем на іхнія твары. Як лёгка кіраваць тымі, хто аднойчы сьмяротна спалохаўся. Малады Радчыц і сівавусы Ляскевіч яшчэ нешта крычалі, абураліся, але соцкі Баркун падаў знак, і старавежцаў ветліва, але рашуча адсунулі ўбок. Частка княскіх вояў засталася, каб узмацніць ахову, а

новы войт са сьвітай рушыў да вежы, над якой усё яшчэ лунаў сыцяг незалежнага горада – са срэбным коньнікам на барвова-белым полі.

— Хе-хе-хе! – вар’яцкі сьмех блазна слаўся над пляцам разам са сьмярдзючым дымам ад вогнішчаў. Чорныя сьляды разразалі напалам бялюткае покрыва першага сьнегу.

— Анэ-эта! – адчайна крычаў малады шляхцюк, ірвучыся праз ахову да ратушы. – Анэ-эта!

111

— Анэ-эта!

У дзьверы настойліва стукалі. Я падхапілася з ложка. Сэрца шалёна білася. Спатрэбілася некалькі хвілінаў, каб прыпомніць, што я знаходжуся ў маёнтку Пятра Калыванава, а за дзьвярыма гучыць голас Юрася.

— Анэта, уставай! Праз пяць хвілінаў сьняданак!

Мог бы і раней мяне пабудзіць... Добра, што я даўно ўжо не марную час на касьметыку. Запляла касу, улезла ў джынсы і швэдар... І, замест таго, каб ірвануцца да сьвецкага жыцьця, павольна падышла да вакна... Унізе чарнелі дрэвы старога парку. Ноччу першы сьнег прыцерушыў зямлю, і гольле скрыжоўвалася на белым фоне, як саржавелая зброя. Але ў гэтым адчувалася ня злосьць, а нейкая безнадзейнасьць, нібыта самі драўляныя воі ведалі, што іх бітва даўно ня мае сэнсу, і пераможцаў ня будзе. Ды аднойчы дадзенае слова гонару змушала іх зноў і зноў сыходзіцца ў змаганьні.

Калісьці гэта быў вельмі прыгожы парк. Сьцяжынкі між роўна падстрыжаных кустоў утваралі ромбы і віньетки, і лёгка было ўявіць, як па іх рухаюцца-плывуць пані і паненкі ў доўгіх сукнях, падобных да перавернутых чарак з каляровага шкла. Дзіва, што новым гаспадарам хапіла густу не вынішчаць старыя прысады. Дарэчы, наўрад ці ўзрадаваліся б былыя гаспадары, інсургенты і патрыёты, што ў іхніх сьценах атабарыўся расеяц, ды яшчэ, здаецца, замяшаны ў брудныя палітычныя справы... Калыванаў якраз і зьехаў займацца палітыкай, губернатарам нацэліўся стаць.

Гадзіннікі стаялі ў памяшканьні цокальнага паверху, аніяк не падобным да музейнае залы. Хутчэй да велізарнай лабараторыі. Прынамсі, незразумелай мне апаратуры тут мелася багата. У другім канцы пакоя, дзе цямнелі вялікія, нібыта гаражныя, дзьверы, збліснуў лакавы бок старога аўтамабіля... Ах так, Віталь казаў пра майстэрню па рамонце антыкварнай тэхнікі... Аркадзевы гадзіннікі я пазнала адразу – яны стаялі ля сьцяны і нагадвалі цяпер ня рыцараў, а палонных. Прафесар Зьміцер Патапавіч ледзь ня носам тычкаўся ў кожны з іх, аглядаючы. Астатніх гадзіннікаў было дзясяткі тры... Адны падобныя да маленькіх храмаў, другія – простыя і змрочныя, як труны, трэція – нібыта дзіцячыя забаўкі. Юрась так і кінуўся да іх, нібыта да аднойдзеных сардэчных сяброў. Я заўсёды зайздросьціла тым, хто займаецца сваёй улюбёнай справай, хаця й сама калісьці была сярод такіх шчасліўцаў. Цяпер – толькі назіраць... Вось Юрась пяхчотна дакранаецца да старога дрэва... Вось ён нешта заўважыў на бакавой сьценцы, і пагляд зрабіўся, як лязо. Прыгаворвае скрозь зубы... Упэўнена адчыняе дзьверцы механізма, асьцярожна кратае нешта ўнутры... Прысутныя, уся «досьледная каманда» на чале з Янчыным, моўчкі назіралі за ягонымі рухамі, нібыта

родзічы хворага чакалі прысуду цуда-лекара. Нават прафесійна-іранічны «псіх» Макс пасур'ёзьнеў. Нарэшце Юрась павярнуўся да нас. Твар ягоны зьзяў, як ва ўдалага рыбаара.

— Можам павіншавацца! Гадзіннікі з вежы – усе тут! Вось гэты, з караблём... Гэты, з крыжам і ружамі... І той, чорны, з рыцарам... Калыванаў усе ў Польшчы за адным разам купіў, так? Я каталог аўкцыёну бачыў. Не пасьпеў Аркадзь паўдзельнічаць... Наконт гадзінніка з месяцам я ня ўпэўнены, надта ж пашкодзаны, але хутчэй за ўсё – і ён належаў таемнаму Бернацоні...

Ахоўнікі, знаёмыя нам ужо Ігар і Анатоль кінуліся паводле Юрасёвых указаньняў перастаўляць патрэбныя экспанаты. Лішнія гадзіннікі беражліва і пасьпешна, як паважаных, але надакучлівых гасьцей, адпраўлялі за дзьверы. Урэшце ў пакоі іх засталася дванаццаць... Віталь Янчын абняў былога вучня.

— Дружа, ты геній! Каб ты ведаў, які кавалак працы зараз адолеў! Юрась асьцярожна вызваліўся з абдоймаў.

— Гэта мог зрабіць для вас любы антыквар.

— А нам любога ня трэба! – Янчын захіхікаў, але абарваў сьмех і амаль строга дадаў.

— Цяпер прафесар патлумачыць вам тое-сёе. Дасьць, так бы мовіць, агульны накірунак.

Зьміцер Патапавіч наставіў на нас свае акулеры-лінзы, нібыта сумняваўся, што мы можам нешта зразумець з ягоных слоў, і загаварыў гэтакім жа занудным, як усё ягонае аблічча, голасам.

— Высновы мае носяць пакуль гіпатэтычны характар. Дык вось... Перад намі доказ таго, што стэрэатыпы наконт прагрэсу – усяго толькі ілюзія. Нашыя продкі валодалі такімі сакрэтамі тэхнікі, якія нам толькі сьняцца. Нічога новага, панове, мы не вынаходзім. Толькі ўспамінаем тое, што было добра вядома прашчурам. Гэтыя гадзіннікі маюць сакрэт, які пакуль я раслумачыць не магу.

Прафесар паставіў на маленькі столік насупраць гадзінніка «Чорны Ганс» звычайную шклянку, перамераў рулеткай адлегласьць, пасунуў шклянку на пару міліметраў, яшчэ... Нешта пакруціў унутры гадзінніка. Металічны званар падняў свой молат і ўдарыў у звон... Гук быў нечакана пранізлівы, непрыемны, аж зубы заньлі... Званар ударыў яшчэ раз, яшчэ... Раптам шклянка на сталю пачала тонка вібраваць.

— Вось так, — прафесар пераможна абвёў усіх паглядам, нібыта давёў складаную тэарэму.

— Ну і што? — сьрдзіта прагаварыў Янчын.

Прафесар зьдзекліва зірнуў на Віталю скрозь свае лінзы.

— Для вас, можа, і нічога дзіўнага, а вось для навукоўца – надзвычай. Вось што пра гэтыя гадзіннікі гаворыцца ў адным старажытным дакуменце... — Прафесар дастаў з кішэні зашмальцаваны, складзены ўчацьвёра аркушык, падобны да ліста ад колішняй каханай, які носяць пры сабе і перачытваюць, настальгуючы. Зьміцер Патапавіч разгарнуў ліст і зачытаў: «І які б сасуд, шклянны, або парцалянавы, ні паставіць у іх кола, ён будзе разьбіты іх голасам».

— Ну, гэта казкі... — пракаментваў Юрась. Прафесар, аднак, не зазлаваў, толькі ўсьмешка зрабілася пагардлівай.

— Запэўніваю вас, што гэта абсалютна магчыма. Я бачу ў гэтых меха-

нізмах мноства прыстасаванняў для рэгуляцыі вышыні гука, утварэння рознага віду вібрацыяў. Гэта ўсё роўна як аркестр з невядомых нам інструментаў. Вялікія сьпевакі маглі голасам шклянку разьбіць... Шаляпін, Каруза... Вось такая наша задача – каб гадзіннікі і сёння маглі разьбіваць шкло.

Янчын шумна ўзрадваўся.

— І праўда, якая рэклама! Турысты валам папруць, каб паглядзець на такі фокус!

— А дапаможа нам спадар Юрась, які адладзіць старажытныя механізмы, і шаноўная Ганна, — бялявы псіхіятр адвесіў мне галантны паклон. — За гэтыя дні мне ўдалося здабыць тое-сёе па гісторыі Старавежска і асобе Бернацоні. Ды яшчэ Лілія Пятроўна перадала дакументы і кнігі, якія зьбіраў яе муж. Мы папросім вас, Ганна, як мага хутчэй прагледзець паперы і вылучыць усё, што тычыцца незвычайных падзей у Старавежску і вакол гадзіннікаў. І – пачынайце пісаць свой тэкст. Ігар праводзіць вас у кабінет.

Чарнявы ахоўнік ветліва паказаў на дзьверы ў другім канцы майстэрні. На парозе я азірнула. Юрась стаяў на каленях перад гадзіннікам з драўляным грыфонам, разглядаючы яго нутро... Я ўспомніла, як былы муж ня так даўно стаяў на каленях перада мной...

Пакой, які мусіў часова стацца маім кабінетам, быў шыкоўны. Кампютар з выхадам у сусветнае сеціва, паліцы, застаўленыя энцыклапедыямі і даведачнай літаратурай на любы густ, на стале – таксама папяровая гара. Што значыць – вялікія грошы! Пры адным паглядзе на стос ксеракопіяў і рукапісаў у мяне затахкала сэрца, нібыта я дагнала сарваны ветрам капялюш. Людвісараўскі летапіс у польскім перакладзе! Арыгінал ужо два стагоддзі лічыўся зніклым, і нават ягоны пераклад, зроблены напрыканцы 18 стагоддзя варшаўскім археографам, які жадаў, каб каштоўны гістарычны дакумент належаў выключна польскай гісторыі, быў рэдкасьцю. Прынамсі, старавежскія краязнаўцы расказвалі мне пра кнігу, дзе напісана пра іхні горад шмат цудаў, як пра міф.

Пра Старавежск у летапісе сапраўды згадвалася часта. Праўда, складалася гэты летапіс ужо ў 16 стагоддзі, і тое, што было раней, перадавалася па чутках. Першая згадка тычылася таго, што ў 1423 годзе на горад абрынулася «Божая кара», і палова месцічаў вымерла ад пошасці. Я ўспомніла гравюру, што вісела ў мяне дома. Што ж, у гэты час подобнае адбывалася па ўсёй Еўропе... Старавежск так і не акрыў пасьля бяды. Хаця перад Вялікай Пошасцю супернічаў з самымі магутнымі гарадамі сьвету і фактычна ўяўляў з сябе дзяржаву ў дзяржаве – быў час, калі кроілася карта кантыненту, больш магутныя ўладары падміналі пад сябе маленькія вольныя княствы, і наадварот, князі, якія адчулі моц, аддзяляліся ад сюзерэнаў, утвараліся ліліпуцкія каралеўствы і новыя імперыі... Шанец даваўся кожнаму.

Старавежск гістарычна, відаць, быў асуджаны стаць часткай вялікай дзяржавы. Але ж месцічы, якія жылі ў багатым вольным горадзе, напэўна, пра гэта ня ведалі, і наўрад паверылі б, каб хто пачаў ім тлумачыць. Цікава, што вольнасьць і моц Старавежска палягалі не на ганарлівасці ўдзельнага князя, які бярэцца «ў рожкі» з больш магутнымі. Горад уяўляў з сябе нешта падобнае да арыстакратычнай рэспублікі — самая плённая для гандлёвага места ўлада. Але з сярэдзіны 15 стагоддзя пачаў пера-

ходзіць з рук у рукі ўлюбёнцаў Вялікага князя. Ну а ў Рэчы Паспалітай, а пасья — Расейскай імперыі гісторыкі амаль перастаюць згадваць пра заняпалае мястэчка і ягоную былую славу.

Знайшлася і легенда пра ратушу.

Прышла ў горад Сьмерць. А каб ніхто яе не пазнаў, прыняла аблічча прыгожай дзяўчыны з валасамі, як золата. І ўсе, хто бачыў яе, беглі за ёй «няістава» і паміралі, і вялікі «лупеж», здабычу залатавалася сьмерць сабрала ў Старавежску. І толькі апоўначы заходзіла яна адпачыць у вежу. Роўна на адну хвіліну, пакуль б'е зvon на царкоўнай званіцы. Тады паставілі ў вежу дванаццаць «дзыгароў», гадзіннікаў, якія маглі гучаць, як царкоўны зvon. І, як толькі сьмерць у чарговы раз зайшла на адпачынак, «з апостальскім блаславеньнем» пачалі яны званіць адзін за другім, і са сьмерцю «шаленства вялікае ўчынілася», і ня ведала яна, калі праміне апоўнач, і не магла выйсці, пакуль гадзіннікі б'юць. Уваход у вежу з малітваю і асьвячэньнем замуравалі.

Легенду гэтую чула я і раней, хаця з меншымі падрабязнасцямі. Нейкім пракаветным жахам веяла ад яе... Былі тут некаторыя дэталі, што не ставаліся з адцягненым палётам народнай фантазіі. Залатыя валасы сьмерці, «дзыгары», якія існавалі, як высветлілася, цалкам рэальна... Ня варта забывацца, што ратуша – гэта сімвал волі, магдэбургскага права... Менскую ратушу зьнеслі па асабістым загадзе расейскага цара Мікалая I менавіта для таго, каб не нагадвала гараджанам пра былыя вольнасьці і незалежнасьць...

Рэальна існаваў і Баркуноў славуты продак, соцкі Баркун. Ён прыехаў у Старавежск разам з войтам са сьмешным прозьвішчам Рожа, якога прызначыў кіраваць горадам вялікі князь. Было гэта адразу пасья Вялікай Пошасьці. Я хуценька пачала накідваць для артыкулу Аркадзеў радавод, не шкадуючы рамантычных адценьняў. Дадавала і звесткі з Аркадзевай біяграфіі, клапатліва раздрукаванай у некалькіх асобніках – мецэнат і фінансавы геній. Што ж, сьвятая справа – сказаць добрае слова пра нябожчыка. Трэба ж такому здарыцца: толькі сустрэліся праз адзінаццаць гадоў – і некралог пішу. Бедны Аркадзь. Юрася падтрымліваў, мне дапамогу абяцаў. Дый так, лічы, дапамог, хоць вось у такіх трагічных абставінах – столькі грошай зараблю, жыву на ўсім гатовым у нечуваных умовах... Я ўспомніла, колькі разоў Аркадзь, калі быў старастам нашага курсу, дапамагаў мне хаваць «сачкаваньне» з лекцыяў, як частаваў мяне на кожным перапынку булачкамі – пакуль я не звязалася з Юрасём... І ў маім тэксце зьявіўся яшчэ адзін вытанчаны эпітэт пра высакароднага мецэната.

А вось наступная папка змусіла мяне ўздрыгнуць. Гэта быў перакладзены на сучасную нямецкую мову стос пратаколаў Пражскай інквізіцыі 1437 году. Судовая справа Гервасі Луіджы Бернацоні, абвінавачанага шматлікімі сьведкамі ў вядзьмарстве. Уладальнік гадзіннікаў!

Я ніколі раней падобных дакументаў не чытала. Нават у гістарычных раманах кшталту «Тыля Уленшпігеля» «садысцкія» старонкі прагортвала. Што ж, праца ёсьць праца... Але ўжо праз дваццаць хвілінаў я ледзь не самлела. Паказаны сьведкаў нагадалі блёкат. Хаця падсудны нікога не назваў сваім сьмяротным ворагам – гэта быў адзіны спосаб адвесьці чыесьці паказаны, — але жывёльная нянавісьць, магчыма, спароджаная страхам, лучылася з кожнага слова. Ня дзіва – сьведкі,

відаць, шчыра верылі, што няшчасны лекар можа адным паглядам аддаваць чалавека ва ўладу нячыстага. Нават на суд яго прывялі з чорнай павязкай на вачах.

«Мы, судзі і радцы, уважаючы вынікі працэсу, які вядзецца супраць цябе, Гервасі Бернацоні, лекарскага званьня, фларэнціец, які жыве ў Празе, прыйшлі да высновы, што маецца дастаткова доказаў таго, што ты займаўся валхвананнем і чараўніцтвам, і супраціўнымі Богу чарамі, з дапамогай вядзьмарскіх машынаў змушаў людзей слугаваць сабе і Д'яблу і быў верным наступцам ерэсіярха Яна Гуса, праклятага Сьвятой Царквою. Мы маем таксама сьведчанні, што пятнаццаць год таму ты, Гервасі Бернацоні, быў абвінавачаны ў валхвананні і вядзьмарстве сьвятой інквізіцыяй горада Фларэнцыі, але ўцёк ад расьсьледваньня і справядлівага суда. Таму ўладай, дадзенай нам Госпадам, пастанаўляем, каб аддаць цябе допыту пад катаваннем. Мы абвяшчаем і пастанаўляем, што ты мусіш быць катаваны сёння ж, у тры гадзіны папоўдні».

Пратакты фіксавалі ўсё з вар'ячкай падрабязнасьцю. Гэтак жа, як будзе рабіцца на нашай зямлі праз пяцьсот гадоў. Перад допытам падсуднаму тры дні давалі толькі сьвятую ваду з кропляй воску ад грамнічнай сьвечкі. Потым распранулі і агледзелі яго цела ў пошуку знакаў д'ябла, якія надзялялі ведзьмакоў моцай вытрываць катаваньні. Мніхам падаліся падазроннымі некалькі плямак на плячах, і іх адразу правярылі распаленым жалезам. Лекар адчуў боль, і падазрэньні наконт плямак былі прызнаныя беспадстаўнымі. Потым падсуднага пагалілі – лічылася, што праз валасы д'ябал таксама падтрымлівае сувязь з ахвярамі. Каб пазбавіцца валасоў да самых каранёў, галаву аблілі сьпіртамі і падпалілі. Потым паклалі пад пахі і на сьпіну падсуднага кавалачкі серы і таксама падпалілі. Потым кат зьвязаў яму рукі за сьпіной вярхоўкай і падвесіў яго за тую вярхоўку да столі... Гэта у славянаў называлася «дыба». А паколькі на ўсе ўгаворы лекар «няістава ўпарціўся», каты прывязалі да яго ног чыгунныя грузы і пакінулі вісець на выкручаных руках да вечара... Але, мабыць, досыць... Пытаньні кшталту «Ці прызнаеш ты, Гервасі Бернацоні, што ў трэцюю ноч пасья Вялікадня праляцеў у вялікім чорным гаршку над домам шаноўнага купца пана Гамулкі, і ад таго ў пані Гамулкавай пачаліся заўчасныя роды, і нарадзіла яна чарнявае д'ябалятка, падобнае да цябе» перамяжаліся цытатамі з Бібліі («чья душа схіляецца да магаў і валхвоў, і з імі блудзіць, супраць таго хачу я ўзьняць меч свой і нізрынуць са статку народа свайго»). А таксама дэталі пра вывернутыя суставы, струменьчыкі крыві з-пад пазногцяў раструшчаных пальцаў і стогны катаванага. Ад якога, аднак, не дабіліся ні слова прызнаньня віны. Як несумненна праява д'ябальскага ўплыву было адзначана, што катаваны не крычаў і ня плакаў, толькі «стагнаў, падобна зьверу».

Гэты Бернацоні быў, відаць, магутнай асобай. Пра Яна Гуса, свайго колішняга патрона, ды Гераніма Пражскага, спаленага вучня Гуса, паўтараў – «Яны былі Божыя людзі». Уяўляю, як лютавалі каты. Звычайныя, перапалоханыя людцы, якія шчыра верылі, гэтак жа, як іх пасьядоўнікі наступных стагоддзяў, што робяць сьвятую справу і адзінаборнічаюць не са спакутаваным зьняможаным вязьнем, а з магутным таемным ворагам. У камеру да Бернацоні манахі заходзілі абавязкова па некалькі чалавек, прычым сьпінай уперад, мелі пры сабе соль, асьвечаную ў вербную нядзелю, і штохвілі хрысьціліся і чыталі малітвы.

Бернацоні спалілі толькі праз год ад пачатку працэсу. Ён так і не раскаўся.

Я прагартала свае выпіскі. Самае цікавае для мяне тычылася паказаньняў сакратара Бернацоні, нейкага Энрыке, які, «паглядзеўшы на прылады для ўразумленьня», цалкам прызнаў і сваю віну, і свайго гаспадара, і нагаварыў столькі, што вогнішча мусіла распаліцца ад аднаго Богага гневу. Асабліва пра «д’ябальскія машыны, якія пан паблюзьнерску прыпадобніў апосталам», і якія «званілі голасам д’ябальскім», і пан вазіў іх за сабою паўсюль, а потым згубіў па волі Божай у далёкім барбарскім горадзе.

Напэўна, гэта і былі старажытныя гадзіннікі. Энрыке сьцьвярджаў, што гаспадар-вядзьмак нікога да тых машынаў не дапускаў, наладжваў іх сам. Ставіў у кола, «апосталамі называючы», і такім чынам утвараў «уваход у чысьцец», і адтуль вылітала нячыстая сіла, якая крышыла ўсё навокал. У тыя моманты пан загадваў усім, хто быў у доме, закладваць у вушы васковыя шарыкі. Але ўсё роўна «туга на душы» змушала ліць сьлёзы раскайваньня. Бернацоні некалькі разоў загадваў свайму сакратару садзіцца між гадзіннікаў, але той кожны раз губляў прытомнасьць ад іх «д’ябальскага звону».

Сакратара прыгаварылі толькі да пажыцьцёвага заключэньня. Па сьвятах ён мусіў «хадзіць у тыя дамы, дзе грашыў, і бічаваць сябе», а таксама бічаваць сябе перад уваходам у кожны храм, і насіць на адзежы нашытыя «шафранавыя крыжы» на знак свайго ведзьмакоўскага мінулага.

Я ня надта верыла ў злавесную сілу лекаравай механічнай калекцыі. Яшчэ нядаўна на вуліцах Еўропы мінакоў ахоплівала масавая істэрыя ад відовішча страшнай прылады – парасону, або жанчыны ў нагавіцах. Ну а паравоз або аўтамабіль увогуле маглі напалохаць да сьмерці. Лекар проста апярэджаў свой час. Вядома, фокус з сасудамі, якія самі па сабе разьлітаюцца на кавалкі, мог напалохаць каго заўгодна. Хаця ці так ужо гэта неверагодна? Мая сяброўка, самавітая сямейная кабета (у адрозьненне ад мяне), жонка ваеннага і маці дваіх сыночкаў-мацакоў, расказвала, як яе малодшанькі любіў у дзяцінстве барабаніць. Стукаў аднойчы палачкай па сталю, на якім красавалася ваза, купленая гаспадарамі падчас службы ў Чэхіі, стукаў, стукаў... А ваза раптам і разьліцелася на драбнюткія кавалачкі – як рассыпалася! «Рэзананс...», — тлумачыла сяброўка, падролы сыночак якой барабаніць ужо ў самадзейным рок-гурце.

Я адсунула паперы і зьняможана апусьціла галаву на стол. Чаму людзі такія лютыя адно да аднаго... Як мне цяпер пазбавіцца ад жахлівых карцінаў, што разьдзіраюць уяўленьне? Відовішчы сярэднявечнай інквізіцыі змяняліся сюжэтамі з сутарэньняў НКВД. Ян Гус, Геранім Пражскі... Беларuskія паэты Алесь Дудар, Валерый Маракоў, Кузьма Чорны, Уладзімір Дубоўка... Пяцьсот гадоў – і ўсё тое ж: ахвяра курчыцца ў невыноснай пакуце, каты нязмушана абедаюць у суседнім пакоі... Нават катаваньні не змяніліся. Божа, будзь літасьцівы да майго розуму... Мне здавалася, падыму галаву – а нада мной, як на малюнку Гойі, грувасьцяцца пачвары мінулага...

— Ну што, Ганначка, начыталіся?

Псіхолаг Макс стаяў проста за маёй сьпіной і белазуба ўсьміхаўся. Вось ёлуп, павінен жа разумець згодна сваёй прафэсіі, што нельга гэтак

да людзей падкрадацца, бы кадук апоўдні... Макс, аднак, згасіў мой гнеў тым, што паставіў перада мной кубак кавы і спакусны бутэрброд. Я раптам адчула, што страшэнна галодная – гадзінаў пяць, мусіць, прамінула!

— Сілкуйцеся... Я ведаю, дакументы ня з простых. Дазвольце, прысяду?

Шэрыя вочы псіхолага глядзелі вельмі сур'ёзна і даверліва.

— Цікава, якія сны вам сьняцца? Напэўна, часта бачыцца мора?

— Чаму вы так вырашылі? – здзівілася я, адпіваючы каву, зусім някепска звараную.

— Мора – сімвал ініцыяцыі асобы, жаданьне прыняць сябе такім, якім ёсьць, даведацца пра сябе ўсё, і боязь гэтага. Мне здаецца, у вас яшчэ шмат ад падлетка, Ганна. Пошукі месца ў жыцці...

Напэўна, гэта былі крыўдныя словы, але Макс прамаўляў так шчыра, мякка... Я толькі буркнула:

— Апошнім часам не запамінаю сваіх сноў. Помню толькі, што сьніцца вежа. Але калі вы зараз пачнеце мне тлумачыць, што, паводле Фрэйда вежа — фалічны сімвал, то...

Макс бесклапотна засьмяяўся. Цікава, ён маладзей за мяне ці равесьнік? Прынамсі, Юрась выглядаў старэй за яго гадоў на пяць.

Я патроху супакойвалася. Матава-ружовыя сьцены, са столі струменіць роўнае зыркае сьвятло, ціхенька гудзе кампутар, на інтэрнэнтаўскім сайце б'ецца сьмешнае маленькае сэрцайка нейкай рэкламы... «Цісьні сюды!» Ад сярэднявечча – далей не прыдумаеш. Нават ня верылася, што гэтыя сьцены захоўвалі памяць аб трох стагоддзях. Я распавяла Максу аб вычытаным і яшчэ раз адчула ягонае нявыказанае здзіўленьне – чаму гэта я пры сваіх уменнях сяджу бяз працы. Відаць, ён усё-ткі някепскі псіхолаг, калі не выказвае сваё здзіўленьне ўслых. Толькі з павагай пракаментваў.

— Сёньня вам павінны прысьніцца горы. Сімвал жьжыцёвага посьпеху.

Цікава, напэўна, жьжыць са сьпецыялістам па псіхалогіі. У іх сем'ях бываюць сваркі ці не?

Юрась абдымаў гадзіннік з караблём... Выглядала гэта сьмешнавата, нібыта ён збіраўся з ім танчыць. Насамрэч, вядома, Юрась спрабаваў замацаваць унутры нейкую дэталку... Відаць, гэта ўдалося, бо калі ён адыйшоўся, гадзіннік раптам ажыў... Жоўты пляскаты металічны карабель на ім зварухнуўся, загадаўся, і пачуўся звон... Пранізьлівы, журботны... Непрыемны голас у гэтых гадзіннікаў. Ня дзіва, што ў іх нядобрая слава. Але на тварах прафесара і Макса было напісанае замілаваньне, нібыта яны слухалі салаўіны сьпеў.

Рэстаўратар стамлёна правёў рукой па твары.

— Ну вось і ўсё... Адкуль можна патэлефанаваць? Мне тэрмінова...

Макс паслужліва прапанаваў свой сотаваы, і Юрась ледзь ня подбегам рушыў за дзьверы. Я зразумела, каму ён будзе званіць... І, гледзячы ў прыгорбленую сьпіну рэстаўратара, што знікала за дзьвярыма, нарэшце прызналася самой сабе, прызналася тужліва, з раскайваньнем, чаму так лёгка згадзілася сюды паехаць.

І яшчэ раз згадала пра гэта ўвечары, калі былы муж запрасіў мяне на шпацыр. Вядома, яму спатрэбіўся «доктар Ватсан», каб выказаць свае гіпотэзы.

— Ня думаю, што міліцыя разгадае, хто забіў Аркадзя. Бачыш – я нібыта галоўны сьведка, а мяне ні разу больш ня выклікалі... Зьехаць сюды дазволілі. Ясна, што за забойствам Аркадзя – вялізныя грошы. Я ня веру, што гэта — Калыванаў, гэта было б занадта проста. Дорыць калекцыю Лілі, ды і Аркадзь перад ім саломай слаўся, — разважаў Юрась. А цяжкі туман, якому не хапала халоднае моцы стаць шэраньню, плыў у прыцемку над кустамі, заблытваўся ў голым гольлі дрэваў, і нібыта сачыў за намі тысячамі сівых вачэй. Прынамсі, мне ўвесь час хацелася азірнуцца. А можа, тут ёсьць прывіды? Цікава, што за людзі хадзілі некалькі сотняў гадоў таму па гэтых дарожках, і ці былі яны шчаслівей за нас?

— Гадзіннікі, вядома, незвычайныя, — працягваў думку мой былы муж, нібыта сам сябе пераконваў. — Але хіба настолькі, каб дзеля іх забіваць? А што ў Калыванава аказаліся ўсе астатнія гадзіннікі з вежы, мяне не здзівіла – яго пасланец тады закупаў усе лоты, выстаўленыя ў Варшаве, ад куфэрка да фамільных партрэтаў. Нават частку сапраўднага вежавага гадзінніка – цыферблат у два чалавечыя росты! Новы маёнтак ля Закапанэ абстаўляе «пад старажытнасьць», але з мясцовым каларытам. Чарговы магнацкі закуп. Да таго ж, Аркадзь мусіў разумець, што сам усе гадзіннікі выкупіць ня здолее. Дарма, што яны без каштоўных аздобаў, але лік – на мільёны ідзе.

— А ці не падазрона, што да гадзіннікаў запрасілі не абы-каго, а прафесара? – заўважыла я, змушаючы сябе не глядзець на Юрасёў твар, падсвечаны нізкімі ліхтарамі. У такой падсвечцы выразна бачыліся шнары, паходжаньне якіх я цяпер ведала.

— Які там прафесар! – уздыхнуў былы муж. — Я пытаўся ў Янчына... Сапраўды, калісьці дзед быў «святцілам», але даўно «зьехаў з розуму» і лекцыяў не чытае. Здаецца, нешта падобнае да вечнага рухавіка вынаходзіў. У тонкасьнях розных там працэсараў ці эквалайзераў разбіраецца, як павук у павуце, жыве тут «з падачы» Янчына ўжо колькі гадоў, у перапынках між «дурдомамі». Зладзіў Калыванаву адмысловую сігналізацыю... Праўда, здаецца, у механіцы я лепей за прафесара разбіраюся...

Я не схавала іроніі.

— У акадэмікі цэліш?

Юрась не пакрыўдзіўся.

— Я проста адчуваю старажытныя рэчы... Нібыта бачу, як іх рабіў стары майстра. А гэтыя гадзіннікі не аднаго ўладальніка памянлі. Іх спрабавалі рэстаўраваць, пазамянялі дэталі... Карпусы перарабілі. Усё роўна што пазлы рассыпалі. Тут інтуіцыя патрэбная, каб аднавіць, як было.

Мы ішлі па прывідных прысадах у тумане, падзеленым ліхтарамі на сьветлыя і цёмныя плямы, і размаўлялі, як і калісьці. Гэткая сустрэча даўніх, патрапаных жыцьцём сяброў, якая ні да чаго не абавязвае, не становіцца ні працягам, ні ўтварэньнем новых адносінаў, а проста – прыемная настальгія, усё роўна як пагартаць запылены альбом з фотаздымкамі...

— Яна некалькі разоў была амаль вызвалена! – гэта Юрась расказваў пра Стэлу – пачаў сам, я, вядома, не пыталася. Відаць было, што ён увогуле пра свае праблемы ня звык размаўляць. Таму я проста моўчкі слуха-

ла, апусьціўшы вочы і баючыся спудзіць гэтак патрэбны яму момант шчырасьці.

— Я ня ведаю, адкуль яна брала тое дзярмо... Наркотыкі... Клялася, што – усё, больш ніколі... І сачыў я за ёй, нават замыкаў... А прыйду пасья працы – у яе ўжо вочы блішчаць гэтакім вадзяністым, ненатуральным бляскам, і зрэнкі – з макавінку... А яна такая даверлівая, такая таленавітая... Вось – пакінуў яе адну, цяпер не магу... Хвалююся... Можна, варта было б паспрабаваць яе сюды прывезьці? І грошы тэрмінова трэба – дамовіўся з адным лекарам, пакладзе яе на месяц у сваю клініку, нейкі новы апарат вынайшаў для ачышчэння крыві... Як усё далёка... Мае мары, глабальныя клопаты – пра лёс Беларусі, матчыну мову, ратаваньне гістарычнай праўды... Госпадзе, а я ж гатовы быў жыцьцё аддаць за такія сьмешныя і непатрэбныя большасьці рэчы, як мова – нібыта праз маю сьмерць людзі пачалі б разумець, што яна прыўкрасная і адзіная... Або каб крыж Еўфрасіньні Полацкай вярнуўся на Беларусь – сапраўдны, а не адноўлены... Нібыта не вядома, што ён дзесьці ў сховішчах Расіі... А цяпер мяне хвалюе толькі адно – што я адказваю за чыюсьці бедную хворую душу, і не магу яе ўратаваць... Можна, маё «прыватнае» існаваньне і правільнае? Чаго б я быў варты, калі б вёў да волі свой народ і забываўся, што мая любая жанчына застаецца рабыняй? Тым больш расчараваўся я ў палітычных гульнях, пабачыўшы зблізку... Прыгожыя лозунгі не гарантуюць сумленьня. А калі я ратаваў старую рэч, вяртаў яе з часткай нашай гісторыі – гэта быў мой унёсак... Але занадта часта я адчуваю сябе здрайцам...

Калі мы наблізіліся да маэнтку, які ў прыцемку здаваўся пагрозьліва змрочным, нібыта патрывожаны ад векавога сну зачараваны волат, Юрась раптам пацалаваў маю руку.

— Дзякуй...

— За што? – прашаптала я.

— За тое, што слухала. За тваё ўважлівае маўчаньне – яно часам больш дарагое, чым пустыя словы шкадобы і парады. За тое, што пасья ўсяго, што я з табою зрабіў, ты яшчэ не ненавідзіш мяне...

І пайшоў у свой часовы пакой, няшчасны, трывожны, чужы... Госпадзе, ён усё яшчэ дакарае сябе за нашу юначую гульнію ў шлюб... А я?..

— Ты звар’яцеў, лекар! – Лаўрын Рожа злосна расхаджаў па пакоі з белай ружай над уваходам. – Гэта, магчыма, у тваёй Фларэнцыі паненку можна прывалачы за валасы на свой ложак. Але ў нашай дзяржаве за гэта караюць горлам!

Бернацоні сядзеў у крэсьле з высокай драўлянай сьпінкай, скрыжаваньні на грудзях рукі, зьнізаньня каштоўнымі пярсцёнкамі, і спакойна пазіраў на новага войта.

— Я не зрабіў гэтай дзяўчыне нічога кепскага. Наадварот – выратаваў жыцьцё. Але яна была ў шалёным карагодзе, яе розум пашкодзаны. Магчыма, яна дасюль апантаная.

— Дык нашто яна табе? – выкрыкнуў Рожа, спыніўшыся проста перад італьянцам. – Зараз жа адышлі яе прэч, у кляштар!

Ад крыку Рожы, здавалася, усхадзілася нават вада ў шклянцы на сталі. Але Бернацоні і брывом не зварухнуў.

— Гаспадар даў мне даручэньне... Ведаеш, якое... Прывесьці гэты горад

да пакоры. Любым спосабам! Любым! Разумееш, Рожа? Дзеля вялікай мэты, якую раскрыў перада мною Вялікі князь, можна пераступіць шмат. І я буду служыць яму, што б для гэтага ні спатрэбілася. Я бачыў сваю любую Італію, якая ляжыць на скрыжаваньні сьвету, разьбітая на дробныя аскалёпкі пыхай яе князёў. Кожны горад імкнецца да вольнасьці, кожны князёк хоча стаць каралём... А ворагі прыходзяць і нішчаць краіну па частачках, не сустракаючы супраціву. Больш за тое – заўсёды знаходзяць памагатых у суседніх гарадах... Дзічэюць розумы, чарсьцьвеюць сэрцы... У Італіі пакуль няма вялікага чалавека, які аб'яднаў бы яе, змясіў, як цеста, у адзін кавалак, з якога атрымаецца хлеб – няхай сьпечаны на крыві і сьлязах. Вам, ліцьвінам, пашанцавала.

— А пры чым тут Ляскевічава дзеўка? – Рожа наблізіўся да лекара ўшчыльную, перайшоў на даверлівы шэпт.—Ну паслухай... Мы адзін аднаго ня першы год ведаем. Табе што, гэтак раптам закарцела жаночай плоці?

Бернацоні халодна засьмяяўся.

—Я даўно ўжо зацугляў свайго Амура, і юр ніколі не заглушыць ува мне голасу розуму. Проста гэтая кволая, хворая дзяўчына валодае моцай, якую я ня мог знайсці і ў дужых мужчынах. Яна дапамагае мне... у маіх досьледах.

— Адладжваць твае чортавы гадзіннікі? – крыва пасьміхнуўся Рожа. – Я чуў, што для спраў цемры патрабуецца чыстая душа цнатліўкі. Ніколі не разумеў, чаму князь паблажлівы да чараўнікоў.

Бернацоні рэзка ўзняўся.

— Я не чараўнік, Рожа. Я табе ўжо колькі гаварыў. Я – хрысьціянін, проста Бог даў мне болей клёку і ведаў, чым табе. І на дзяўчыне я выпрабоўваю адвар, які, можа, выратуе аднойчы і твой розум ад шаленства. Мае гадзіннікі ахвяраў не выбіраюць, як не выбірае паводка. Таму не пашкодзіць мець ад іх... супрацьддзе.

Твар Рожы перакрывіла застарэлая нянавісьць, але воіт стрымаўся.

— Добра. Князь загадаў мне быць з табой у лучнасьці і слухацца тваіх парадаў. Я абвяшчу, што дзяўчыны ў вежы няма. А ты паклапаціся, каб мае словы сталіся праўдай. Мяне ня тычыцца, як ты гэта зробіш. Тут глыбокія лёхі, у камінах можна распаліць вялікі агонь. Калі цела пасячы...

Бернацоні бліснуў вачыма.

— Я не хачу забіваць яе!

Рожа сьціснуў сквіцы.

— А я больш за ўсё хацеў бы паднесці паходню да твайго вогнішча, вядзьмак, бо з-за цябе рызыкую сваім вечным выратаваньнем. Тое, што ты зрабіў гэтаму гораду, ня можа быць іншым, як справай цемры. І толькі дзеля свайго князя я трываю... Але маё цярпеньне ня вечнае. Дзяўчыны ў вежы – няма! Ты зразумеў?

Сказаў, нібыта абрынуў магільную пліту – і выйшаў.

...Анэту пабудзіў нечы здзеклівы сьмех проста над вухам. Яна расплюшчыла вочы і ўскрыкнула: над ёй схіліўся нечы звыродлівы твар. Запалыя шчокі, пакрытыя цёмнай шчэцьцю, рот, ашчэраны ў дзікай усьмешцы, глыбокія вочы... Але не насьмешныя, а хутчэй тужлівыя...

— Хе-хе-хе...

Анэта ўскочыла, прыкрываючыся коўдрай.

— Хто вы?

Мужчына ў дзіўнай стракатай адзежы адышоўся ад ложку, але застаўся з нізка схіленай сьпіной, сагнутаю абаранкам.

— Прывітаньне, дзяўчына, якая танчыла са сьмерцю... Хе-хе-хе... А ты сьмелая, белагаловая...

— Хіба можа чагосьці баяцца той, хто танчыў са сьмерцю? – Анэта ганарыста зірнула на госьця. – Але хто вы?

Прыхадзень, усё гэтак жа не разгінаючыся, галава амаль ля каленяў, дзіўнай падскокваючай хадой прайшоўся ўправа, улева, пазіраючы на дзяўчыну.

— Хто я? Адказаць на гэтае пытаньне ня так проста, паненка. Кожны з нас у гэтым сьвеце мае шмат лічынаў. Бачыла, як на карнавале: зараз ты – кароль, праз імгненьне – блазан, а пасья – сама сьмерць... І твая лічына падае ў куфар разам з пунсвай спадніцай акрабаткі і бізуном дзеля зьмірэньня плоці... Я – ніхто, мая панна, і таму я магу быць усім. Хе-хе-хе...

Анэта глядзела на худы твар госьця, на якім, нібыта хвалі, мяняўся выраз. Што ён – плача? Сьмяецца? Гневаецца? Што азначае ягонае прысьце? Нягледзячы на ганарыстыя словы, страх мімаволі запаўзаў у сэрца, варушыўся вострай ільдзінкай...

— Цябе прыслаў пан Бернацоні?

— Бернацоні? – насьмешна перапытаў незнаёмец. – Не, мая даражэнькая. Твой гаспадар толькі думае, што яго вядзьмарства ўсёўладнае... Але й за ім ёсьць незаўважныя вочы і вушы. Як за кожным, хто мае хоць маленькую – але ўладу. Цяпер ад мяне засталася мала, паненка. Я – сьмех, вочы і вушы ўладароў. Але што ўладары – без мяне? Хе-хе-хе!

Анэта гнеўна зірнула на прыхадня.

— Пан Бернацоні не гаспадар мне. Я – вольная шляхцянка!

— Хіба? – іранічна прагаварыў госьць. — І ты можаш ісьці, куды хочаш? Баюся, што цябе няма больш, чым мяне, ясная паненка.

Вусны дзяўчыны здрыгануліся, нібыта яна стрымлівала плач.

— Калі прыедзе новы войт, я папрашу ў яго абароны!

— Хе-хе-хе! Новы войт ужо прыехаў. Думаю, ён наўрад ці дапаможа табе. Хіба ты ня служыш разам з вядзьмаком-лекарам ягонаму цёмнаму гаспадару? Іншаму князю?

Вочы госьця спадылба пільна ўглядаліся ў вочы дзяўчыны. Тая з годнасьцю сустрэла ягоны пагляд.

— Я ніколі ня буду служыць цемры. Хутчэй памру.

— Што ж, магчыма, табе давядзецца адказаць за свае словы, паненка... Магчыма...

Нешта падобнае да шкадаваньня мільганула ў цёмных вачах мужчыны, ён адварнуўся... Сьпіна ягоная ўсё гэтак жа была сагнутая ў крук, і Анэта зразумела, што ён і ня можа яе выпрастаць. Дзяўчыне падалося, што незнаёмец зараз зьнікне гэтак жа таямніча, як і зьявіўся. І яна назаўсёды застанецца ў гэтым пакоі са схаваным дошкамі вакном, ва ўладзе страшнага лекара. Анэта адкінула пострах і схавала прыхадня за кашчавую руку.

— Паслухайце... Малю вас імем Госпада нашага, Ісуса Хрыста... Дапамажыце мне выйсьці адсюль. Я магла б адправіцца ў кляштар... Усё роўна мае блізкія памерлі. Я буду маліцца за вас усё жыцьцё!

Раптам за дзьвярыма пачуліся крокі. Нехта набліжаўся да дзьвярэй

пакою, у якім была замкнутая Анэта. Нечакана сагнуты ў крук незнаёмец спрытна падскочыў, як каціны цар Варгун, прыладкаваўся на невялікім выступе над скляпеністымі дзвьярыма, нібыта пачварная скульптура, і прыклаў да тонкіх вуснаў палец на знак маўчанья. Анэта лягла на ложак і заплюшчыла вочы. У дзвьярах павярнуўся ключ... Марцэля прынесла сьняданак. Анэта не зварухнулася, пакуль тая ставіла на стол прынесенае. Імгненні, пакуль рыкунья чагосьці чакала – магчыма, хацела ўпэўніцца, што дзяўчына сьпіць, – падаліся вечнасьцю... Нарэшце Марцэля нешта прасіпела скрозь зубы і выйшла. Зноў бразнуў замок. Незнаёмец лёгка саскочыў на падлогу, абапершыся аб яе рукамі, нібыта сапраўды каціны цар.

— Хе-хе-хе... Ну і кабета... Яна падобная да Марэны... Яе варта, як пудзіла Марэны-сьмертукны, утапіць у першай лужыне за вёскай. А ты, паненка, падобная да Ядзеркі... Чула – ёсьць такія марскія каралеўны, з залатымі валасамі, ідуць – перад імі коціцца дьяментавая раса. Мая дзяўчына таксама была падобная да Ядзеркі. І таксама замест расы былі сьлёзы.

— Ляскевічы ня плачуць! – прамовіла Анэта. Але прыхадзень працягваў, як ня чуючы.

— Калісьці мая сьпіна не была сагнутая ў кола, паненка. І мяне кахала самая лепшая дзяўчына ў сьвеце. Але ў яе мелася сямёра братоў. А спадчына на ўсіх – адна! Па законе сястры вылучаецца чацьвёртая частка спадчыны ў пасаг, незалежна ад таго, колькі братоў. Уяўляеш, як пабяднелі б яны? Агата мусіла заставацца старой дзеўкай... Але каб ня здрада пахолка – мы зьехалі б, і нас абвянчалі б, і... Хе-хе-хе! Маю сьпіну ламалі цэлы год, паненка... Цэлы год я штохвілі маліў аб сьмерці. Цяпер магу сказаць, што і я таньчыў з кашчавай. Чаму яна выпусьціла маю руку? Ня ведаю... Але мне ўсё яшчэ часам здаецца, што я скачу ў яе карагодзе.

— Ты дапаможаш мне? – з надзеяй спытала Анэта.

Дзіўны госьць толькі ашчэрыўся ў вар'яцкай усмешцы.

— Як можна дапамагчы таму, хто так блізка пазнаёміўся са сьмерцю? Ты просіш волі... А ты ведаеш, што такое воля? Сабака, які ліжа сляды свайго гаспадара, лічыць сябе вольным... І пакусае кожнага, хто вызваліць яго ад гаспадаровай палкі... Дзе твая воля, паненка? Цябе няма.

Госьць дастаў нейкую прыладу, спрытна павярнуў у замку і – высьлізнуў з пакою. Анэта глядзела на зноў зачыненыя дзьверы, і распач сыціскала яе ў сваіх халодных абдоймах.

— Адпусьціце мяне! Адчыніце!

Анэта стукала ў дзьверы, ня чуючы ўласнага крыку.

— Я хачу дадому!

111

—Я хачу дадому!

Пранізьлівы жаночы крык змусіў мяне падскочыць на ложку.

Нейкі час я здранцьвела сядзела, прыслухоўваючыся да шуму ў калідоры. Нарэшце падышла да дзвьярэй, асьцярожна прыадчыніла... Прыгажуня з чорнымі валасамі, раскіданымі, нібыта ў іх жыў ветрык, раздражнёна тузала Юрася за рукаў швэдара. Твар мужчыны ня быў ані ўгневаны, ані раззлаваны... Проста сумны і безнадзейны, як водбліск ліхтара ў восеньскай лужыне.

— Ну што ты маўчыш, як стод!

Ён усё-ткі прывёз сюды жонку...

Я зачыніла дзьверы і прытулілася да іх. Што я мушу рабіць? Выйсьці, мірыць, суцяшаць? Ніколі ня лезу ў чужыя справы. Але Юрася было так шкада...

— Пані, я магу вам дапамагчы? – голас Макса гучэў і жыцьцярадасна, і спачувальна, і даверліва... Я з палёгкай уздыхнула. Няхай прафесіяналы займаюцца сваёй справай. А я магу зноў застацца ў сваёй ракавінцы.

Але падчас сьняданку аніхто не сказаў бы, што з кабетаў вытанчанай прыгажосці нешта ня так. Кармілі нас цяпер не ў шыкоўнай гаспадарскай гасьцёўні, а ў пакоі для абслугі на першым паверсе, за шэрымі пластыкавымі столікамі. Я апынулася побач са Стэлай і Юрасём. Гаворка за сталом лунала, як матылёк. Стэла ветліва ўсьміхалася, дасьціпна падавала рэплікі... Яна была бездакорнай... Напачатку я мімаволі кідала пагляд на доўгія рукавы ейнай чорнай сукенкі, элегантна-артыстычнай, і з жахам уяўляла на белай, далікатнай скуры сыяды ўколаў... Але хутка я на гэтыя асацыяцыі забылася. Ёсьць людзі, якіх мне лёгка прызнаць больш значнымі за сябе. Яны, не заўважаючы, ператвараюць прастору ў мільёны таненькіх павуцінак, што сыходзяцца на іх. Талент, якім я не валодаю. А Стэла – валодала напоўніцу. Калі яна глядзела на мяне, у яе вачах не было й ценю злосьці або паблажлівасьці... Можна, хіба трохі адчужанасьці. Я гадала, ці ведае яна, што Юрась калісьці называўся маім мужам...

А пасля я ішла калідорам і пачула, як нехта весела сьмяецца. Перад адным з эркерных вокнаў мелася невялікая круглая гасьцёўня, нібыта альтанка – шырокая канапа, часопісны столік, пальмы. Добрае месца для спатканьняў... Юрась і Стэла стаялі на канапе на каленях, Юрась быў распануты да пояса, а жонка старанна малявала на яго целе складаны тонкі ўзор. Рэстаўратар перашкаджаў, намагаючыся пацалаваць руку, што трымала пэндзлік. Бесклапотны сьмех нібыта ахутваў пару празрыстым павуціньнем пяшчоты. Я застыла, схаваная прыцемкам калідору, і маё сэрца нечакана для мяне разьбівалася на маленькія аскалёпкі, нібыта тонкі лёд, па якім цяжка кроцьць мінак. Няўжо я такая зайздросная да чужога шчасьця? Тым больш ведаю, наколькі яно ў гэтых людзей крохкае і хвіліннае, як жыцьцё заблукалай у хату сьняжынкі.

Ты марыш пра шчасьце, якога здабыць не ўдалося?

Упалі гады на зямлю, як пустое калосьсе...

І што засталася? Паперы ня вартыя вершы?

І вечная прага быць першым. І вера: «Я першы...»

А потым я стаяла на пляцы Старавежску, перад адноўленай ратушай, нібыта з дысьнееўскага мульціка – белая, бліскучая, з новенькімі пластыкавымі вокнамі і чырвонай металачарапіцай, і Пётр Піліпавіч Калейка, былы настаўнік гісторыі, крычаў на мяне, зрываючы голас:

— Як вам ня сорамна! Вы – і на баку тых, хто нявечыць адзінае, што засталася ад нашай гісторыі! Былое начальства хаця не руйнавала, гібеў паціху будынак у чаканьні лепшых часоў. А Баркун ваш загадаў нават падмурак разабраць і наноў, з нейкай сінтэтыкі скласьці. А тут кожны

каменьчык – каштоўнасьць! А можа, вам гэта падабаецца, як боўдзілам з райвыканкаму? «Прыгожанька»?

Калейка тьцнуў кавенькай у напрамку вежы, туды, дзе над дзвьярыма красаваўся ўсімі фарбамі Баркуноў герб.

— Ганьба! Ды за такое забіць мала! І з музея ваш гаспадар усё забраў – за капейкі... Крамы для турыстаў будуюць, рэстараны... Апошнюю каплицу ўчора знеслі. Планіроўку пляца незваротна парушылі. Дзе могількі мо тысячу гадоў – падземны гараж... Падлеткі чарапамі ў футбол гуляюць. Людзі гінулі, каб гэты горад абараніць! А ён сам пад ногі кладзецца. Баркуны, Кальванавы... Гэтай навалачы адно трэба – грошы зарабіць. Баркуноў у гэтым горадзе ніхто добрым словам не згадае. Дзед гэтага вашага багацея Аркадзя пасьпеў яшчэ да вайны ворагаў народу навыврываць. Дырэктар школы, сумленьнік, беларус шчыры, з-за яго ў Сібіры згінуў. А цяпер унучок сваіх дабротаў Старавежску дадаў, хай Бог яму на тым сьвеце даруе. Не хачу з вамі больш размаўляць! Самі шукайце зьвестак для ілжывых артыкулаў.

І пакульгаў у сваім доўгім шэрым паліто, у капелюшы з абвісьлымі брыламі, рассяякаючы вільготнае паветра, нібыта патрапаны ў бурях, але ўсё яшчэ ваяўнічы карабель...

— Мы проста робім сваю працу,— пераконваў мяне і сябе прыгнечаны Юрась, пакуль мы вярталіся назад у маёнтак. – Аркадзь, вядома, учыніў сапраўднае барбарства. Калі б я ведаў, умяшаўся б... А я ўпёрся ў свае справы. Ведаю, не апраўданьне... Але... я ж як у акварыуме жыву, прапускаю праз сябе ўсё тую ж ваду, у якой меней і меней кіслароду. Аркадзь запэўніваў, што будоўлю выдатныя замежныя спецыялісты вядуць. Я веру, ён лічыў, што робіцца як найлепей.

Я моўчкі глядзела, як за вакном машыны мільгаюць голыя дрэвы, нібыта пакараныя грэшнікі. А я ж думала, што за сьвятую справу ўзялася... Што Аркадзь сапраўды гораду дапамог... Як жа цяпер быць? Артыкул перапісваць? Ад працы адмовіцца? Ну... можа, ня так усё страшна, як дзед на плошчы крычаў? Усё-ткі... турыстычны бізнэс... Пабагацее мястэчка... Я сама сабой пагарджала за баязьлівыя думкі й спробу схавацца ад патрэбы прымаць непрыемныя рашэньні. Адвыкла я ад такога максіmalізму. Вось Калейка і ягоныя аднадумцы – захавалі былую зацягасьць... А можа, да сьмерці Аркадзя і датычныя тыя, хто лічыў ягонае абыходжаньне з гісторыяй злачынствам?

— Чытаў я адзін беларускі дэтэктыў, у якім забіваюць вучонага за тое, што меў намер напісаць кнігу з выкрыцьцём народнай беларускай міфалогіі, — змрочна азваўся на маю гіпотэзу Юрась. — Але ў жыцьці забіваюць з-за таго, што скраў бутэльку гарэлкі, падрапаў аўто, не пазычыў грошы... А вось з-за разбуранай вежы ці зьнішчанага кургана – нават пысу не наб'юць.

А ў былым уладаньні Людвісараў Стэла, такая чужародная ў чорным строі на фоне лагодна-ружовых сьценаў калідору, зусім не падобная на тую вытанчаную кабету, з якой я размаўляла за сьняданкам, і на гарэзную мастачку з гасьцёўні перад эркерым вакном, чагосьці ляялася на Янчына. І Віталь, пачырваневшы, спрабаваў схавацца за дзвьярыма свайго пакою.

— Ты ж быў яго сябруком! Ты ведаеш, што мне трэба!

І Юрась зноў кінуўся супакойваць, угаворваць, пакутваць... А я зноў глядзела ў вакно, на голыя дрэвы і кволы сьнег, і хацелася неадкладна

зыхаць. Схавацца, адасобіцца, каб нічога ня бачыць і ня чуць... Што я тут раблю? Навошта сюды прыехала?

Ды дзеля грошай, даражэнькая... Прызнайся нарэшце самой сабе, што проста прадалася. Месяц працы – за цэлы год бесклапотнага існавання...

— Не чапайце мяне! Пусьціце!

Голас Стэлы зрываўся, як струны скрыпкі, якая цэлы век праляжала ў нейкіх лёхах.

Вар’ятоўня! Але ж я нічога не змяню... Хутчэй зрабіць тое, што ад мяне патрабуецца... Тысяча даляраў на дне валізы, мой аванс – чым не падстава для цярплівасьці?

Але цярплівасьці мне заўсёды бракавала...

І нараніцу я ўзялася за паперы, як рупная гаспадыня за пустазельле – толькі шамацелі... Баркунова біяграфія ўзьнікала на дысплеі кампутара, як палац з мармуровымі калонамі. Я супакойвала сваё сумленне тым, што нічога не напісала пра «выдатную рэстаўрацыю»... Што ж, колькі людзей лічылі сябе сумленнымі толькі таму, што прамаўчалі, не далучыліся да агульнага гарланьня ўхвалаў. Вось толькі час іхняга маўчаньня не пачуў.

Затым радок за радком высноўвалася стракатая гісторыя Старавежску з ягонымі легендамі... А вось што тычыцца калекцыі гадзіннікаў, тут зразумела не да канца...

Я ўявіла тую эпоху. Позьняе сярэднявечча. На самым парозе Адраджэньня... Пошасць, спусташыўшы амаль усю Еўропу, пазбавіла чалавека страху сьмерці, якім была напоўнена сьвядомасьць ранейшых пакаленьняў. Нядаўна я была на рыцарскім фэсьце, моладзь узнаўляла старажытныя танцы... Сярод іх «танец сьмерці». Прыгожы. Павольны... Адзін за адным танцоры выходзяць з кола... Павінна ўяўляцца, што жывыя ў гэтым танцы чаргуюцца з мерцвякамі... Але чароўныя дамы і рыцары ў пашытых з парцэраў касьцюмах, з мабільнымі тэлефонамі ў кішэнях задаволена ўсьміхаліся, відаць, ня надта ўдумваючыся ў застрашлівы сэнс танцавальных фігураў. А між тым калісьці гэтыя скокі былі абавязковым і нялёгкім рытуалам. Чалавек прывучаўся жыць са сваёй сьмерцю. Адчуваць побач з сабой агіднага мерцвяка, у якога ў любое імгненне ператворыцца сам. «Кожны вучыцца танцаваць гэты танец. Непазьбежны для мужчынаў і жанчын гэты лёс. Сьмерць не шкадуе ні вялікіх, ні малых», — са змрочнай іроніяй пісаў сярэднявечны тэолаг Герсан. Ён налічыў дваццаць пяць асобаў у гэтым танцы... Кароль, блазан, мніх, высакародная дама, купец, рыцар, шкаляр, лекар, біскуп, самадайка...

— Проста мы вельмі мала ведаем пра псіхічныя захворваньні, — патлумачыў мне Макс, які заявіўся ў мой кабінет з нязьменным кубкам кавы. — Я перакананы – яны заразныя... Як грып. Яшчэ прыхільніцы Вакха бегалі па вуліцах Афінаў і Рыма ў сьвятарным шале, яны маглі разадраць на кавалкі мінака... Гэтак і абышліся з Арфеем, дарэчы.

— Міфічным сьпеваком?

— Ну чаму ж міфічным... — Макс даверліва паклаў сваю руку на маю. — У кожнага міфа – рэальная падбіўка.

Што ён, заляцацца да мяне ўздумаў? Я без асаблівай далікатнасьці прыбрала руку. Макс не паказаў крыўды, нават трохі адсунуўся і нязмушана працягваў:

— Арфей быў рэальнай асобай, пасьядоўнікам культу Апалона, паганскім сьвятаром... Культы Апалона і Вакха-Дыянса не тое што варагавалі, але былі двума процілегласьцямі. Апаланічнае натхненне — ды-

янісійскі шал... Прасьветлены сакральны роздум – і інстынктыўная жарсьць... У сярэднявеччы эпідэміі псіхічных захворваньняў ахоплівалі ня тое што тысячы – сотні тысяч людзей, цэлыя гарады. У 1374 годзе ў італьянскім горадзе Аквісграна скакалі ўсе: і старыя, і дзеці, і цяжарныя жанчыны. Тыя, хто таньчыў, мелі аднолькавыя відзежы – напрыклад, сьвятых, або раскрытае, як сіняя брама, неба... Зьяўлялася агіда да чырвонага колеру, да вострых прадметаў... Гэтая манія распаўсюдзілася па ўсёй Еўропе, дайшла да Кёльна, Страсбурга, Меца... Тыя, хто выжыў у скоках, ішлі да магіль сьвятога Віта, па ацаленьне... А манія падарожжаў! У 1212 годзе маленькі пастушок з Вандому абвесьціў, што да яго зьявіўся Бог. Малеча зьвёў за сабой у крыжовы паход 30 тысячаў дарослых мужчынаў! А манія прароцтва сярод дзяцей! Уяўляеце – стрыгункі па восем-дзесяць гадоў сотнямі прарокуюць і прамаўляюць такія паэтычныя і ўзьнёслыя словы, што даступныя рэдкаму філосафу. А эпідэмія флагелянтаў – натоўп, які крочыць па вуліцах і зьбівае сябе бізунамі! Дзень, два, месяц! А паляваньне на ведзьмаў – яно ж ня проста так узьнікла. Тысячы жанчын вар’яцелі на тым, што адчувалі зносіны з нячыстай сілай. І ў падмурку ўсяго – страх... Страх сьмерці...

— Усё, хопіць... — я нават кубак адставіла. — Добра, што мы не ў сярэднявеччы жывем.

— Вы так думаеце? — Макс весела прыжмурыву шэрыя вочы. — Чалавек не зьмяніўся ад таго часу, як адкусіў ад вядомага яблыка. Што з ім адбывалася – тое і адбываецца, толькі ў іншым выглядзе. Хіба не нагадваюць сярэднявечныя эпідэміі харэі паводзіны натоўпу дзе-небудзь на рокерскім фестывалі? А ўспомніце канцэрты «Бітлзаў», або якой «Аббы»... Ці палітычныя мітынгі... Уключыце сёньня тэлевізар – і перад вамі вынікі масавых псіхозаў.

— І, магчыма, іх прычыны, — падала я рэпліку, рашуча падымаючыся з крэсла. — Прабачце, я стамілася...

Юрась і прафесар стаялі перад гадзіннікам з драўлянымі фігуркамі Адама і Евы і чагосьці напружана чакалі. Замест яблыка Ева працягвала свайму нехлямяжаму мужу, загорнутаму ў вінаградную галінку з гіганцкімі лістамі, металічны кубак... Такі вялікі ў параўнаньні з маленькай фігуркай Евы, што ў рэальнасьці мог раздушыць яе. Раптам з кубка выбліснула зьмяя...

— Боммм...

Мужчыны пераможна заўсьміхаліся, я нават пазайздросьціла, што ня маю дачыненьня да іх перамогі.

Макс абняў за плечы дасьледчыкаў.

— Самы час паведаміць — Пётр Апанасавіч тэлефанаваў са Швейцарыі, прасіў перадаць – за кожны адрамантаваны гадзіннік вам прэмія па пяцьсот даляраў!

— Дзякую... — ніякавата прамовіў Юрась, а прафесар расплыўся ва ўсьмешцы.

— Прывітаньне Пятру Апанасавічу! Гэта вялікі чалавек, сябры! Вялікі! За ім – будучыня! Каб вы ведалі...

— Прафесар, мы ж дамаўляліся... — дакорліва прамовіў Макс, і стары дзівак сумеўся і паслухмяна замоўк.

Гадзіннік працягваў цікаць, гучна, натужна, нібыта яго жалезнае сэрца пераадольвала з кожным ударам супраціў пяці з паловай стагоддзяў...

— Усяго чатыры гадзіннікі засталіся няспраўныя! – радаваўся Макс.

— Заўтра будуць гатовыя ўсе дэталі, што вы, Юрась, заказалі... І замену вярхоўкам з авечых кішак прывязуць... Не сумнявайцеся – ня горш будуць!

Але Юрась сумна ўздыхнуў.

— Нешта «затармазіў» я з рамонтам...

— А што здарылася? – захваляваўся Макс.

— У майго маладога калегі цікавая тэорыя, — крыху раўнівым голасам прамовіў прафесар.

— Ну якая там тэорыя... – прамовіў Юрась. – Проста я зразумеў, што кожны гадзіннік біў як бы на сваёй ноце, яны – як музычная гамма, ад самага нізкага да самага высокага гуку. Але мацаваньні пятнаццатага стагоддзя засталіся толькі ў трох гадзінніках. Калі б мне ведаць, у якой паслядоўнасці яны стаялі, – я б мог выпічыць, як было зладжана ў астатніх...

Макс захваляваўся.

— Зараз я распараджуся, каб прывезлі яшчэ якія дакументы... Усё, што можна, што тычыцца гадзіннікаў таго часу...

І зьбег. Прафесар пасунуўся за ім, мармычучы нешта незадаволена.

Я наблізілася да Юрася, які моўчкі, неяк тужліва ўглядаўся ў фігуркі Адама і Евы. Я заўважыла, што ў чарнавалосай Еве, з доўгімі, раскіданымі, нібы ад ветру, валасамі было нейкае падабенства са Стэлай... Цікава, чаму яна сёння так ціха сядзіць у сваім пакоі? Можа, выпрасіла... «дозу»?

Я абвяла вачыма пакой – што тут было пры колішніх гаспадарках? Памяшканьне для прыслугі? Збройня? А можа, катавальня? Вунь якая скляпеністая столь, вакенцы – маленькія, у самым версе, праз такія не ўцячэш... Апошні з Людвісараў, які жыў тут, быў паўстанцам Каліноўскага, а пасля зьнявольеньня звар’яцеў. Ці не таму гэтыя таўшчэзныя сыцены працятыя вар’яцтвам, і нават з-пад сучаснай акрылавай фарбы нібыта цягне пахам плесьні, буцьвеньня, застарэлага жаху і тугі? Захворваньні душы заразныя... Можа быць, і Юрась...? Я загаварыла на больш цікавую тэму, пастараўшыся, каб мой голас гучаў як мага больш па-дзелавому.

— Паслухай, гадзіннікі і ў летапісе, і ў пражскіх пратаколах параўноўваюцца з апосталамі. Мусіць, таму, што іх дванаццаць. Продкі шмат значэньня надавалі магіі лічбаў. Яшчэ падобна, што гадзіннікі лекар ставіў у кола. Можа, паспрабаваць суаднесці іх з імёнамі апосталаў? Тады і здагадаемся, як былі расстаўленыя.

Юрась уздрыгнуў і адвёў позірк ад фігуркі Евы, што таксама, як і Адам, была цнатліва захутаная ў расфарбаваныя зялёным вінаградныя лісты.

— А гэта вельмі падобна на праўду! Ты малайчына, Анэта. Сапраўды, на гадзінніках столькі рознай сімволікі...

Я прыгледзелася да чарнавалосай драўлянай фігуркі.

— Паслухай, а чаму ў руках Евы – кубак са зьмяёй? Можа, гэта мусіць нешта азначаць?

Юрась задумаўся.

— Зьмяя – зразумела, з біблейскай легенды... А кубак – можа, пацір, сімвал страчанай чысьціні? Або жаночага пачатку?

Я з жалем пабачыла, што вочы майго былога мужа яшчэ ня страцілі сусьветнай тугі, таму загаварыла амаль насьмешна.

— Ты ж захапляўся старажытнай міфалогіяй... Ну, напрж мазгі – кубак са зьмяёй... Нешта з алхіміі? Знак золата? Іртуці?

Юрась страсянуў галавой.

— Чакай... Нейк жа я рэстаўраваў абраз... Там было такое... Ну так,

кубак са зьмяёй – сімвал апостала Іаана! Ты разумееш – апостал Ян! А ты ж казалася – Бернацоні называў гадзіннікі імёнамі апосталаў!

Я ўзрушылася, атрымаўшы нечаканае пацьвярджэньне свайго інтэлектуальнага бляску.

— А так было ў традыцыі. Кожны звон храма меў сваё імя, атрыманае ад сьвятара падчас абраду асьвячэньня. У пачатку 18 стагоддзя ў менскі марыінскі касьцёл з Каралеўца прывезьлі звон, які меў нават імя і прозьвішча — Ян Салагуб, такі вялізны, што не маглі ўсьцягнуць на вежу. З яго адлілі два званы, адзін назвалі Якуб — у гонар біскупа Якуба Дадэркі. А ў касьцёле сьвятога Роха на Залатой горцы меліся званы Леанард, Стэфан і Браніслава...

— Адкуль ты ведаеш? – здзівіўся Юрась.

— Ды пісала неяк артыкул пра рэстаўрацыю старога гораду... А ў мяне ж памяць «стэнаграфічная»...

Юрась падышоў бліжэй да гадзінніка, прыгледзеўся да паціру ў руках Евы.

— Значыць, імя гэтага гадзінніка — Ян... Трэба тэрмінова знайсці які міфалагічны слоўнік, паглядзець сімвалы іншых апосталаў...

Слоўнік мы знайшлі на паліцы ў маім часовым «кабінеце», нават старонкі былі яшчэ склееныя – ня мелася ў гэтым доме тых, хто хацеў бы даведацца, што такое Гадэс або Ураборас. Дапамагала і кніга Уладзіміра Караткевіча «Хрыстос прыямліўся ў Гародні», якую мы з Юрасём ведалі ледзь не на памяць. Ненавіджу тых, хто спрабуе прадставіць нашага вялікага рамантыка слабавольным п'яніцам. Вы напішыце столькі, колькі ён, без наяўнасьці, акрамя таленту, сталёвай волі! А ўтрымайце столькі энцыклапедычных зьвестак у прапітых мазгах! Як там у Пушкіна... «Врете, он и низок не так, как вы...»

Карабель са скрыжаванымі мачтамі аказаўся знакам апостала Тадэвуша.

А вось пакуль мы здагадаліся, што на гадзінніку са Сьвятым Сямействам сімвалам апостала зьяўляецца піла, што прыхінулася ля Сьвятога Іосіфа як знак ягонай цясьлярскай справы – давалося добра памучыцца... Добра, што піла была пазалочанай і надта выразна зроблена для другаграднай дэталі. Калі нашыя здагадкі дакладныя, гэты гадзіннік называўся Якуб Алфееў.

Пад нагамі Сьмерці, якая адсякала галаву цару Іраду, былі пазалочаныя выявы трох нажоў – адзін пад двума; яны сімвалізавалі апостала Баўтрамея.

Месяц і сонца плылі па бляшаным шчыце, яго падзяляла напалам высокая дзіда, унізе якой быў трохкутнік... Мы вырашылі, што ён падобны да плотніцкага вугольніка і разам з дзідай паказвае на апостала Фаму, Тамаша, які не паверыў у Богае Уваскрэсьне, пакуль ня сунуў пальцы ў ягоную рану.

Крыж, абвіты ружамі і абкружаны анёлкамі, мы доўга не маглі вытлумачыць. Пакуль не атаясамілі два кругі ўнізе з боханамі хлеба. Крыж і два боханы паказвалі на апостала Піліпа.

Затое выявы трох ракавінак пад нагамі Чорнага Рыцара кідаліся ў вочы адразу: дзіўнае спалучэньне, пры чым да Рыцара ракавінкі? Праўда, пасыла мне прыйшло ў галаву, што сярэднявечны чалавек бачыў бы тут логіку: рыцар – пілігрым Крыжовага Паходу, такіх пазнавалі па

ракавінках, прымацаваных да капелюша... А ў апостальскай сімволіцы тры ракавінкі азначалі Якуба Зеведзеева.

Каб зразумець сімволіку званара, ня трэба было лезьці ў энцыклапедыі. Звон, у які мусіў біць маленькі званар, быў упрыгожаны знакам “X”. Касы крыж, сімвал Андрэя Першазванага.

Грыфон вартаваў тры кашалькі, якія мы адразу палічылі за бутоны кветак. Прывітаньне ад апостала Мацея, які, як вядома, быў мытарам...

Льва я вытлумачыла як знак евангеліста Марка, але Юрась запэўніў мяне, што Марк ня быў сярод дванаццаці апосталаў... Драўляны леў, пагрозна ўзняўшы рэшткі шырокай лапы, вартаваў кнігу і рыбу, сімвалы апостала Сымона...

Скульптура анёла з трубой была вельмі пашкоджаная. З цяжкасцю разумелася, што два незразумелыя кручкі, што віселі на колцы на фоне пазалочанага воблака – гэта рэшткі ад двух ключоў апостала Пятра.

Нарэшце застаўся апошні гадзіннік. Можна было і не аглядаць яго. Выразаная з дрэва кашчавая фігура ў расе, з нізка нахіленай галавой і скрыжаванымі на грудзях рукамі, стаяла на рассыпаных манетах... Юда-Зраднік.

— Уладальнік не хацеў, каб сімвалы адразу чыталіся, — зазначыў Юрась. — Галоўныя аздобы – зусім іншыя... Але мы малайцы! Аркадзь быў бы шчаслівы! Хаця... Я веру, што зараз ён бачыць нас і радуецца.

Мой былы муж нават стаў падобны да ранейшага юнака, у вачах заскакалі гарэзлівыя агеньчыкі. Ён чынна пакланіўся гадзінніку:

— Вітаем вас, пане Якуб! Даруйце, што дасюль ня змог даць рады вашае гаспадарцы... Але ваша цэвачнае колца, якое самым падступным чынам трэснула напалам, заўтра ж будзе верна і старанна служыць вам. Гэта абяцаю я, пан Юрый Дамагурскі, майстар гадзіннікавы, і ўсялякай антыкварнай справы знаўца...

А далей, пад мой рогат, падышоў да наступнага экспанату:

— О, вельмішаноўны Ян, дазвольце заўважыць, што пані Ева, якой вы даверылі пачэсную справу трымаць ваш сьвяты сымбаль, пацір з мудрай зьмяёю, самым непрыстойным чынам згубіла палову аднаго з вінаградных лістоў, што хаваюць ад пажадлівых вачэй ейную спакусную, хаця й выразаную з дрэва, плоць... Вядома, асоба гэткага паважнага ўзросту, як вельмішаноўная пані, наўрад учыніла гэтак па легкадумнасці, хутчэй на цноты шаноўнай пані сягнуў нейкі зламысьнік, безэцнік і блудзяга. Але не турбуйцеся, шаноўны пан Яне, я, антыкварыятных спраў майстра, самым далікатным чынам і ня бавячыся прыкрыю цудоўныя калені пані Евы адрапараваным вінаградным лістом...

Я радасна ўключылася ў гульню, але дзверы расчыніліся, і ў пакой увайшоў Макс.

— Прыемна чуць ваш сьмех, сябры! Зрабілі чарговае адкрыццё, праўда?

Я была ўжо гатовая падзяліцца «апостальскімі звесткамі», але Юрась чамусьці пасьпяшаўся сьцьвердзіць:

— Нешта вымалёўваецца, але мы пакуль не гатовыя выказацца канкрэтна. Трэба дадумаць, сфармуляваць...

Я разгубілася. Ну што ж, калі Юрась пакуль гаварыць ня хоча, відаць, варта памаўчаць і мне... Макс быў сапраўдным прафесіяналам – ягона

ўсьмешка нястраціла шчырасьці. Хіба цень раздражненьня мільганула ў вачах.

— Што ж, працуйце... Будзем чакаць. Пётр Апанасавіч вернецца праз два тыдні, яму і раскажаце... Тады і Ліля Пятроўна прыедзе – палюбавацца на калекцыю.

Калі я ішла ў свой пакой, убачыла ў канцы калідора, перад вакном, постаць у чорным... Стэла нешта хутка малявала на аркушы паперы, замацаваным на маленькім эцюдніку. Я ціха наблізілася... Гэта быў малянак пастэлюю. Прысады, што нагадвалі сівых вядзьмарак з ускудлачанымі валасамі, шэраг мармуровых калонаў, што падпіралі неба... Незвычайныя колеравыя спалучэньні, адметны густ... Рука мастачкі вадзіла па паперы каляровай крэйдаў упэўнена і рэзка, нібыта сыцірала нейкую павуціну, што схавала іншы, цудоўны і прыўкрасны, сьвет... Я незаўважанай паціху сышла ў пакой. Пачула яшчэ за сыпіной ціхі пшчотны голас Юрася, які зьвяртаўся не да мяне:

— Ну як ты, Зорачка?

Правільна, Стэла перакладаецца як «зорка»... У мяне нават рэўнасьці больш не было. Нельга ж раўнаваць да зоркі! Тым больш калі ты сама – шкельца, здольнае толькі люстравачь...

Але вытанчаныя параўнаньні мне ў галаву не прыйшлі, калі я ўвечары зайшла ў пакой з невялікім басейнам – трэба ж было скарыстацца з шыкоўнасьцяў дому, — і убачыла Стэлу на падлозе ля душа, у самым куце. Юрасёва «зорка» сядзела, закінуўшы галаву, і яе дробна трэсла... Вочы страшна запалі, на твары блішчэлі кроплі поту, нібыта яна толькі што ўцякала ад уласнай сьмерці... Я разгубілася:

— Стэла! Вам нядобра? Паклікаць Юрася?

Вочы жанчыны спыніліся на мне, але мяне яна ня бачыла.

— Аркаша! Дай мне гэта! Аркаша! Ну хоць адну! Сволач, я ж ведаю, што ты хочаш! Але сыпяраша – дозу... Ну хоць адну! Юрась адпрацуе... Ён у нас добры...

Гэты хрыплы голас было немагчыма слухачь. Я патрэсла Стэлу за худое плячо:

— Я не Аркаша... Я – Ганна Барэцкая. Памятаеце мяне? Пастарайцеся ўстаць... Я правяду вас да вашага пакою.

Стэла апусьціла галаву, нібыта паламаная лялька, здавалася, побач упалі нябачныя ніткі, за якія вадзіў яе злосны лялькавод. Прасьцей за ўсё было паклікаць ахоўнікаў або Юрася... Але мне не хацелася, каб гэтую жанчыну убачылі ў такім прыніжэньні. Магчыма, ёй было ўсё роўна... Але я не хацела з гэтым зьмірыцца. Кінула на нейкі пуфік прыхоплены з сабой пухнаты ружовы рушнік і пакет з гумавымі пантофлямі і нязграбна падхапіла Юрасёву жонку пад пахі... Якой яна была худзенькай і лёгкай, нібыта лясная птушка...

Больш за ўсё я баялася, што яна пачне адбівацца і крычаць. Але Стэла паслухмяна ішла, і нават спрабавала гэта рабіць без маёй дапамогі. Юрася ў пакоі не было. Гадзіннікі рамантуе... Я ўсадзіла Стэлу на канапу... А што цяпер? Я чытала пра паводзіны наркаманаў... Стэла, відаць, адчула маю боязь і падняла вочы – я з палёгкай убачыла, што сьведомасьць хоць трохі вярнулася да яе.

— Дзякую... Вы ня бойцеся... Зараз – гэта не найгоршае...

Я патроху пачала адыходзіць да дзвьярэй – магчыма, мне яшчэ ўдасца паплаваць у басейне да вячэры...

— Чым вам яшчэ дапамагчы?

— Мне мог дапамагчы толькі адзін чалавек... Калі было зусім дрэнна – ён зьяўляўся, нібыта адчуваў... Яго больш няма... Хаця часам мне самой хацелася забіць яго...

Голас Стэлы гучаў гэтак санліва, быццам вось-вось перарвецца. Але мне раптам зрабілася горача ад здагадкі:

— Вы пра Аркадзя Баркуна? Гэта яго вы клікалі?

Стэла паспрабавала прыгладзіць рукой растрапаняныя валасы, але непаслухмяныя пальцы толькі зблытвалі чорныя пасмачкі.

— Так, Аркадзь Баркун... Добразычлівы такі сябар... Багаты... Душэўны... – голас Стэлы гучаў горкай іроніяй.—А Юрась зусім не разьбіраецца ў людзях, яго толькі лянівчы не падмане. Хто-хто, а вы ж павінны гэта ведаць, Ганна... Дурань ён, Юрась... З самай горшай разнавіднасьці – старанна дурняў. Вось і прыліпае да яго ўсялякая навалач. Хаця мне грэх асуджаць – на маім шляху навалачы траплялася яшчэ больш... Мне было шаснаццаць, а бацькаваму сябруку, вядомаму мастаку – за сорок... Ён прапанаваў дапамагчы «адчыніць браму натхнення». І зрабіў мне першы ўкол з «натхненням»... А потым пацягнуў у ложка. А я доўга яшчэ верыла, што гэтак раблюся вялікай мастачкай! Але вы мяне шкадаваць ня ўздумайце – вам недасяжныя тыя вяршыні і тыя глыбіні, якія адкрыліся мне! Я нізавошта не адмовілася б ад гэтага спазнання! – на твары Стэлы раптам загарэлася хворая чырвань, вочы фанатычна заблішчэлі, голас узвысіўся. — Ведаеце, я – Ева, якая дарэмна працягвае надкусаны яблык спалоханаму Адаму... Як на карціне Сьвятаслава Рэрыха... Вы любіце Рэрыха-малодшага, дарэчы? Я дык люблю больш, чым старэйшага, Мікалая, той у сваіх карцінах хаваў веды за абрысамі гор і аблокаў. А Сьвятаслаў выказваецца адкрыта, няхай наўна, дзесьці – мовай кічу. Але яго пасланьні ўцямныя і канкрэтныя! Ня трэба баяцца адкусіць ад яблыка! Ня трэба баяцца волі!

Раптам твар Стэлы стаў шэры, як мокры гіпс. Яна млява махнула рукой у бок дзвьярэй.

— Ідзіце... Зараз пачнецца ня вельмі эстэтычнае відовішча...

З мяне было досыць. Я бегма рушыла ў падвал, дзе ля гадзінніка з таемным імем Піліп завіхаліся Юрась і пан прафесар. Рэстаўратар толькі зірнуў на мяне, на мой зьбянтэжаны твар, і адразу пабег да сваёй «зорачкі».

Я ўстрыжана гадала, ці ведаў Юрась, хто даваў Стэле наркатыкі? Ён жа казаў мне, што ня ведае. Але калі яна трызьніла пры мне, напэўна ж, здаралася і пры мужы. Для чаго Баркун гэта рабіў? Няўжо быў гэтым... Як яго... Дылерам? Дыгерам? Не падобна... Са спачуваньня? Але ж ён зьяўляўся ў тыя моманты, калі Стэла, паводле словаў Юрася, была амаль гатовая «завязаць»... Хутчэй, проста хацеў мацней прылучыць да сябе даверлівага сябрука. Юрась браўся за любую працу, каб зарабіць грошы дзеля ратаваньня жонкі... Ну вылечылася б Стэла, зажылі б яны больш-менш шчасліва, нарадзілі дзіця, і Юрась пасылаў бы да пана Хута ўсялякія сумніўныя заказы і сумніўных кліентаў... Падобна, што Баркун яшчэ і пэўную плату з прыгажуні браў... Так бы мовіць, «натурай». Я ўспомніла круглае, аптымістычнае Аркадзева аблічча, яго чырвоныя, тлустыя вусны, і мне зрабілася нядобра... Нібыта адчыніла ўлюбёны кувэрак з

упрыгожваньнямі, а там – пачварны павук. А калі Юрась гэта ведаў, ці ня мог ён сам пакараць сябра? Служыў у арміі, значыць, страляць навучыўся... Ці заплаціў за нечы стрэл?..

Невыносна так думаць... Я накінула на сябе куртку і, забыўшыся на вячэру, пабегла з дому, патлумачыўшы чарнявamu ахоўніку Ігару, што стамілася і хачу прагуляцца. Дзіўнаваты пагляд Ігара ў мой бок вытлумачыўся, калі я выскачыла за паслужліва расчыненыя перада мной дзверы. Халодны дождж, аздоблены шматкамі паміраючага сьнегу, абняў мяне, здавалася, са шчырай радасьцю – відаць, і не спадзяваўся, што нейкая істота ў такую шарую гадзіну захоча падзяліцца з ім сваім цяплом. Зараз жа са мной зьвёў знаёмства і вецер – магчыма, ён лічыў гэта пацалункамі, але атрымаліся сапраўдныя поўхі, ад якіх мае шчокі зьнямелі. Я падняла каўнер сваёй куртачкі і хуткім крокам пайшла між белых плямаў ліхтароў, абы далей, абы ніхто ня бачыў...

Чамусьці я зварочвала на сьцяжынкi, па якіх мы з Юрасём не хадзілі – нібыта не хацела сустракацца з ягоньмі сьлядамі... Вярэдзіла раздражненьне – ну навошта ён зноў зьявіўся ў маім жыцьці! Дапамагчы захацеў... Правільна Стэла сказала – старанны дурань... Хутчэй, хутчэй скончыць сваю працу – і выбірацца адсюль! Засталося ўсяго нічога – сфатаграфавачь гадзіннікі, расставіўшы па крузе. А быў у іх нейкі сакрэт ці не, і які – ну каму справа праз пяцьсот гадоў! Я ўжо ня тая дзяўчынка, што гатовая была адразу ж ехаць у глухую вёску, спрачацца, угаворваць, дашуквацца – бо там мог захавацца ліст расстралянага паэта... Цяпер я працую на людзей, якім нашая гісторыя – толькі дыванок пад дзвьярыма рэспэктабельнай фірмы... Калісьці я з пенай на вуснах даказвала, што ніколі не напішу таго, што ня думаю, што ў мяне ёсьць прынцыпы і духоўныя каштоўнасьці... А вось зараз напісала дваццаць старонак пра тое, якім высакародным мецэнатам быў чалавек, які зруйнаваў старажытную вежу і даваў наркотыкі жонцы сябра... А Юрась? Наколькі зьмяніўся ён? На што ён здольны сёньня? Вось яшчэ нядаўна я думала пра яго з жалем, з нейкім хваляваньнем, а варта было западозрыць у злачынстве – і я ўнутрана аддзяліла сябе ад яго, здрадзіла яму... Не кахала я нікога ў жыцьці, і мусіць, гэтага і не адбудзецца. Не валодаю я такім талентам... Каб – «і ложа, і пошасьць адны на дваіх»...

У прыцемку нешта бялела. Я зразумела, што дабрыла да калонаў, якія засталіся ад зруйнаванай часткі палаца. Спатыкаючыся аб камяні і карэньне, я пайшла да гэтых сьведкаў былой славы маёнтка... За калонамі сьвятлела нешта, падобнае да маленькага храму. Альтанка! Таксама з калонамі, толькі меншымі, а галоўнае – з дахам! Самотны ліхтар асьвятляў яе прывідным, сьляпым сьвятлом. Круглая, нібыта куфэрак, і нават рэшткі сьценаў ёсьць – між калонамі калісьці былі вітражы... Я паднялася па разваленыя прыступках, ледзь ня ўпаўшы. Сховішча ад ветру і дажджу ненадзейнае, але ўсё-ткі – абарона... Цікава, хто сядзеў у гэтай альтанцы пару стагоддзяў таму? Мне не было на што прысесьці, я проста прыхінулася да адной з калонаў і паспрабавала ўслухацца ў сябе...

—Боммм!...

Што гэта? Гук даносіўся з боку дому. Нібыта сотні маленькіх званоў гралі п'есу звар'яцелага музыкі. Гэта ж гадзіннікі! Юрась амаль усе адладзіў... А гадзіннікі ўсё білі і білі, і нават тут, у альтанцы, за сьцяной ветру і дажджу, ад гэтага звону рабілася невымоўна тужліва, нібыта

дзесяці ты пакінуў дарагое, апошняе, і калі неадкладна не паімчышся туды, яно зьнікне, ужо зьнікае, і ўсё астатняе жыццё станецца пустым, як мёртвы вулей...

Гадзіннікі змоўклі... Але з дому пачуўся жудасны крык – ці чалавека, ці зьвера... Я яшчэ шчыльней прыціснулася да халоднай калоны. Крыкі паўтараліся праз роўны прамежак... Ды што ж гэта такое? Здавалася, прайшла вечнасьць, пакуль яны сыцілі... Я асьцярожна рушыла ў бок дому... І якраз пасьпела ўбачыць, як ахоўнікі і Макс садзяць у джып прафесара Зьміцера Патапавіча. Прафесар рухаўся, як лялька, я толькі заўважыла, як у сьвятле ліхтара бліснулі яго акуляры... Джып зьехаў, і вакол запанавала жудасная цішыня... Толькі дождж барабаніў па блясе перад пад'ездам, ды калацілася маё сэрца, як маятнік сапсаванага гадзінніка...

З дзвярэй майго пакою выходзіць тонкая постаць, захутаная ў чорны шаўковы халацік з чырвонымі драконамі. Стэла шукала мяне? Што здарылася?

— Проста мне стала страшна... – ціха патлумачыла мастачка, прытрымліваючы на грудзях крысо халата. — Гэты жахлівы звон... Юрась некуды пабег...

Стэла выглядала напружанай. Зрэнке яе вачэй былі так павялічаныя, што вочы здаваліся чорнымі. Старажытныя рымлянкі сьпецыяльна для гэтага капалі сабе ў вочы аканіт, сок шалею, або красаўкі. Напэўна, лічылі, што гэта дадае ім таямнічасьці. У мяне ж – пакідала адчуваньне хворасьці.

— Ну дык заходзьце да мяне, — запрасіла я. Але ў канцы калідору пачуўся голас Юрася.

— Стэла! Ну чаму ты выйшла з пакою?

Мастачка раздражнёна скрывілася, але пакорліва пайшла да мужа.

Што яго зараз чакае – істэрыка або... чарговы сеанс бодзі-арту? Каб трохі перавесці думкі на іншы лад, я зьбегала ў вестыбюль, да шкляных шафаў, набітых ілюстраванымі часопісамі. Хапанула стос з самага верху... Самы час пачаць знаёміцца з бульварнай, чыста жаночай, прэсай. Ляжала ў ложку, гартала стракатыя, бліскучыя старонкі... Мяне настолькі ня тычыўся сьвет, які з іх паўставаў – касьметыка, панчохі, практыкаваньні для фігуры – што нават вярталася іронія... Раптам я замёрла: дзесяці я бачыла гэтую мадэльку з нагамі даўжэй за восеньскі вечар, абцягнутымі панчохамі ў чорную сетачку, у гарэзнай спадніцы ня больш за ліст гарлачыка, у капялюшыку і паласатым мужчынскім гальштуку на голае цела... Ды гэта ж Ліля! Баркунова ўдава! Вось табе маеш... Баркун жаніўся на мадэльцы... Ну, прынамсі, падобна, што ён не памыліўся так, як Юрась.

Хаця хто сказаў, што каханьне, няхай з прымешкам горычы і безнадзейнасьці, гэта памылка?

(Працяг будзе)

